

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018

JOENSUUN SEUDUN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA

JOENSUUN KAUPUNGIN TARKENNUKSIIN 8/2021

Sisällys

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat.....	3
1.1 Paikallisesti päätettävät asiat.....	3
1.2 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus	5
1.3 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma	6
1.4 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma.....	8
2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet	11
2.1 Paikallisesti päätettävät asiat.....	11
2.2 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet.....	12
2.3 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot	15
2.4 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua	18
2.5 Arvoperusta.....	20
2.6 Oppimiskäsitys	23
2.7 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus	24
2.8 Laaja-alainen osaaminen	26
Ajattelu ja oppiminen.....	27
Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	27
Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot.....	28
Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen	29
Osallistuminen ja vaikuttaminen	30
3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri	32
3.1 Paikallisesti päätettävät asiat.....	33
3.2 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet	33
Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä	34
Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö.....	34
Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	35
Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus.....	36
Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa.....	36
3.3 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt	40
3.4 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa	42
Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö.....	42
Monialainen yhteistyö	44
4.1 Paikallisesti päätettävät asiat.....	46
4.2 Pedagogisen toiminnan viitekehys	46
4.3 Pedagoginen dokumentointi.....	49

4.4 Monipuoliset työtavat.....	51
4.5 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä.....	52
4.5 Oppimisen alueet.....	53
Kielten rikas maailma	54
Ilmaisun monet muodot	56
Minä ja meidän yhteisömme	59
Tutkin ja toimin ympäristössäni	61
Kasvan, liikun ja kehityn.....	63
4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia	65
Kaksikielinen varhaiskasvatus	66
5. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki	68
5.1 Paikallisesti päätettävät asiat.....	68
5.2 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet.....	69
5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa.....	70
5.4 Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana	76
5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana.....	79
6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus	80
6.1 Paikallisesti päätettävät asiat.....	80
7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa	82
7.1 Paikallisesti päätettävät asiat.....	82
7.2 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen	82

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatustlain¹ perusteella Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, jonka mukaan paikalliset ja lasten varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan ja varhaiskasvatus toteutetaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden laatimista ohjaa erityisesti varhaiskasvatustlaki, jossa säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen sekä varhaiskasvatuksen tavoitteista. Esiopetus, jota säätelee perusopetuslaki, on osa varhaiskasvatusta². Esiopetusta ohjaa Opetushallituksen määräyksenä annettu Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää sekä tärkeä vaihe lapsen kasvun ja oppimisen polulla. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten kasvatuksesta. Varhaiskasvatus tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää ja vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisen ohjauksen tarkoituksena on luoda yhdenvertaiset edellytykset varhaiskasvatukseen osallistuvien lasten kokonaisvaltaiselle kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lähtökohtana ovat lasten kasvuympäristön ja varhaiskasvatuksen toimintaympäristön muutokset. Lisäksi perusteissa on otettu huomioon lainsäädännön muutokset. Perusteita on valmisteltu sidosryhmäyhteistyössä hyödyntäen uusimpien tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia.

Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus on kolmitasoinen. Se koostuu valtakunnallisesta varhaiskasvatussuunnitelman perusteista, paikallisista varhaiskasvatussuunnitelmista sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmista.

1.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan varhaiskasvatustlain mukaisesti varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla tässä luvussa ja muualla näissä perusteissa kuvattuja tavoitteita ja periaatteita noudattaen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään kunkin pääluvun lopussa, mitä paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tulee kyseisen luvun osalta päättää ja kuvata.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa voidaan käyttää perustetekstiä. Olennaista on kuitenkin avata ja konkretisoida tekstiä siten, että se ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen toteuttamista ja kehittämistä paikallisesti.

Paikallisesti voidaan laatia erilliset suunnitelmat varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoille. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat voidaan laatia myös järjestäjien yhteistyönä.

---

¹ Varhaiskasvatustlaki (540/2018)

² Perusopetuslaki (628/1998) ja perusopetusasetus (852/1998)

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan hyväksyä kokonaan tai osittain joko kunta-, yksikkö-, ryhmä- tai toimintamuotokohtaisena. Yksityisen palveluntuottajan varhaiskasvatussuunnitelma voidaan hyväksyä edellä mainituin periaattein tai koko palveluntuottajan toimintaa koskevana.³ Paikallista suunnitelmaa arvioidaan säännöllisesti ja sitä kehitetään arvioinnin pohjalta.

Paikallista suunnitelmaa laadittaessa varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää

- millä kielillä varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään
- laaditaanko varhaiskasvatussuunnitelma kokonaan tai osittain järjestäjä-, yksikkö-, ryhmä-, toimintamuotokohtaisena tai alueellisina suunnitelmina
- millaista varhaiskasvatussuunnitelman rakennetta, asioiden käsittelyjärjestystä ja julkaisutapaa käytetään
- miten varhaiskasvatuksen henkilöstö, lapset ja huoltajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen, arviointiin ja kehittämiseen⁴
- miten yhteistyö esiopetuksen, perusopetuksen ja sosiaali- ja terveystoimen asiantuntijoiden sekä muiden tarvittavien yhteistyökumppaneiden kanssa toteutetaan varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa
- miten paikalliset erityispiirteet, varhaiskasvatuksen erilaiset järjestämisen tavat, kehittämisen tavoitteet sekä lapsia koskevat muut paikalliset suunnitelmat otetaan varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa huomioon
- miten paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista arvioidaan ja miten sitä kehitetään (katso myös luku 7).

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan

- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen prosessi paikallisesta näkökulmasta. Kuvauksessa määritellään laadintaan, seurantaan ja arviointiin liittyvä yhteistyö ja vastuut varhaiskasvatuslain sekä näiden perusteiden mukaisesti
- varhaiskasvatuksen salassa pidettävien tietojen siirtämiseen ja vaihtamiseen liittyvät käytännöt.

Joensuun seudun varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu siten, että varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat sellaisenaan osa asiakirjaa. Perusteiden rakennetta on muutettu niin, että paikallisesti päätettävät asiat ovat luettavissa jokaisen luvun alussa. Paikallisesti päätettävät asiat, jotka on linjattu seudullisesti, on erotettu perustetekstistä jokaisen alaluvun jälkeen ja kirjattu punaisella tekstillä. Jokainen kunta voi tehdä seudulliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan omia tarvittavia tarkennuksia. Seudun varhaiskasvatussuunnitelma on yhteinen kaikille varhaiskasvatuksen toimintamuodoille (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatus). Eri toimintamuodot tarkentavat seudullista ja paikallista suunnitelmaa tarvittaessa vuosisuunnitelmassa ja/tai kunnallisessa varhaiskasvatuksessa sekä ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa.

---

³ Varhaiskasvatuslaki 22 §

⁴ Varhaiskasvatuslaki 20 §

Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen linjaukset ovat Joensuun seudun varhaiskasvatussuunnitelmassa seudullisten linjausten jälkeen. Joensuun kaupungin varhaiskasvatusyksiköt eivät tee omia varhaiskasvatussuunnitelmia, vaan kirjaavat varhaiskasvatuksen vuosisuunnitelmaan yksikkökohtaisia tarkennuksia.

1.2 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja niiden velvoittavuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on tukea ja ohjata varhaiskasvatuksen järjestämistä, toteuttamista ja kehittämistä sekä edistää laadukkaan ja yhdenvertaisen varhaiskasvatuksen toteutumista koko maassa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka⁵.

Joensuun seudun varhaiskasvatuksen pedagogiikka:

- Pedagogiikka on tietoista toimintaa lasten oppimisen ja hyvinvoinnin toteuttamiseksi
- Varhaiskasvatuksen pedagogiikassa korostuu leikin merkitys
- Varhaiskasvatuksessa henkilöstön toimintaa ohjaavat seuraavat periaatteet:
  - Mitä lapsi tarvitsee
  - Kuinka huomioida mielenkiinnon kohteet
  - Kuinka kasvua ja oppimista tuetaan
    - yksilöllisesti
    - osana ryhmää

Henkilöstön toiminnan tavoitteena on varmistaa lapsen kasvu, oppiminen ja hyvinvointi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määrätään varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen järjestäjän ja lasten huoltajien välisestä yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä⁶.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on varhaiskasvatuksen järjestäjiä oikeudellisesti velvoittava määräys. Perusteasiakirja sisältää määräysten lisäksi kokonaisuuden ymmärtämistä avaavaa tekstiä. Jokaisen luvun päätteeksi on koottu paikallisesti päätettäviä asioita, jotka ohjaavat paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimista ja varhaiskasvatuksen toteuttamista. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on myös viittauksia lainsäädäntöön. Viittausten tarkoituksena on selventää perustetekstin yhteyttä lainsäädännölliseen perustaan.

Tässä perusteasiakirjassa tarkoitetaan **varhaiskasvatuksen järjestäjällä** kuntaa, kuntayhtymää tai yksityistä palveluntuottajaa⁷. Käsitettä huoltaja käytetään tarkoitettaessa lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa.

---

⁵ Varhaiskasvatuslaki 2 §

⁶ Varhaiskasvatuslaki 21 §

⁷ Varhaiskasvatuslaki 1 §

1.3 Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia ja hyväksyä valtakunnallisten varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat. Varhaiskasvatussuunnitelman laatimisvelvoite koskee myös kunnan hankkimaa avointa varhaiskasvatustoimintaa ja kunnan valvomaa yksityistä lasten päiväkotitoimintaa tai yksityistä perhepäivähoitoa. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voidaan laatia kaikkia toimintamuotoja koskevaksi (päiväkotitoiminta, perhepäivähoito ja avoin varhaiskasvatustoiminta) tai kullekin toimintamuodolle erikseen. Varhaiskasvatuksen järjestäjät voivat sopia järjestäjärajat ylittävästä yhteistyöstä varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa, arvioitaessa ja kehitettäessä.⁸

Varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan siten, että se määrittelee, ohjaa ja tukee varhaiskasvatuksen järjestämistä paikallisesti. Suunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. Paikalliset suunnitelmat voivat tarkentaa valtakunnallisia perusteita, mutta ne eivät voi sulkea pois mitään lain, asetuksen tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden edellyttämää tavoitetta tai sisältöä.

Varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa otetaan huomioon muut paikallisella tasolla tehtävät suunnitelmat, kuten

- varhaiskasvatusta, lapsia ja perheitä koskevat suunnitelmat ja päätökset
- esiopetuksen opetussuunnitelma
- perusopetuksen opetussuunnitelma
- mahdollinen perusopetukseen valmistavan opetuksen opetussuunnitelma
- lastensuojelulain mukainen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma⁹
- kotoutumissuunnitelma¹⁰.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii siitä, että varhaiskasvatuksen henkilöstölle, huoltajille sekä lapsille annetaan mahdollisuus osallistua paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen¹¹.

Lapsen kasvun ja oppimisen polun jatkuvuuden ja eheyden turvaamiseksi esi- ja perusopetuksen edustajat osallistuvat varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen ja kehittämiseen. Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa tehdään yhteistyötä kunnan eri hallinnonalojen sekä sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa (luku 3.3).

Varhaiskasvatuksen järjestäjä hyväksyy varhaiskasvatussuunnitelman erikseen suomenkielistä, ruotsinkielistä, saamenkielistä sekä tarvittaessa muulla kielellä annettavaa varhaiskasvatusta varten¹².

---

⁸ Varhaiskasvatuslaki 22 §

⁹ Lastensuojelulaki (417/2007) 12 § (1292/2013)

¹⁰ Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) 15 §

¹¹ Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹² Varhaiskasvatuslaki 8 §

Varhaiskasvatuksen järjestäjän tehtävänä on arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin¹³. Paikallisen varhaiskasvatuksen arvioinnissa voidaan hyödyntää kansallista varhaiskasvatuksen tietovaranto Vardaa¹⁴ sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen arviointimateriaalia ja laadun indikaattoreita¹⁵. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 7.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistuessa 2016 Joensuun alueen seitsemän kuntaa alkoivat laatia yhteistä varhaiskasvatussuunnitelmaa. Uudistustyöhön osallistuivat Ilomantsi, Joensuu, Juuka, Kontiolahti, Liperi, Outokumpu sekä Polvijärvi. Lokakuussa 2016 mukaan yhteistyöhön liittyi Heinäveden kunta. Seudullinen varhaiskasvatussuunnitelma on jatkumoa seudulliselle opetussuunnitelmayhteistyölle, jota tehtiin esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien uudistuessa.

Seudullista varhaiskasvatusta ohjaa Joensuun seudun kasvatuksen ja koulutuksen toimintaohjelma, jossa on määritelty yhteiset arvot sekä ohjausjärjestelmä ja sitä tukevat toimielimet. Seudulliset kasvatuksen ja koulutuksen arvot: oppiminen, hyvinvointi ja vastuullisuus ovat osa varhaiskasvatuksen arvoperustaa ja ohjaavat toimintakulttuurin kehittämistä.

Joensuun seudun varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ja hyväksytään suomeksi ja julkaistaan pedanet-sivustolla (<https://peda.net/joensuu/jsv1>) sähköisesti sekä tulostettavana asiakirjana. Varhaiskasvatussuunnitelmatyön yhteydessä on pedanet-sivuille kerätty erilaista varhaiskasvatusta tukevaa materiaalia. Varhaiskasvatuksen pedanet-sivuston tavoitteena on jakaa seudullisesti hyviä varhaiskasvatuksen käytänteitä sekä toimia myös tietopankkina.

Joensuun seudulla toimivat yksityiset varhaiskasvatuksen palveluntarjoajat tekevät omat varhaiskasvatussuunnitelmat noudattaen valtakunnallisia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, seudullista varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä varhaiskasvatusta koskevaa lainsäädäntöä. Yksityisten palveluntarjoajien varhaiskasvatussuunnitelmat hyväksytään kuntakohtaisesti toimintaa valvovan viranomaisen toimesta.

Huoltajat ja lapset ovat osallistuneet varhaiskasvatussuunnitelman sisällön laatimiseen erilaisin kyselyin ja tehtävin. Kesällä 2016 toteutettiin seudun päiväkodeissa valokuvaustehtävä, jossa lapset kuvasivat omia lempileikkejä ja -paikkoja. Lapset vastasivat huoltajien avustuksella kysymyksiin kaverisuhteista sekä lempipuuhista päiväkodissa/perhepäivähoidossa. Huoltajat ovat vastanneet kyselyihin, joiden perusteella seudullista varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ja yhteistyötapoja kehitetään. Tiedotuksessa sekä kyselyissä on apuna käytetty VASU-blogia, jonka kautta osa kyselyistä on suoritettu. Huoltajille järjestetään infotilaisuuksia uuden varhaiskasvatussuunnitelman tiimoilta.

Henkilöstö on osallistunut varhaiskasvatussuunnitelmatyöhön ja toimintakulttuurin kehittämiseen työyhteisöissään esimiehen johdolla. Yksikköjen varhaiskasvatussuunnitelmatyössä korostuu pedagoginen johtaminen ja pedagogisen vastuun jakaminen. Henkilöstölle on tuotettu työn tueksi virittävää materiaalia ja kysymyksiä, joiden tulokset huomioidaan seudullisessa varhaiskasvatussuunnitelman laadinnassa.

Paikalliset ja seudulliset erityispiirteet:

---

¹³ Varhaiskasvatulaki 24 §

¹⁴ Varhaiskasvatulaki 65–73§

¹⁵ Laki kansallisen koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) ja Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisu 24:2018

Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa käytetään positiivista pedagogiikkaa. Positiivisen pedagogiikan tavoitteena on löytää lapsen omat vahvuudet ja minäkuva vahvistavat luonteenpiirteet. Lapsen tunnetta omista taidoista ja vahvuuksista vahvistetaan rohkaisevan ohjauksen ja kannustavan palautteen avulla.

Varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa huoltajat osallistuivat prosessiin kyselyllä paikallisista ja seudullisista erityispiirteistä, joiden tulisi olla osa varhaiskasvatusta. Vastauksissa korostui pohjoiskarjalainen ruoka-, laulu- ja kulttuuriperintö, paikalliset nähtävyydet, puhdas lähiluonto sekä liikkuminen lähiympäristöissä. Paikallisista erityispiirteistä keskustellaan yksikkö- ja ryhmäkohtaisesti henkilöstön sekä lasten ja huoltajien kesken ja pohditaan tapoja, joilla ne voivat näkyä varhaiskasvatuksessa.

1.4 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatusturva-oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Näiden toteuttamiseksi laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle varhaiskasvatussuunnitelma¹⁶. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu¹⁷ ja tarpeet. Suunnitelmaan kirjattavat tavoitteet asetetaan pedagogiselle toiminnalle. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sekä oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin kehittämisessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan lapsen aloitettua päiväkodissa tai perhepäivähoitossa. Suunnitelmaa tarkennetaan lapsen tarpeiden mukaan säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa¹⁸.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessiin sisältyy eri vaiheita. Prosessiin osallistuvat lapsen opetuksesta, kasvatuksesta ja hoidosta vastaavat henkilöt yhdessä huoltajan ja lapsen kanssa. Päiväkodeissa lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisesta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettajaksi kelpoinen henkilö. Varhaiskasvatuksen sosionomin osaamista voidaan hyödyntää erityisesti lasten ja perheiden palvelujärjestelmän tuntemuksen osalta. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja osallistuu lapsen tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin tarpeen mukaan. Varhaiskasvatuksen opettajan asiantuntijuutta voidaan käyttää perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa tehtäessä. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimiseen osallistuvat tarpeen mukaan myös lapsen kehitystä ja oppimista tukevat asiantuntijat tai muut tarvittavat tahot.¹⁹

Lapsen mielipide ja toiveet tulee selvittää ja huomioida lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaprosessissa²⁰. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi. On tärkeää, että sekä huoltajan että henkilöstön havainnot ja näkemykset lapsen kehityksen ja oppimisen vaiheista sekä ryhmässä toimimisesta otetaan huomioon suunnitelmassa.

---

¹⁶ Varhaiskasvatusturvalaki 23 §

¹⁷ Varhaiskasvatusturvalaki 4 § ja HE 40/2018 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle varhaiskasvatusturvalaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, luku 2

¹⁸ Varhaiskasvatusturvalaki 23 §

¹⁹ Varhaiskasvatusturvalaki 23 § ja HE 40/2018 vp, s. 99

²⁰ Varhaiskasvatusturvalaki 23 §

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa on tärkeä tuntea lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet. Lisäksi laatimisessa otetaan huomioon lapsen kielellinen, kulttuuri- ja katsomuksellinen tausta. Suunnitelmaa laadittaessa tai päivitetessä hyödynnetään lapsen mahdollista aiempaa varhaiskasvatussuunnitelmaa sekä pedagogista dokumentointia (luku 4.2). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjattavat tavoitteet kuvaavat sitä, miten pedagogisella toiminnalla tuetaan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lapsen mahdollinen kehityksen ja oppimisen tuki ja sen toteuttaminen (luku 5.4)²¹. Jos lapsella on jokin pitkäaikainen sairaus, joka vaatii lääkettä, laaditaan hänelle terveydenhuollossa lääkehoitosuunnitelma²². Siltä osin kuin lääkehoitosuunnitelmaan sisältyvät tiedot ovat välttämättömiä lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseksi, kirjataan ne lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan²³. Lääkehoidon toteuttamisesta varhaiskasvatuksessa sovitaan paikallisesti.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista sekä lapsen tuen tarvetta, tuen riittävyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta on arvioitava, ja suunnitelma on tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelma on kuitenkin tarkistettava aina, kun siihen on lapsen tarpeista johtuva syy.²⁴ Aloite suunnitelman tarkistamiseksi voi tulla lapsen kanssa työskenteleviltä henkilöiltä tai lapsen huoltajalta. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioitaessa arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin ja pedagogiikan toteutumiseen.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tulee sisältää seuraavat asiat:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi ja toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki (luku 5)
- mahdollinen suunnitelma lääkähoidosta
- lapsen, henkilöstön ja huoltajan yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä²⁵. Varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatuksesta vastaavilla henkilöillä ja tuen tarpeen, tukitoimenpiteiden tai niiden toteuttamisen arviointiin osallistuvilla henkilöillä on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä varhaiskasvatuksen järjestäjälle ja tuottajalle sellaiset tiedot, jotka ovat varhaiskasvatuksen järjestämisen, tuottamisen ja tuen arvioinnin kannalta välttämättömiä. Tiedonsiirron tavoitteena on turvata lapsen edun mukaisen varhaiskasvatuksen toteutuminen. Tietojen saamista ja luovuttamista koskeva säännös koskee myös tilanteita, joissa lapsi siirtyy kunnan tai yksityisen palveluntuottajan järjestämästä varhais-

---

²¹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²² Terveydenhuoltolaki (1326/2010) 8 §

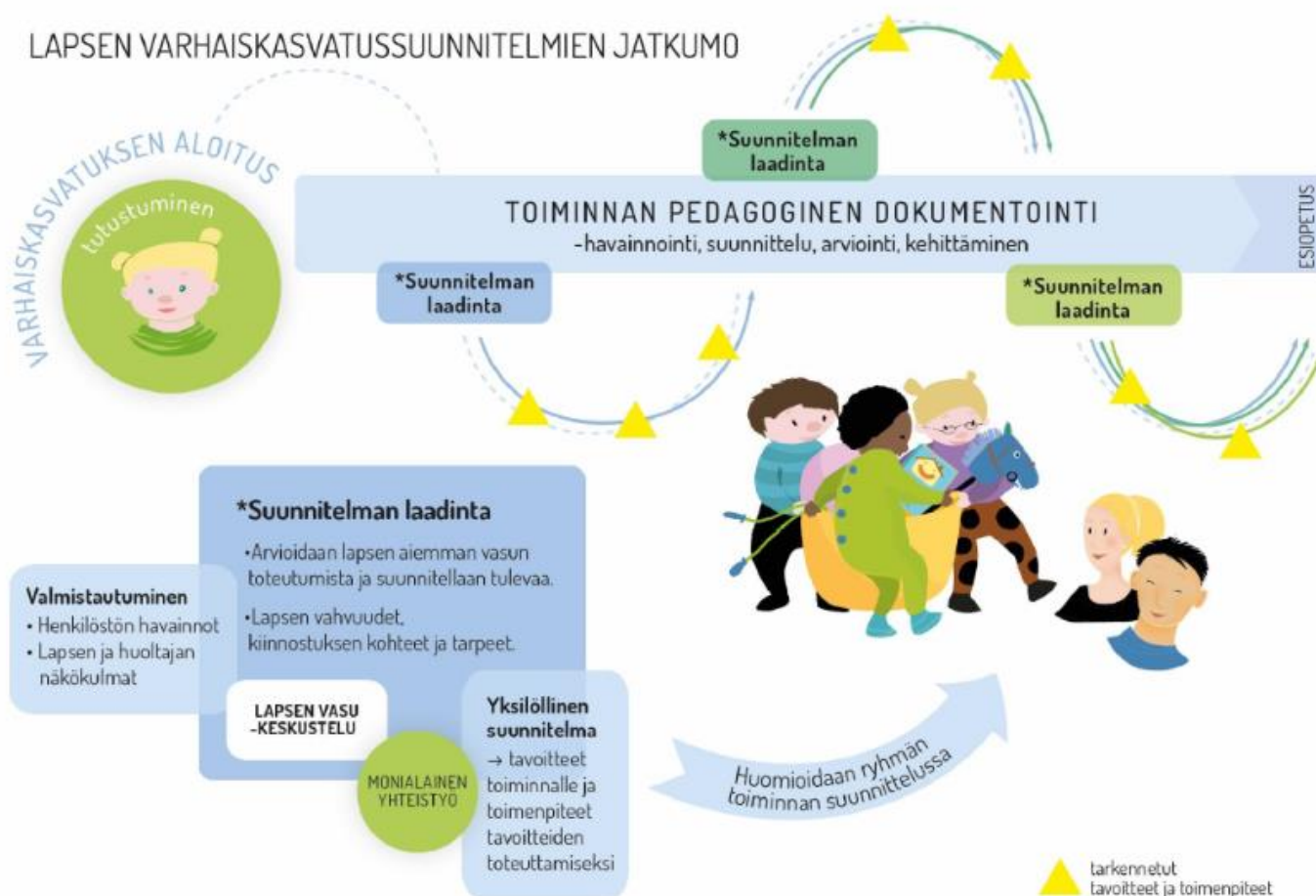
²³ Varhaiskasvatuslaki 41 §

²⁴ Varhaiskasvatuslaki 23 §

²⁵ Varhaiskasvatuslaki 40 §

kasvatuksesta toisen kunnan tai palveluntuottajan järjestämään varhaiskasvatukseen tai joissa varhaiskasvatuksesta siirrytään esiopetukseen tai perusopetukseen. Lapsen asiakkuus varhaiskasvatuksessa on julkinen tieto. Lapsen varhaiskasvatuksen järjestämiseen voi kuitenkin liittyä tietoja, jotka ovat salassa pidettäviä.²⁶

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman prosessi:

Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan yhdessä lapsen, ikä- ja kehitystaso huomioiden, huoltajien, sekä tarvittaessa muiden asiantuntijoiden kanssa. Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa huomioidaan positiivinen pedagogiikka. Toiminnalle asetetuista tavoitteista keskustellaan ja ne kirjataan lapsen vahvuuksien kautta.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ensimmäisen kerran noin kahden kuukauden kuluessa varhaiskasvatuksen aloituksesta. Laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa, tavoitteet asetetaan aina varhaiskasvatuksen toiminnalle, kuinka henkilöstö pystyy omalla toiminnallaan vastaamaan lapsen tarpeisiin. Jos lapsi tarvitsee vahvempaa tukea kehitykseen ja oppimiseen, tuki kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan tai siihen liitettävään tukiosaan.

²⁶ Varhaiskasvatuslaki 41 § sekä esimerkiksi laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24 §

Havainnointi ja siihen perustuva toiminnan suunnittelu ja toteutus alkaa välittömästi lapsen aloitettua varhaiskasvatuksessa. **Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa päivitetään aina tarvittaessa, kun toiminnalle asetetut tavoitteet muuttuvat tai ne täyttyvät.**

Lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin kirjatut toiminnan tavoitteet ohjaavat lapsiryhmän toiminnan suunnittelua ja toteuttamista. Toiminnan suunnittelussa ja sen arvioinnissa käytetään kunnallisessa varhaiskasvatuksessa ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman käyttöä tarkennetaan luvussa 7, toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa. Lasten varhaiskasvatussuunnitelmien laadinnassa esiin nousevat toiminnan tavoitteet otetaan huomioon toiminnan suunnittelussa ja oppimisympäristöjen kehittämisessä.

J • ENSUU

Joensuussa perhepäivähoidossa käytetään seudullista lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (liite 1), joka on laadittu opetushallituksen lapsen vasu-mallilomakkeen pohjalta. Päiväkodeissa käytetään Daisynet –toiminnanohjausjärjestelmän sähköistä lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on salassa pidettävä ja pysyvästi säilytettävä asiakirja. Joensuussa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmat arkistoidaan kaupungin keskusarkistoon tai sähköisiin järjestelmiin.

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on monia tehtäviä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lasten osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatustyössä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa työelämään tai opiskeluun.

2.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa keskustellaan siitä, mitä tässä luvussa määrätty varhaiskasvatuksen tehtävät ja yleiset tavoitteet merkitsevät ja miten varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden toteutumisesta voidaan huolehtia eri toimintamuodoissa.

Luku 2 sisältää osia, jotka ovat tarkoituksenmukaista sisällyttää osaksi paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tällaisia osia ovat:

- varhaiskasvatuslain mukaiset tavoitteet

- arvoperusta (luku 2.4)
- oppimiskäsitys (luku 2.5) ja
- laaja-alainen osaaminen (luku 2.7).

Näihin osuuksiin voidaan tehdä paikallisia lisäyksiä.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan lisäksi

- varhaiskasvatuksen järjestäminen ja eri toimintamuodot sekä niiden välinen yhteistyö paikallisesta näkökulmasta
- paikalliset siirtymäkäytännöt, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, siirtyy varhaiskasvatuksen aikana toiseen ryhmään tai toiseen toimipaikkaan sekä lapsen siirtyessä esiopetukseen tai toisen varhaiskasvatuksen järjestäjän toimintaan.

Varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoille voidaan laatia erilliset varhaiskasvatussuunnitelmat luvun 1.2 mukaisesti.

Arvoperusta ja oppimiskäsitys sekä laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon ja niitä syvennetään luvuissa, joissa käsitellään varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria, varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelua, toteuttamista ja arviointia sekä kehityksen ja oppimisen tukea.

2.2 Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet

Kunta on velvollinen järjestämään varhaiskasvatusta niin laajasti ja sellaisin toimintamuodoin kuin kunnassa on tarvetta. Varhaiskasvatus on pyrittävä järjestämään lähellä palvelun käyttäjiä ja paikallisia tarpeita vastaavina aukioloaikoina²⁷. Varhaiskasvatusta voidaan varhaiskasvatustain mukaan toteuttaa päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana²⁸. Laissa säädetty lapsen oikeus varhaiskasvatukseen koskee päiväkodissa tai perhepäivähoidossa annettavaa varhaiskasvatusta. Huoltaja päättää lapsen osallistumisesta varhaiskasvatukseen. Esiopetuksessa olevalla lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen lain oikeuttamalla tavalla²⁹.

Kunta tai kuntayhtymä voi järjestää varhaiskasvatuksen itse tai hankkia varhaiskasvatuspalveluja julkiselta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta. Hankittaessa varhaiskasvatuspalveluja muilta palvelujen tuottajilta kunnan tai kuntayhtymän on varmistuttava siitä, että hankittavat palvelut vastaavat sitä tasoa, jota edellytetään vastaavalta kunnalliselta toiminnalta. Varhaiskasvatuksen järjestäjä vastaa siitä, että sen hankkimat palvelut järjestetään varhaiskasvatusta koskevien säädösten sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti³⁰. Yksityisen palveluntuottajan ohjauksesta, neuvonnasta ja valvonnasta vastaavat kunnan

²⁷ Varhaiskasvatustai 5 § 4 momentti

²⁸ Varhaiskasvatustai 1 §

²⁹ Varhaiskasvatustai 1 ja 12 §

³⁰ Varhaiskasvatustai 5 § 2 momentti

toimielin tai sen määräämä viranhaltija, aluehallintovirasto sekä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto³¹.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä³². Muista kielistä määrätään luvussa 4.6.

Kun lapsi tarvitsee kehitykseensä ja hyvinvointiinsa tukea ja saa sosiaali- ja terveydenhuollon tukitoimia ja palveluja, tällöin sovelletaan sosiaalihuoltolaki³³, vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettua lakia³⁴, kehitysvammaisten erityishuollosta annettua lakia³⁵ ja terveydenhuoltolaki³⁶ sekä mitä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista muualla laissa säädetään.

Varhaiskasvatuksen valtakunnallisista tavoitteista säädetään varhaiskasvatuslaissa. Tavoitteet ohjaavat perusteiden sekä paikallisen ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadintaa, toteuttamista ja arviointia.

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen³⁷ sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolaki³⁸ ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta³⁹. Suomen perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella⁴⁰. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä on otettava huomioon myös velvoitteet, jotka tulevat muusta lainsäädännöstä sekä kansainvälisistä sopimuksista, joihin Suomi on sitoutunut. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuuslaki⁴¹, tasa-arvolaki⁴², Euroopan ihmisoikeussopimus⁴³, YK:n lapsen oikeuksien sopimus⁴⁴, YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁴⁵, YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista⁴⁶ sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteet⁴⁷. Varhaiskasvatusta kehitetään inklusioperiaatteen mukaisesti. Kaikki lapset voivat osallistua yhdessä varhaiskasvatukseen esimerkiksi tuen tarpeista, vammaisuudesta tai kulttuurisesta taustasta riippumatta.

Varhaiskasvatuslain⁴⁸ mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on

---

³¹ Varhaiskasvatuslaki 52 §

³² Varhaiskasvatuslaki 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 89

³³ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

³⁴ Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annettu laki (380/1987)

³⁵ Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (519/1977)

³⁶ Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

³⁷ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

³⁸ Hallintolaki (434/2003)

³⁹ Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

⁴⁰ Suomen perustuslaki (731/1999) 6 §

⁴¹ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014)

⁴² Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta (609/1986)

⁴³ Euroopan ihmisoikeussopimus 1990

⁴⁴ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

⁴⁵ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007

⁴⁶ YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista 2007

⁴⁷ Kestävän kehityksen tavoitteet – Agenda 2030. YK:n yleiskokous 2015

⁴⁸ Varhaiskasvatuslaki 3 §

- 1) edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia;
- 2) tukea lapsen oppimisen edellytyksiä ja edistää elinikäistä oppimista ja koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamista;
- 3) toteuttaa lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteisiin ja kulttuuriperintöön perustuvaa monipuolista pedagogista toimintaa ja mahdollistaa myönteiset oppimiskokemukset;
- 4) varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen varhaiskasvatusympäristö;
- 5) turvata lasta kunnioittava toimintatapa ja mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä;
- 6) antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa;
- 7) tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmettyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä;
- 8) kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestäväan toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen;
- 9) varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin;
- 10) toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä.

Varhaiskasvatuksen järjestäjällä on velvollisuus kertoa huoltajille varhaiskasvatuksen tavoitteista ja toiminnasta sen eri toimintamuodoissa. Huoltajalle järjestetään mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lisäksi huoltajille järjestetään säännöllisesti mahdollisuus osallistua paikallisen ja yksikkökohtaisen varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin.

Lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen vaihtelee perheiden valinnan, lasten lakisääteisen oikeuden ja varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaan⁴⁹. Tämä tulee ottaa huomioon paikallisten suunnitelmien laatimisessa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisympäristön on oltava kehittävä, oppimista edistävä sekä terveellinen ja turvallinen lapsen ikä ja kehitys huomioon ottaen. Toimitilojen ja toimintavälineiden on oltava asianmukaisia, ja niissä on huomioitava esteettömyys⁵⁰. Päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevalle lapselle on tarjottava täysipainoista ravintoa. Ruokailun on oltava tarkoituksenmukaisesti järjestetty ja ohjattu.⁵¹ Varhaiskasvatus on uskonnollisesti, katsomuksellisesti ja puoluepoliittisesti sitouttamaton. Varhaiskasvatusta ei saa käyttää kaupallisen vaikuttamisen kanavana. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta tarkennetaan luvussa 6.

---

⁴⁹ Varhaiskasvatuslaki 12 ja 19 §

⁵⁰ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁵¹ Varhaiskasvatuslaki 11 §

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista ja mitoituksista annettuja säädöksiä⁵². Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti erityislastentarhanopettajan varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja⁵³. Henkilöstön kelpoisuuksia koskevista siirtymäsäännöksistä säädetään varhaiskasvatuslaissa⁵⁴.

Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon työsuojeluun ja turvallisuuteen liittyvät säännökset, henkilötietojen käsittelyä ja tietosuojaa koskevat säännökset sekä lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämistä ohjaavat lait. Lapsia suojataan väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä suunnitelmallisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen avulla (Luku 3.1)⁵⁵. Turvallisuuden edistämisen tulee olla suunnitelmallista ja säännöllisesti arvioitua.

Kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimittava yhteistyössä opetuksesta, liikunnasta ja kulttuurista, sosiaalihuollosta, lastensuojelusta, neuvolatoiminnasta ja muusta terveydenhuollosta vastaavien sekä muiden tarvittavien tahojen kanssa⁵⁶. Varhaiskasvatuksen henkilöstöä velvoittavat myös säännökset, jotka koskevat sosiaalihuoltopalveluihin ohjaamista ja lastensuojeluilmoituksen tekemistä⁵⁷.

2.3 Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Varhaiskasvatuksen toimintamuodot ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatus-toiminta⁵⁸. Varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tavoitteet ohjaavat kaikkia varhaiskasvatuksen toimintamuotoja. Varhaiskasvatuslaissa määritellään, mitkä lain kohdat koskevat avointa varhaiskasvatusta⁵⁹. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot eroavat toisistaan. Esimerkiksi oppimisympäristöt, resurssit, henkilöstön koulutus ja kelpoisuusvaatimukset, henkilöstörakenne, lapsiryhmien koko sekä lasten ja henkilöstön välinen suhdeluku vaihtelevat. Eri toimintamuotojen ominaispiirteet otetaan huomioon paikallista varhaiskasvatussuunnitelmaa laadittaessa ja tavoitteita täsmennetään toimintamuodoittain.

On tärkeää, että huoltajat saavat riittävästi tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä. Kunnan on järjestettävä ohjausta ja neuvontaa huoltajille tarjolla olevista varhaiskasvatuspalveluista. Tarvittaessa huoltajan kanssa keskustellaan siitä, mikä varhaiskasvatuksen toimintamuoto ja laajuus vastaavat lapsen tarpeita ja etua. Neuvontaa ja ohjausta annetaan varhaiskasvatuspalveluihin hakeuduttaessa, sekä lapsen jo ollessa palvelujen piirissä.⁶⁰

---

⁵² Varhaiskasvatuslaki 25–33 § ja 75 § ja valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018)

⁵³ Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁵⁴ Varhaiskasvatuslaki 75 §

⁵⁵ Varhaiskasvatuslaki 10 §

⁵⁶ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁵⁷ Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 § ja lastensuojelulaki (417/2007) 25 § (88/2010) ja 25 a § (1302/2014)

⁵⁸ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁵⁹ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁶⁰ Varhaiskasvatuslaki 4 ja 16 §

Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista. Lapsiryhmät voidaan muodostaa eri tavoin ottaen huomioon esimerkiksi lasten ikä, sisarussuhteet tai tuen tarve. Ryhmien tulee olla pedagogisesti tarkoituksenmukaisia ja niiden muodostamisessa otetaan huomioon henkilöstön mitoitus ja ryhmien enimmäiskokoon liittyvät säännökset⁶¹. Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on laadukkaan varhaiskasvatuksen voimavara, kun kaikkien osaaminen on käytössä sekä vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Päiväkodeilla tulee olla toiminnasta vastaava johtaja⁶².

Varhaiskasvatuslaki korostaa pedagogiikan merkitystä ja samalla varhaiskasvatuksen opettajien ja erityisopettajien pedagogista vastuuta⁶³. Kokonaisvastuu lapsiryhmien toiminnan suunnittelusta, toiminnan suunnitelmallisuuden ja tavoitteellisuuden toteutumisesta sekä toiminnan arvioinnista ja kehittämisestä on varhaiskasvatuksen opettajilla. Varhaiskasvatuksen opettajat, erityisopettajat, sosionomit, lastenhoitajat ja muu varhaiskasvatuksen henkilöstö suunnittelevat ja toteuttavat toimintaa yhdessä.

Perhepäivähoito on pienessä ryhmässä toteutettavaa varhaiskasvatusta. Sitä järjestetään perhepäiväkodissa, joka voi olla yksityiskoti tai muu kodinomainen hoitopaikka⁶⁴. Perhepäivähoitoa voidaan järjestää yhden tai kahden hoitajan toteuttamana tai erityistapauksissa kolmen hoitajan yhteisesti toteuttamana varhaiskasvatuksena⁶⁵. Perhepäiväkotien henkilöstömäärässä sekä muodostettaessa lapsiryhmiä tulee ottaa huomioon vammaiset ja muuten tukea tarvitsevat lapset⁶⁶. Perhepäivähoitajat vastaavat oman ryhmänsä toiminnasta. Pedagoginen johtaminen ja toiminnan ohjaus tukee perhepäivähoitajien tavoitteellista toiminnan suunnittelua ja toteuttamista.

Avoimen varhaiskasvatustoiminnan toteutus ja painopisteet vaihtelevat varhaiskasvatuksen järjestäjän päätösten mukaan. Avointa varhaiskasvatustoimintaa voidaan järjestää esimerkiksi leikkipuisto- tai kerhotoimintana. Toiminta on ohjattua ja tavoitteellista. Avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota esimerkiksi ulkoilua, leikkiä, taide- tai liikuntakasvatusta. Lisäksi avoin varhaiskasvatustoiminta voi tarjota huoltajille ohjattua yhdessäoloa lasten kanssa sekä muita sosiaalisia kontakteja. Avoimen toiminnan tulee olla suunniteltua, jotta varhaiskasvatuslain tavoitteet voidaan ottaa siinä huomioon. Tavoitteet tulee ottaa sitä kattavammin ja laaja-alaisemmin huomioon, mitä säännöllisemmin ja useammin lapset toimintaan osallistuvat. Toiminnan luonteen mukaan tietyt tavoitteet voivat painottua muita enemmän.⁶⁷

Vuorohoitoa on järjestettävä tarpeen mukaisessa laajuudessa lapselle, joka tarvitsee sitä huoltajan työssäkäynnin tai opiskelun vuoksi. Vuorohoitoa voidaan järjestää iltaisin, viikonloppuisin ja öisin päiväkotitoimintana tai perhepäivähoitona. Vuorohoidossa lasten osallistuminen varhaiskasvatukseen on usein epäsystemaattista. Tämä tulee huomioida pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa.⁶⁸

Joensuun seudulla varhaiskasvatusta järjestetään sekä kunnallisesti että yksityisesti. Molempia, sekä kunnallista, että yksityistä varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa ja perhepäivähoitona. Kunnallinen ja

⁶¹ Varhaiskasvatuslaki 34–36 §

⁶² Varhaiskasvatuslaki 25 §

⁶³ Varhaiskasvatuslaki 2, 25 ja 35 §

⁶⁴ Varhaiskasvatuslaki 1 §

⁶⁵ Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) 2 §

⁶⁶ Varhaiskasvatuslaki 38 §

⁶⁷ Varhaiskasvatuslaki 3 § 2 momentti ja HE 40/2018 vp, s.85

⁶⁸ Varhaiskasvatuslaki 13 §

yksityinen varhaiskasvatus tukevat toisiaan, tavoitteena on järjestää toimivaa ja laadukasta varhaiskasvatusta lapsen kasvua ja kehitystä sekä perheen tarpeita parhaiten palvelevalla tavalla.

Esiopetusta täydentävä varhaiskasvatus voidaan järjestää päiväkodissa, koulun tiloissa, perhepäivähoidon yhteydessä tai leikkitoimintana. Osassa kunnista järjestetään myös avointa varhaiskasvatusta osa-aikaisesti päiväkodeissa sekä leikkitoimintana.

Päiväkodin varhaiskasvatuksessa korostuu varhaiskasvatuksen opettajien pedagoginen osaaminen, koulutukseen perustuva tuntemus varhaislapsuudesta sekä moniammatillisuus. Perhepäivähoidossa korostuu kodinomaisuus ja pienessä ryhmässä toimiminen. Perhepäivähoitajien antamaa varhaiskasvatusta tuetaan pedagogisella ohjauksella. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien konsultaatio ja tuki ovat käytettävissä kunnallisen varhaiskasvatuksen kaikissa toimintamuodoissa. Yksityisten palveluntuottajien kanssa varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki- ja konsultaatioyhteistyöstä sovitaan kuntakohtaisesti.

Yhteistyö eri toimintamuotojen kesken muotoutuu riippuen alueesta ja sen toimijoista. Varhaiskasvatuksessa kannustetaan yhteistyöhön esim. erilaisten yhteisten tapahtumien, toimintatuokioiden ja niiden suunnittelun muodossa. Yhteistyön eri muotoja tarkennetaan kunta- ja yksikkökohtaisesti toimintasuunnitelmassa/ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa.

Avoimen varhaiskasvatuksen toimintamuodot ja -tavat määritellään tarvittaessa kuntakohtaisesti.

J•ENSUU

Joensuun kaupungin varhaiskasvatusta toteutetaan kunnallisissa päiväkodeissa, perhepäivähoidossa sekä ryhmäperhepäivähoitokodissa. Ilta ja vuorohoidosta on laadittu käsikirja huoltajille. Se löytyy kaupungin verkkosivulta <https://www.joensuu.fi/paivakodit>.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös avoimena varhaiskasvatustoimintana 2 - 5-vuotiaille lapsille. Toimintaa järjestetään Joensuun seudun varhaiskasvatussuunnitelman ja kaupungin linjausten pohjalta. Lapsilla on mahdollisuus leikkiä ja osallistua monipuoliseen ohjattuun toimintaan vertaisryhmissä. Lapsi osallistuu avoimeen varhaiskasvatustoimintaan osa-aikaisesti. Avoin varhaiskasvatustoiminta toimii Joensuussa päiväkotien alaisuudessa.

Kunnallisen varhaiskasvatuksen lisäksi Joensuun kaupungin alueella toimii yksityisiä palveluntuottajia, jotka järjestävät varhaiskasvatusta päiväkodeissa. Yksityiset palveluntuottajat toimivat seutuvasan ja kaupungin linjausten mukaisesti.

Yksityinen palveluntuottaja sitoutuu noudattamaan Joensuun varhaiskasvatuksen palvelusetelin sääntökirjaa, joka löytyy kaupungin verkkosivulta: <https://www.joensuu.fi/yksityiset-paivakodit>. Yksityisen varhaiskasvatuksen valvonnasta ja hyväksymisestä vastaavat yksityisen varhaiskasvatuksen valvojat.

2.4 Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvun ja oppimisen polkua. Varhaiskasvatus luo perustaa elinikäiselle oppimiselle. Lapset tuovat varhaiskasvatukseen mukanaan aiemman elämäkokemuksensa, jossa merkittävänä tekijänä ovat huoltajien ja lasten väliset vuorovaikutus- ja kiintymyssuhteet. Henkilöstön tehtävänä on luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Huoltajien ja henkilöstön välinen yhteistyö tuo lasten elämään jatkuvuutta ja turvallisuutta. Sovittaessa lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista avoin, arvostava ja tasavertainen kohtaaminen on tärkeää. Säännöllinen yhteistyö on oleellista, jotta perheiden ja henkilöstön yhteinen kasvatustehtävä muodostaa lapsen kannalta mielekkään kokonaisuuden.

Lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä tietämys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta ovat pedagogisen toiminnan perustaa. Yhtä tärkeää on tuntee jokainen lapsi ja ottaa huomioon hänen yksilöllinen kehityksensä. Lapsen tunteminen edellyttää mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita henkilöstön ja lasten välillä⁶⁹.

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kehityksen ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden ja perustan elinikäiselle oppimiselle. Laadukkaan kokonaisuuden lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen henkilöstö tuntee koulutusjärjestelmän sekä sen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Lasten hyvinvoinnin sekä kehityksen ja oppimisen sujuvuuden vuoksi myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt, joiden avulla siirtymät kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja sieltä perusopetukseen ovat mahdollisimman sujuvia. Siirtymävaiheissa tehdään huoltajan kanssa yhteistyötä lapsen edun mukaisesti. Tietojen siirtämisessä voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksen aikana koottuja dokumentteja, joissa kuvataan lapsen kehitystä ja oppimista, sekä lapselle laadittua varhaiskasvatussuunnitelmaa. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä.⁷⁰

Varhaiskasvatuksen aloitus:

Varhaiskasvatuksen aloitus muuttaa lapsen ja perheen elämää. Ennen kuin lapsi aloittaa päiväkodissa tai perhepäivähoidossa, lapsella ja huoltajilla on mahdollisuus tutustua tulevaan varhaiskasvatusympäristöön sekä ryhmän henkilöstöön ja lapsiin. Lapsi ja huoltajat voivat olla sovitusti yhdessä mukana ryhmän toiminnassa ennen varsinaista varhaiskasvatuksen aloitusta. Tutustumisen ohessa huoltajille tarjotaan informaatiota ja keskustellaan varhaiskasvatuksen käytännöistä.

Huoltajat toimittavat varhaiskasvatukseen toiminnan järjestämisen kannalta tarvittavat tiedot lapsen vahvuuksista, tarpeista ja tottumuksista.

⁶⁹ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 5 kohta

⁷⁰ Esimerkiksi varhaiskasvatuslaki 40–42 §

Kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa, tärkeää on lapsen ja huoltajien kokemus turvallisesta, luotettavasta varhaiskasvatusympäristöstä sekä molemminpuolisesta ja tasa-arvoisesta vuorovaikutuksesta. Lapsella voi tarvittaessa olla mukana päiväkodissa tai perhepäivähoidossa valokuvia perheestä tai muu lapselle tärkeä esine tai asia, jolla voidaan helpottaa mahdollista ikävän tunnetta.

Varhaiskasvatuksen aloituskäytäntöjä voidaan tarvittaessa tarkentaa kunta- ja/tai yksikkökohtaisesti.

Siirtymät varhaiskasvatuksessa:

Lapsen vaihtaessa ryhmää tai saman järjestäjän toiseen varhaiskasvatusyksikköön, tieto lapsesta siirtyy huoltajien luvalla ensisijaisesti lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa tai lasta koskevissa sähköisissä asiakirjoissa. Varhaiskasvatusyksikkö voi siirtää tiedon kunnan sisällä tulevalle yksikölle. Huoltajien luvalla siirretään myös muuta lapsen varhaiskasvatuksen kannalta tärkeää tietoa esim. monialaisesta yhteistyöstä ja tuen tarpeesta. Kun lapsi ja perhe tutustuvat tulevaan varhaiskasvatusympäristöön, toimitaan samoin tavoin, kun lapsi aloittaa varhaiskasvatuksessa.

Siirtymä esiopetukseen:

Lapsen siirtyessä esiopetukseen tieto esiopetusyksikköön siirtyy samoin periaattein, kuin varhaiskasvatusryhmästä toiseen.

Ennen esiopetuksen alkamista lapsille ja huoltajille järjestetään esiopetukseen tutustumistilaisuus. Huoltajille annetaan riittävästi tietoa esiopetusryhmän käytännöistä, esiopetuksen sisällöistä ja toimintatavoista. Esiopetusvuoden alkaessa järjestetään vanhempaintilaisuus. Esiopetusyksiköt kuvaavat omassa vuosisuunnitelmassaan, kuinka tiedottaminen ja huoltajille tarkoitetut tilaisuudet toteutetaan. Siirtymät esiopetuksesta perusopetukseen kuvataan tarkemmin Joensuun seudun esiopetussuunnitelmassa.⁷¹

Tarkennukset esi- ja perusopetuksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä kuvataan kuntakohtaisesti.

Varhaiskasvatuksen palveluohjaus:

Varhaiskasvatuksen aloituksessa ja siirtymissä perheiden tukena toimii varhaiskasvatuksen palveluohjaus. Palveluohjauksen tehtävänä on antaa tietoa varhaiskasvatuksen toteuttamistavoista ja vaihtoehtoja, joita kunta tarjoaa asukkailleen. Palveluohjauksen tuella etsitään perheille tilanteeseen sopiva paras mahdollinen varhaiskasvatuspaikka. Palveluohjauksen käytännöt tarkennetaan kuntakohtaisesti.

Varhaiskasvatuksen toimintavuoden loma-aikojen järjestelyt kuvataan kuntakohtaisesti.

J • ENSUU

Varhaiskasvatuksen aloitus

Huoltajat hakevat lapselleen varhaiskasvatuspaikkaa sähköisesti Daisy-toiminnanohjausjärjestelmän kautta osoitteessa www.joenmuksut.fi. Mikäli huoltajalla ei ole mahdollisuutta asioida sähköisesti varhaiskasvatuspaikan hakemiseen liittyvissä asioissa, hän voi täyttää paperisen lomakkeen ja lähettää sen joko postitse tai sähköpostin liitteenä palveluohjaukseen varpal@joensuu.fi. Lomake löytyy Joensuun kaupungin verkkosivulta (<https://www.joensuu.fi/hae-varhaiskasvatuspaikkaa>). Varhaiskasvatusoikeudesta ja varhaiskasvatuspaikasta tehdään päätös palveluohjausyksikössä. Päätös toimitetaan vanhemmille sähköisesti toiminnanohjausjärjestelmän kautta tai postitse. Tietoa lapsen varhaiskasvatukseen liittyvistä käytännöistä saa lapsen varhaiskasvatusyksiköstä.

---

⁷¹ Joensuun seudun esiopetussuunnitelma s. 36–39.

Joensuussa huoltajien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välisenä viestintäkanavana toimii päivittäisen viestinnän lisäksi DaisyNet osoitteessa www.ioenmuksut.fi. DaisyNet-palvelun välityksellä vanhemmat tekevät lapsen läsnäolovaraukset, ilmoittavat lapsen lomista ja muista poissaoloista, voivat lähettää viestejä ryhmän henkilökunnalle lapsen päivittäisistä asioista ja vastata varhaiskasvatusyksikön lähettämiin lupakyselyihin. Perhe päivittää sähköisesti lapsen perustietolomakkeen, jossa kysytään lasta koskevia tietoja. Varhaiskasvatuksen yksiköt voivat palvelun välityksellä tiedottaa ilmoitustaululla tai viestillä ajankohtaisia asioita ja ryhmäkohtaisia tietoja.

Yhteistyö esi- ja perusopetuksen kanssa

Tarkennukset esi- ja perusopetuksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä kuvataan Joensuun kaupungin nivelsuunnitelmassa.

Varhaiskasvatus loma-aikoina

Loma-aikoina varhaiskasvatusta järjestetään varhaiskasvatusalueittain päivystävissä yksiköissä. Kun lapsen oma varhaiskasvatusyksikkö on kiinni, järjestetään hänelle varhaiskasvatusta päivystävässä yksikössä.

2.5 Arvoperusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustan yleisperiaatteina ovat lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus ja lapsen syrjintäkielto YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen⁷², varhaiskasvatuslain⁷³ ja YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaisesti⁷⁴.

Lapsuuden itseisarvo

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on suojella ja edistää lasten oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. Varhaiskasvatus perustuu käsitykseen lapsuuden itseisarvosta. Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on. Jokaisella lapsella on oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi, huomioon otetuksi ja ymmärretyksi omana itsenään sekä yhteisönsä jäsenenä.

Ihmisenä kasvaminen

Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuteen. Henkilöstö tukee lasten kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseän, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Henkilöstö ohjaa lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti sekä keskustelemaan arvoista ja ihanteista. Varhaiskasvatuksessa kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään.

Lapsen oikeudet

---

⁷² YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

⁷³ Varhaiskasvatuslaki 20 §

⁷⁴ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 2007

Lapsella on oikeus ilmaista itseään, mielipiteitään ja ajatuksiaan sekä tulla ymmärretyksi niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on. Jokaisella lapsella on oikeus hyvään opetukseen, huolenpitoon ja kannustavaan palauteeseen. Lapsella on oikeus leikkiä, oppia leikkien ja iloita oppimastaan sekä rakentaa käsitystä itsestään, identiteetistään ja maailmasta omien lähtökohtiensa mukaisesti. Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Lapsella on oikeus saada tietoa monipuolisesti, käsitellä tunteita ja ristiriitoja sekä kokeilla ja opetella uusia asioita.⁷⁵

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta. Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri. Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle suomalaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

Perheiden monimuotoisuus

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatuskäsitteisiin luo edellytyksiä hyvälle kasvatussyhteistyölle⁷⁶. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Terveellinen ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata lapsia terveyttä ja hyvinvointia edistäviin elämäntapoihin. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kehittää tunnetaitojaan ja esteettistä ajatteluaan. Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan ja noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita niin, että sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus huomioidaan. Varhaiskasvatus luo perustaa ekososiaaliselle sivistykselle niin, että ihminen ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle.

Joensuun seudun varhaiskasvatuksen arvoperusta:	
Lapsen oikeudet: • Oikeus ilmaista itseään • Oikeus tulla ymmärretyksi • Oikeus leikkiä • Oikeus oppia ja iloita oppimastaan • Oikeus vaikuttaa omiin asioihin • Oikeus positiiviseen vuorovaikutukseen	Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus: • Oikeus oppia ja kokea itsensä tasa-arvoiseksi • Oikeus tutustua suomalaiseen kulttuuriperintöön
Lapsuuden itseisarvo: • oikeus tasa-arvoiseen ja yhdenvertaiseen lapsuuteen • oikeus tulla huomioiduksi ja ymmärretyksi • OIKEUS OLLA LAPSI	Perheiden monimuotoisuus: • Oikeus kokemukseen omasta arvokkaasta perheestä

⁷⁵ YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989

⁷⁶ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

Ihmisenä kasvamisen: • Oikeus ihmisarvoon • Oikeus oikeudenmukaisuuteen • Oikeus oppia kunnioittamaan muita	Terveellinen ja kestävä elämäntapa • Oikeus oppia terveitä elämäntapoja • Oikeus oppia elämään kestävä kehityksen mukaisesti

Joensuun seudun varhaiskasvatuksen arvoperustaa ohjaavat myös seudullisen kasvatuksen ja koulutuksen toimintasuunnitelmassa määritellyt arvot: oppiminen, hyvinvointi ja vastuullisuus. Arvot näkyvät varhaiskasvatuksessa arjessa oppimisen ilon luomisena, hyvinvoinnin lisääntymisenä ja vastuullisen toiminnan toteuttamisena.⁷⁷

Joensuun seudun kasvatuksen ja koulutuksen arvot ja mitä ne tarkoittavat varhaiskasvatuksessa:	
Oppiminen: • Oppimisen ilon löytymistä • Oppimista tapahtuu kaikkialla • Aktiivista tietojen ja taitojen hankkimista • Monipuolisia ja turvallisia oppimisympäristöjä • Oppimista vuorovaikutuksessa • Motivaation tukemista ja harjoittelua • Elinikäisen oppimisen intoa • Positiivista kannustamista	
Hyvinvointi: • Terveellisen elämäntavan edistämistä • Tunnetaitojen oppimista ja kiusaamisen vastaista työtä • Rohkaisevaa ja kannustavaa oppimisympäristöä • Kaikkien lasten osallisuuden tukemista • Oman kulttuurin arvostamista • Hyväksyvän ilmapiirin rakentamista • Osallisuuden tukemista • Turvallisuuden tunteesta huolehtimista • Perustarpeista huolehtimista	
Vastuullisuus: • Oman toiminnan seuraamusten ymmärtämisen harjoittelua • Ajan antamista oppimiselle • Toisen mielipiteen kunnioittamista • Kestävän elämäntavan opettelua • Sovituissa päätöksissä pysymisen harjoittelua • Resurssien oikeanalaista hyödyntämistä • Henkilöstön osaamista • Erilaisuuden hyväksymistä • Eri yhteistyömuotojen kehittämistä • Empaattisuutta	

⁷⁷ Joensuun seudun kasvatuksen ja koulutuksen toimintaohjelma 2016–2020, s. 7-8.

2.6 Oppimiskäsitys

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu perustuen oppimiskäsitykseen, jonka mukaan lapset kasvavat, kehittyvät sekä oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu myös näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keholliset kokemukset, kieli ja ajattelu. Oppimista tapahtuu muun muassa lasten havainnoidessa ja tarkkaillen ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat myös leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmais-
ten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.

Varhaiskasvatuksessa oppimisen lähtökohtana ovat lasten aiemmat kokemukset, heidän mielenkiinnon kohteensa ja osaamisensa. On tärkeää, että uusilla opittavilla asioilla on yhteys lasten kehittyviin valmiuksiin sekä muuhun kokemusmaailmaan ja kulttuuriseen taustaan. Lapset oppivat parhaiten voidessaan hyvin ja kokiessaan olonsa turvalliseksi. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. Vertaisryhmä ja kokemus yhteisöön kuulumisesta ovat lapsen oppimisen ja osallisuuden kannalta keskeisiä. Lasten tulee saada oppimiseensa henkilöstön ohjausta ja tukea. Lapsia kiinnostava, tavoitteellinen ja sopivasti haastava toiminta innostaa oppimaan lisää. Jokaisen lapsen tulee saada onnistumisen kokemuksia ja iloa omasta toiminnastaan sekä itsestään oppijana.

Leikki on varhaiskasvatusikäisten lasten oppimiselle merkityksellistä. Se on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapset samalla oppivat monia taitoja ja omaksuvat tietoa. Varhaiskasvatuksessa tulee ymmärtää leikin itseisarvo lapselle sekä sen pedagoginen merkitys oppimisessa ja lasten kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa.

Oppimiskäsitys Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa	
Jokainen lapsi saa: • Oppia positiivisessa ympäristössä • Oppia leikkien • Oppia liikkuen • Oppia tutkien • Oppia omista kokemuksista • Oppia muiden kanssa, kuulua ryhmään • Iloita oppimastaan • Itselle sopivia haasteita	Oppimista tapahtuu koko ajan ja kaikkialla!

2.7 Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Se näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen varhaiskasvatuksen kokonaisuudessa edellyttää pedagogista asiantuntemusta sekä sitä, että henkilöstöllä on yhteinen ymmärrys siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää⁷⁸.

Varhaiskasvatus toteutuu henkilöstön, lasten ja ympäristön vuorovaikutuksessa, jossa kasvatus, opetus ja hoito muodostavat eheän kokonaisuuden. Näitä kolmea ulottuvuutta voidaan tarkastella käsitteellisesti erillisinä, mutta käytännön toiminnassa ne nivoutuvat yhteen. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Kasvatus, opetus ja hoito painottuvat eri tavoin eri-ikäisten lasten toiminnassa sekä varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa.

Kasvatus on toimintaa, jonka myötä kulttuuriset arvot, tavat ja normit välittyvät, muovautuvat ja uudistuvat. Osaltaan kasvatuksen tavoite on siirtää kulttuuriperintöä sekä tärkeinä pidettyjä arvoja ja traditioita seuraavalle sukupolvelle. Kasvatuksen avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla. Kasvatuksen sivistystehtävänä on ohjata tietoisesti lasten yksilöllisen identiteetin muotoutumista siten, että lapset oppivat havaitsemaan oman toimintansa vaikutukset toisiin ihmisiin ja ympäristöönsä. Lasten kehitystä tuetaan niin, että he oppivat toimimaan sekä käyttämään osaamistaan myös toisten hyväksi.

Opetuksen lähtökohtana on varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritelty oppimiskäsitys. Opetuksen tarkoitus on edistää lasten oppimista ja auttaa lapsia luomaan merkityksiä itsestään, toisista ihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta. Varhaiskasvatuksessa lapsia innostetaan ja motivoidaan opettelemaan uusia asioita sekä ohjataan käyttämään erilaisia oppimisen tapoja. Opetus tukee ja siinä hyödynnetään lasten luontaista uteliaisuutta ja tutkimisen halua. Opetuksessa otetaan huomioon lasten kehittyvät taidot, mielenkiinnon kohteet, vahvuudet ja yksilölliset tuen tarpeet. Lisäksi opetuksen perustana ovat oppimisympäristöille (luku 3.2), laaja-alaiselle osaamiselle (luku 2.7) ja pedagogiselle toiminnalle (luku 4) asetetut tavoitteet.

Hoito on fyysisistä perustarpeista huolehtimisesta sekä tunnepohjaista välittämistä. Tavoitteena on, että lapsi tuntee itsensä arvostetuksi ja ymmärretyksi sekä kokee olevansa yhteydessä toisiin ihmisiin. Vasta-

---

⁷⁸ Varhaiskasvatustilaki 2 ja 23 §

vuoroinen ja kunnioittava vuorovaikutussuhde sekä myönteinen kosketus ja läheisyys muodostavat perustan hyvälle hoidolle ja huolenpidolle. Päivittäin toistuvat tilanteet, kuten ruokailu, pukeminen ja riisuminen, lepo ja hygieniasta huolehtiminen, ovat keskeinen osa lapsen päivää. Varhaiskasvatuksen hoitotilanteet ovat aina samanaikaisesti kasvatus- ja opetustilanteita, joissa opitaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja, itsestä huolehtimisen taitoja, ajan hallintaa sekä omaksutaan hyviä tottumuksia.

Positiivinen pedagogiikka

Joensuun seudun varhaiskasvatusta ohjaa positiivisen pedagogiikan ajattelu- ja toimintatavat. Positiivisen pedagogiikan tavoitteena on tunnistaa lasten vahvuuksia sekä antaa kannustavaa ja rohkaisevaa palautetta vahvuuksien käytämisestä ja tehdä onnistumisia näkyväksi.

Varhaiskasvatuksen tärkeä tehtävä on laajentaa ja tunnistaa jokaisen lapsen taitoalueita ja kiinnostuksen kohteita. Tämä tapahtuu parhaiten lapsen toimijuutta ja osallisuutta tukemalla. Vahvuuksien ja myönteisten hetkien tunnistaminen kasvattaa lapsen itsetuntoa, lisää uskoa omiin mahdollisuuksiin ja lujittaa myönteistä käsitystä itsestä.

Lapsen kehityksen kannalta tärkeitä luonteenvahvuuksia ovat esimerkiksi:

Sinnikkyys	Itsesäätely	Myötätunto	Huumorintaju
Innokkuus	Kiitollisuus	Luovuus	Oppimisen ilo
Rakkaus	Reiluus	Rohkeus	Ryhmätyötaidot
Sosiaalinen älykyys	Toiveikkuus	Uteliaisuus	Ystävällisyys

Itsesäätely, sinnikkyys ja myötätunto ovat ns. voimavahvuuksia. Sinnikkyuden ja itsesäätelytaitojen harjoittelu auttaa pinnistelemaan hyödyllisten asioiden eteen, tekemään asiat valmiiksi, tunnistamaan tunteita ja pikkuhiljaa säätelämään niitä tilanteissa. Myötätunto rikastaa sosiaalisia suhteita ja motivoi toimimaan toisten hyväksi.

Ydinvahvuudet ovat myönteisiä luonteen taitoja, joiden käyttäminen on sisäisesti motivoivaa ja tuntuu hyvältä. Ilman aikuisen tukea lapsi ei voi tunnistaa vahvuuksiaan itse, siksi niiden sanallistaminen ja näkyväksi tekeminen korostuu toiminnan ohjauksessa.

Toipumiskyvyn vahvistamisen tavoitteena on tarjota lapsille keinoja selvitä stressaavista ja haastavista tilanteista. Lasten toipumiskykyä vahvistaa välittävien aikuisten myötätuntoinen läsnäolo, tunteiden sanottaminen ja tunnetaitojen opettaminen. Jokaisen lapsen on tärkeä kokea olevansa merkityksellinen ympärillään oleville ihmisille.

Myönteisten tunteiden sanoittamisen ja näkyväksi tekemisen myötä lapsi tunnistamaan onnistuneita hetkiä ja selviytyy näiden kokemusten avulla myös negatiivisista tunnekokemuksista. Kaikki tunteet ovat tärkeitä ja niiden tunnistaminen, sanallistaminen ja opettaminen lisäävät hyvinvoinnin taitoa.

Kasvun asenteella tarkoitetaan ajattelutapaa, jossa korostuu yrittäminen ja epäonnistumisten pelkäämättömyys. Lapsia kannustetaan yrittämään ja ponnistelemaan ja heidän pienet edistymisaskeleensa huomioidaan. On tärkeää, että lapsi kuulee muiden puhuvan omasta edistymisestään.

Lasten luonteenvahvuuksien kehittämisessä on tärkeää huomioida, että aikuisen toiminta ja malli on kaiken vuorovaikutuksen perusta. Luonteenkasvatus ja luonteenvahvuuksien kehittäminen tapahtuu aikuisten ja lasten vuorovai-

kutuksessa. Lapset tarkkailevat mitä aikuiset tekevät ja kuinka he puhuvat oppien esimerkeistä. Positiivinen pedagogiikka on vahvuustaitojen näkyväksi tekemistä ja niiden, kuten itsesäätelyn, käyttämisen harjoittelua yhdessä aikuisten ja lasten kesken.

Positiivisen pedagogiikan tavoitteena on hyvinvoiva lapsi, jonka päivissä on oppimisen iloa, sinnikästä ponnistelua uusienkin asioiden harjoittelussa sekä myönteisiä tunnekokemuksia itsestä ja toisista⁷⁹

Positiivisen pedagogiikka tavoitteet varhaiskasvatuksessa: • Luontevahvuuksien tunnistaminen ja käyttäminen • Myönteisten tunnesanojen oppiminen • Hyvien hetkien havainnointi • Onnistumisten hetkien mahdollistaminen	Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa: • Ankkurointi: toiminta sidotaan lapsen aitoon kokemuksemaailmaan, • Havainnointi: ohjataan lasta tunnistamaan myönteiset hetket • Dokumentointi: onnistuneista hetkistä tehdään muistiinpanot vapaavalintaisella tavalla • Jakaminen: havainnoista ja muistiinpanoista kerrotaan toisille⁸⁰

2.8 Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen muodostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. Osaaminen tarkoittaa myös kykyä käyttää tietoja ja taitoja sekä toimia tilanteen edellyttämällä tavalla. Tietojen ja taitojen käyttämiseen vaikuttavat lasten omaksumat arvot ja asenteet sekä tahto toimia. Laaja-alaisen osaamisen tarve nousee ympäröivän maailman muutoksista. Ihmisenä kasvamisen, opiskelu, työnteke sekä kansalaisena toimiminen nyt ja tulevaisuudessa edellyttävät tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen edistää lasten kasvua yksilöinä ja yhteisönsä jäseninä. Osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet kulkevat jatkumona varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteisiin. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ovat ohjanneet tämän asiakirjan valmistelua, ja ne tulee ottaa huomioon paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa.

Laadukas pedagoginen toiminta vahvistaa lasten laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisen osaamisen kehittymiseen vaikuttaa se, miten varhaiskasvatuksessa toimitaan, miten eri oppimisympäristöjä käytetään sekä miten lasten hyvinvointia ja oppimista tuetaan. Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet otetaan huomioon toimintakulttuurin ja oppimisympäristöjen kehittämisessä sekä kasvatuksessa, opetuksessa ja hoidossa. Luvussa 4.5 kuvattujen oppimisen alueiden tehtävänä on edistää lasten laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kuvataan viisi toisiinsa liittyvää laaja-alaisen osaamisen osa-aluetta:

- ajattelu ja oppiminen

⁷⁹ Lotta Uusitalo-Malmivaara & Kaisa Vuorinen: Huomaa hyvä! Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään luontevahvuutensa. PS-Kustannus, Juva. 2016.

⁸⁰ <https://hyvatkaytannot.opph.fi/kaytanto/1921/>

- kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- osallistuminen ja vaikuttaminen.

Seuraavaksi kuvataan, mitä laaja-alaisen osaamisen eri osa-alueilla tarkoitetaan. Lisäksi määritellään varhaiskasvatuksen tehtävä kullakin osa-alueella.

Ajattelu ja oppiminen

Ajattelun ja oppimisen taidot kehittyvät vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja ympäristön kanssa ja muodostavat perustan muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle. Tiedon hankinta, jäsentäminen ja uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua, jonka perustaa luodaan varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten ajattelun ja oppimisen taitoja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät monipuolisten ja merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle tulee olla tilaa. Leikissä lapsilla on mahdollisuus käyttää mielikuvitustaan ja luovuuttaan, kokeilla yhdessä ideoitaan ja tutkia maailmaa. Lasten taitoja jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä tuetaan lasten iän ja kehityksen mukaisesti. Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. Heidän kanssaan iloitaan onnistumisista ja opetellaan kannustamaan toisia. Lapsia kannustetaan myös sinnikkyteen ja olemaan lannistumatta epäonnistumisista sekä keksimään ratkaisuja eri tilanteissa. Heitä ohjataan suuntaamaan ja ylläpitämään tarkkaavaisuuttaan. Päivittäinen, riittävä fyysinen aktiivisuus tukee lasten ajattelua ja oppimista. Toiminnan pedagoginen dokumentointi (luku 4.2) sekä yhteinen pohdinta auttavat lapsia havaitsemaan oppimistaan ja tunnistamaan vahvuuksiaan. Tämä vahvistaa lasten uskoa omaan kykyihinsä.

Ajattelun ja oppimisen taidot luovat perustaa muun osaamisen kehittymiselle sekä elinikäiselle oppimiselle. Tiedonhankinnan taidot, tiedon jäsentäminen sekä uuden luominen edellyttävät luovaa ja kriittistä ajattelua.

Ajattelun ja oppimisen taidot	
Toiminnan tavoitteet: • Kehittää lapsen taitoa jäsentää, nimetä ja kuvata ympäristöä ja sen ilmiöitä • Ohjata ja rohkaista lasta omaan ajatteluun • Rakentaa ja edistää lapsen luottamusta omaan osaamiseen • Sallia erehtyminen ja kannustaa sinnikkyteen sekä yrittämään uudelleen	Toiminta: • Tehdään ajattelua ja oppimista näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin avulla • Kuullaan lasten ajatuksia, annetaan tilaa ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle • Rohkaistaan lapsia olemaan lannistumatta • Iloitaan yhdessä onnistumisista • Opetellaan kannustamaan muita • Rohkaista lapsia kysymään ja tarvittaessa kyseenalaistamaan

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu

Lapset kasvavat kulttuurisesti, kielellisesti ja katsomuksellisesti moninaisessa maailmassa. Tämä korostaa sosiaalisten ja vuorovaikutustaitojen sekä kulttuurisen osaamisen merkitystä. Osaamiseen kuuluu taito

kuunnella, tunnistaa ja ymmärtää eri näkemyksiä sekä kyky reflektoida omia arvoja ja asenteita. Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää muita on tärkeä merkitys identiteetille, toimintakyvylle ja hyvinvoinnille. Toimiva vuorovaikutus erilaisista kulttuuri- ja katsomustaustoista tulevien ihmisten kanssa edellyttää oman ja muiden kulttuurin ja katsomuksellisen taustan ymmärtämistä ja kunnioittamista. Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kulttuurista osaamista sekä heidän vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojaan.

Lapsia rohkaistaan tutustumaan toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin. Henkilöstö toimii mallina lapsille toisten ihmisten sekä kielellisen, kulttuurisen ja katsomuksellisen moninaisuuden myönteisessä kohtaamisessa. Lapsia ohjataan ystävällisyyteen ja hyviin tapoihin. Yhteistyöhön perustuva toiminta luo mahdollisuuksia harjoitella vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja eri tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Lasten kanssa harjoitellaan asettumista toisen asemaan, opetellaan tarkastelemaan asioita eri näkökulmista sekä ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. Tämä vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja. Lapsia tuetaan kulttuuri-identiteettien rakentamisessa. Varhaiskasvatuksessa saadut kokemukset, tiedot ja taidot kulttuuriperinnöstä vahvistavat lapsen kykyä omaksua, käyttää ja muuttaa kulttuuria. Esimerkiksi leikit, ruokailuhetket ja juhlat tarjoavat tilaisuuksia jakaa kokemuksia erilaisista perinteistä ja tavoista. Lapsia tuetaan myönteisen suhteen luomisessa moninaiseen ympäristöön.

Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää kulttuurista osaamista sekä vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoja.

Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu	
Toiminnan tavoitteet: - Vahvistetaan kuuntelemisen taitoja - Vahvistetaan taitoa olla vuorovaikutuksessa erilaisissa tilanteissa - Vahvistetaan erilaisten näkemyksien ymmärtämistä - Vahvistetaan omaa ja muiden kulttuurisen taustan ymmärtämistä sekä kunnioittamista - Vahvistetaan luontevaa suhtautumista vieraisiin kulttuureihin - Vahvistetaan tietoisuutta omasta yhteisöstä, kulttuuriperimästä sekä ympäristöstä	Toiminta: - Henkilöstö toimii vuorovaikutuksen mallina - Tutustutaan avoimesti toisiin ihmisiin, kieliin ja kulttuureihin - Harjoitellaan toisen ihmisen asemaan asettumista - Harjoitellaan ristiriitatilanteiden selvittämistä - Huomioidaan toiminnassa eri kulttuurien tavat esim. ruokailuissa ja juhlatilanteissa

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot

Itsestä huolehtimiseen, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvät taidot ovat kaikille tärkeitä. Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja. Varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten myönteistä suhtautumista tulevaisuuteen.

Lasten itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä tuetaan. Lapsia autetaan ja heitä kannustetaan pyytämään apua sitä tarvitessaan. Lasten kanssa harjoitellaan erilaisia taitoja kuten pukeutumista, ruokailua sekä henkilökohtaisesta hygieniasta ja omista tavaroista huolehtimista. Lapsia ohjataan toimimaan vastuullisesti ja turvallisesti varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä, kuten lähiluonnossa ja liikenteessä. Lasten kanssa

käsitellään heidän hyvinvointiaan edistäviä asioita kuten levon, ravinnon, liikunnan ja mielen hyvinvoinnin merkitystä. Lapsia autetaan tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelystä. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan havaitsemaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. Lapsia ohjataan myös kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa.

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyviä taitoja sekä ohjata heitä tekemään kestävän elämäntavan mukaisia valintoja.

Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot	
Toiminnan tavoitteet: • Tukea itsenäisyyden asteittaista lisääntymistä • Tukea turvataitojen harjoittelua • Vahvistaa omien tunteiden tunnistamista ja hallintaa • Tukea vastuullisen elämäntavan oppimista, itsestä ja toisista huolehtimista	Toiminta: • Kannustetaan lapsia pyytämään apua ja annetaan apua sitä tarvittaessa. • Tuetaan ja kannustetaan itsenäiseen toimintaan esim. ruokailu- ja pukemistilanteissa • Ohjataan lapsia kunnioittamaan ja suojelemaan omaa ja toisten kehoa • Sanoitetaan tunteita, autetaan lasta tunteiden ilmaisussa sekä itsesäätelystä • Ohjataan vastuulliseen ja turvalliseen toimintaan erilaisissa oppimisympäristöissä

Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen

Monilukutaitoa sekä tieto- ja viestintäteknologista osaamista tarvitaan lasten ja perheiden arjessa, ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sekä yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaito sekä tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen edistävät lasten kasvatuksellista ja koulutuksellista tasa-arvoa. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tukea näiden taitojen kehittymistä.

Monilukutaito on kulttuurisesti moninaisten viestien ja ympäröivän maailman ymmärtämisen sekä vuorovaikutuksen näkökulmasta keskeinen perustaito. Monilukutaidolla tarkoitetaan erilaisten viestien tulkinna ja tuottamisen taitoja. Monilukutaidon perustana on laaja tekstikäsitelmä, jonka mukaan erilaiset tekstit voivat olla muun muassa kirjoitetussa, puhutussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Siihen sisältyy erilaisia lukutaitoja kuten kuvanlukutaito, numeerinen lukutaito, medialukutaito ja peruslukutaito. Monilukutaito liittyy kiinteästi ajattelun ja oppimisen taitoihin. Lasten kanssa nimetään asioita ja esineitä sekä opetellaan erilaisia käsitteitä. Lapsia innostetaan tutkimaan, käyttämään ja tuottamaan viestejä erilaisissa, myös digitaalisissa, ympäristöissä. Monilukutaitoisiksi kehittyäkseen lapset tarvitsevat aikuisen mallia sekä rikasta tekstiympäristöä, lasten tuottamaa kulttuuria sekä lapsille soveltuvia kulttuuripalveluja.

Lasten kanssa tutkitaan ja havainnoidaan tieto- ja viestintäteknologian roolia arkielämässä sekä tutustutaan erilaisiin tieto- ja viestintäteknologisiin välineisiin, sovelluksiin ja peleihin. Digitaalista dokumentointia hyödynnetään leikeissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa ja tuottamisessa. Mahdollisuudet kokeilla ja tuottaa sisältöjä itse ja yhdessä muiden lasten kanssa käyttäen apuna tieto- ja viestintäteknologiaa edistävät lasten luovan ajattelun ja yhteistoiminnan taitoja sekä lukutaitoa. Henkilöstö ohjaa lapsia tieto- ja viestintäteknologian monipuoliseen ja turvalliseen käyttöön.

Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten monilukutaidon sekä tieto- ja viestintäteknologista osaamisen kehittymistä.

Monilukutaidolla on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen arjessa, vuorovaikutuksessa sekä myös yhteiskunnallisessa osallistumisessa. Monilukutaidon sisällöt liittyvät kiinteästi ajattelun ja oppimisen sisältöihin.

Monilukutaito	
Toiminnan tavoitteet: - Vahvistaa erilaisten viestien tulkinnan ja tuottamisen taitoja. - Laaja tekstikäsitys: Vahvistetaan lasten kuva-, numero, medialukutaitoja - Luodaan valmiuksia peruslukutaidolle - Vahvistetaan kriittisen ajattelun taitoja henkilöstön tuella	Toiminta: - Nimetään erilaisia asioita ja esineitä yhdessä - Tutustutaan erilaisiin tekstimaailmoihin, esim. digitaalisissa ympäristöissä, sanomalehdissä, kuvakirjoissa ja lasten tuotoksissa - Innostetaan lapsia tutkimaan, tuottamaan ja käyttämään erilaisia viestejä. - Henkilöstön rooli ja malli on merkityksellinen
Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen	
Toiminnan tavoitteet: - Vahvistaa tieto- ja viestintäteknologian mahdollisuuksien ymmärtämistä ja hyödyntämistä arkielämässä - Vahvistaa taitoa käyttää laitteita turvallisesti - Vahvistaa taitoja tuottaa sisältöjä yksin ja yhdessä käyttäen apuna tvt-laitteita esim. valokuvauksen avulla	Toiminta: - Tutustutaan yhdessä henkilöstön kanssa erilaisiin tvt-välineisiin, sovelluksiin ja oppimispeleihin - Hyödynnetään tvt-laitteita dokumentointia leikeissä, tutkimisessa, liikkumisessa sekä taiteellisessa kokemisessa sekä tuottamisessa - Ohjataan lapsia tvt-laitteiden monipuoliseen ja turvalliseen käyttöön.

Osallistuminen ja vaikuttaminen

Aktiivinen ja vastuullinen osallistuminen ja vaikuttaminen luovat perustan demokraattiselle ja kestäväälle tulevaisuudelle. Tämä edellyttää yksilöltä taitoa ja halua osallistua yhteisön toimintaan sekä luottamusta omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa. Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. Varhaiskasvatuksessa kunnioitetaan näitä demokratian toteutumisen keskeisiä periaatteita. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kehittyviä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen.

Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Samalla lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä. Henkilöstö huolehtii siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muovautuvat.

Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä kannustaa oma-aloitteisuuteen. Osallistumisen ja vaikuttamisen taidot ovat demokraattisen toiminnan ja kestävän tulevaisuuden perusta.

Osallistuminen ja vaikuttaminen	
Toiminnan tavoitteet: • Vahvistaa oikeutta tulla kuulluksi • Vahvistaa lapsen osallisuutta omaan elämään vaikuttavissa asioissa • Vahvistaa lasten arvostavaa kohtaamista, kuulemistä ja aloitteisiin vastaamista • Vahvistaa lapsen minäkuvaa, itseluottamusta ja sosiaalisia taitoja • Vahvistaa taitoja ymmärtää yhteisiä sääntöjä ja sopimuksia	Toiminta: • Henkilöstö huolehtii, että jokaista lasta kuullaan ja jokainen saa osallistua ja vaikuttaa omalla tavallaan • Harjoitellaan ja tuetaan omien päätösten tekemistä • Pohditaan yhdessä toimintatapoja, ohjeita ja sääntöjä • Lapset otetaan aktiivisesti mukaan toiminnan suunnitteluun ja arviointiin

Laaja-alaisen osaamisen arviointi:

Lapsen laaja-alaisen osaamisen toiminnan tavoitteita arvioidaan jatkuvasti toiminnan yhteydessä lasten kanssa. Lapsen ja lapsiryhmän kanssa keskustellaan rakentavasti ja positiivisuus muistaen. Arvioinnissa käytetään apuna yhdessä sovittuja dokumentointi- ja havainnointitapoja. Keskeisimmät asiat kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan ja kunnallisessa varhaiskasvatuksessa ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Toiminnan yleisten tavoitteiden toteutuminen varhaiskasvatuksessa:

Joensuun seudun varhaiskasvatuksen tavoitteena on, että yleiset varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet sekä tehtävä toteutuvat kaikissa toimintamuodoissa. Toimintatavoista ja toiminnalle asetetuista tavoitteista keskustellaan työyhteisöissä ja niitä kehitetään eri toimintamuodoissa huomioiden toiminnan luonne, ominaispiirteet, henkilöstö, lapsiryhmä ja oppimisympäristöt, joita on käytettävissä. Esimiehet tukevat henkilöstöä varhaiskasvatuksen yleisten tavoitteiden ja tehtävän toteuttamisessa mm. henkilöstön säännöllisellä koulutuksella, pedagogisella ohjauksella, vertaisverkostoissa ja työyhteisöjen tiimeissä.

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Toimintakulttuuri on historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutunut tapa toimia, joka muovautuu yhteisön vuorovaikutuksessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjän ja varhaiskasvatusta johtavien henkilöiden tehtävänä on luoda edellytykset toimintakulttuurin kehittämiseksi ja arvioinnille varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa ja yksiköissä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on kokonaisuus, joka rakentuu muun muassa

- arvoista ja periaatteista
- työtä ohjaavien normien ja tavoitteiden tulkinnasta
- oppimisympäristöistä ja työtavoista
- yhteistyöstä ja sen eri muodoista
- vuorovaikutuksesta ja ilmapiiristä
- henkilöstön osaamisesta, ammatillisuudesta ja kehittämisotteesta
- johtamisrakenteista ja -käytännöistä
- toiminnan organisoinnista, suunnittelusta, toteuttamisesta ja arvioinnista.

Toimintakulttuuria muovaavat tiedostetut, tiedostamattomat ja joskus myös tahattomat tekijät. Yhteisön kaikki jäsenet vaikuttavat toimintakulttuuriin, ja se puolestaan vaikuttaa kaikkiin jäseniin riippumatta siitä, tunnistetaanko sen merkitys vai ei.

Varhaiskasvatuksessa kaikkien työtapojen tulee tukea lapsen kehitystä ja oppimista. Ne tulee myös pystyä pedagogisesti perustelemaan. Henkilöstön on tärkeä tiedostaa, että heidän tapansa toimia ja olla vuorovaikutuksessa välittyy mallina lapsille, jotka omaksuvat varhaiskasvatusyhteisön arvoja, asenteita ja tapoja.

Toimintakulttuuri vaikuttaa varhaiskasvatuksen laatuun. Sillä on keskeinen merkitys varhaiskasvatuksen toteuttamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa. Varhaiskasvatustyön tavoitteita tukeva toimintakulttuuri luo suotuisat olosuhteet lasten kehitykselle, oppimiselle, osallisuudelle, turvallisuudelle, hyvinvoinnille sekä kestäväälle elämäntavalle.

Johtaminen vaikuttaa keskeisesti varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin, sen kehittämiseen ja laatuun. Varhaiskasvatuksen johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää pedagogiikan johtamista, joka on varhaiskasvatuksen kokonaisuuden tavoitteellista ja suunnitelmallista johtamista, arviointia ja kehittämistä. Se sisältää kaikki ne toimenpiteet, joilla luodaan edellytykset henkilöstön hyvälle työolosuhteille, ammatillisen osaamisen ja koulutuksen hyödyntämiselle ja kehittämiseksi sekä pedagogiselle toiminnalle (luku 4.1).

3.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan

- varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja arvioinnin käytännöt
- varhaiskasvatuksen käytettävät oppimisympäristöt sekä niiden arviointiin liittyvät käytännöt
- huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tavoitteet ja käytännöt
- monialaisen yhteistyön tavoitteet, rakenteet ja toimintatavat
- eri yhteistyömuotojen arvioinnin käytännöt
- miten kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäistään. Miten kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään puututaan ja miten toimenpiteiden toteutumista seurataan.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä huolehtii, että kukin varhaiskasvatuksen toimintayksikkö voi täsmentää toimintakulttuuriinsa ja oppimisympäristöjen kehittämiseen liittyviä tavoitteita sekä yhteistyöhön liittyviä käytäntöjä. Täsmennykset voidaan kirjata paikalliseen suunnitelmaan varhaiskasvatuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti.

3.2 Toimintakulttuurin kehittäminen ja sitä ohjaavat periaatteet

Yhteisön toimintakulttuuri muuttuu jatkuvasti ja sitä tulee myös arvioida ja kehittää. Yhteisiin tavoitteisiin sitoutuminen edistää arvoperustan ja oppimiskäsityksen toteutumista. Toimintakulttuurin vaikutusten pohdinta ja sen ei-toivottujen piirteiden tunnistaminen ja korjaaminen ovat tärkeä osa toimintakulttuurin kehittämistä. Jatkuvan kehittämisen perusedellytys on, että henkilöstö ymmärtää oman toimintansa taustalla vaikuttavien arvojen, tietojen ja uskomusten merkityksen sekä osaa arvioida niitä. Kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi. Varhaiskasvatusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja kehitettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Lapsen etua on harkittava yksittäisen lapsen, lapsiryhmän ja yleensä lasten kannalta tapaus- ja tilannekohtaisesti.⁸¹

Johtaja edistää osallistavaa toimintakulttuuria luomalla rakenteita ammatilliseen keskusteluun. Lisäksi johtaja rohkaisee työyhteisöä säännöllisesti kehittämään ja innovoimaan yhteistä toimintakulttuuria. Johtaja tukee yhteisön kehittymistä oppivaksi yhteisöksi, jossa osaamista kehitetään ja jaetaan. Päämääränä on, että yhteinen toiminta-ajatus ja toiminnan tavoitteet näkyvät käytännöissä. Johtaja vastaa siitä, että yhteisiä työkäytäntöjä tehdään näkyväksi ja että niitä havainnoidaan ja arvioidaan säännöllisesti. Lapset ja huoltajat ovat mukana toimintakulttuurin kehittämisessä ja arvioinnissa.

---

⁸¹ Varhaiskasvatuslaki 4 § ja HE 40/2018 vp, s. 85

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään seuraavien periaatteiden mukaisesti:

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä

Varhaiskasvatuksessa toimitaan yhteisönä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat yhdessä ja toisiltaan. Oppivassa yhteisössä on tilaa erilaisille mielipiteille ja tunteille. Lapsia ja henkilöstöä kannustetaan rohkeasti jakamaan ajatuksiaan ja kokeilemaan uudenlaisia toimintatapoja. Jatkuvasti toimintaansa arvioiva ja kehittävä yhteisö haastaa itseään sekä tunnistaa ja hyödyntää vahvuuksiaan. Oppivassa yhteisössä arvostetaan kunnioittavaa ja huomaavaista käytöstä. Yhteisö rohkaisee kokeiluun, yrittämiseen ja sinnikkyYTEEN sekä sallii myös erehtymisen. Yhdessä tekeminen ja osallisuuden kokemukset vahvistavat yhteisöä.

Henkilöstöä kannustetaan itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen ja samalla ammatilliseen kehittymiseen. Yhdessä sovittujen tavoitteiden ja tehtävien pohdinta, oman työn säännöllinen arviointi sekä huoltajilta ja muilta yhteistyökumppaneilta saatu palaute edistävät yhteisön oppimista. Oppimista edistää myös kehittämistyöstä, arvioinneista ja tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen.

Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä	
Kehittämisen tavoitteet: • Syvennetään oppimisen käsitettä: opitaan yksin, yhdessä ja toisilta • Opitaan arvostamaan erilaisia mielipiteitä, tunteita, ajatusten jakamista ja uusien toimintatapojen kokeilua • Tiedostetaan, että oppimista tapahtuu kaikkialla	Kehittäminen: • Uskallus haastaa itsensä • Tunnistetaan ja hyödynnetään vahvuuksia • Arvostetaan huomaavaista käytöstä • Jaetaan aktiivisesti ajatuksia • Kokeillaan uusia toimintatapoja • Tehdään yhdessä • Sallitaan erehtyminen • Kannustetaan (henkilöstöä) itsearviointiin, tiedon ja osaamisen jakamiseen

J• ENSUU

Joensuun varhaiskasvatuksessa toteutetaan pienryhmätoimintaa, joka on pedagogisen toiminnan toteuttamisen muoto. Pienryhmä muodostuu joustavasti lasten tavoitteiden ja kehittymistarpeiden mukaan ja eri toiminnoissa pienryhmän kokoonpano voi vaihdella. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan lasten varhaiskasvatussuunnitelmat huomioiden pienryhmien rakenteet ja tavoitteet.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö

Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa tunnustetaan leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Henkilöstö tunnistaa leikkiä rajoittavia tekijöitä ja kehittää leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä. Lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus kokea yhdessä tekemisen ja leikin iloa. Yhteisössä kannustetaan kaikkia kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun ja luovuuteen. Leikki saa näkyä ja kuulua. Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. Leikkiville lapsille ja aikuisille mahdollistetaan keskittyminen leikkiin.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin kuuluu henkilöstön keskinäinen yhteistyö sekä vuorovaikutus huoltajien ja lähiympäristön kanssa. Yhteisön jäsenet kunnioittavat toisiaan ja arvostavat yhteistyötä. Yhteisö rohkaisee lapsia hyvään vuorovaikutukseen sekä toimimaan ryhmän jäsenenä. Henkilöstö tukee lasten vertaissuhteiden syntymistä ja vaalii ystävyyssuhteita. Turvallisessa yhteisössä puututaan ristiriitoihin ja opetellaan rakentavia keinoja niiden ratkaisemiseen.

Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö	
Kehittämisen tavoitteet: • Syvennetään tietoisuutta leikin merkityksestä lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle • Tuetaan vuorovaikutustaitojen ja vertaissuhteiden kehittymistä • Mahdollistetaan kokemus yhdessä tekemisen ja leikin ilosta	Kehittäminen: • Annetaan tilaa lasten leikkialoitteille, -kokeiluille ja elämyksille • Annetaan leikkiaikaa ja -rauhaa • Annetaan leikin näkyä ja kuulua • Annetaan mahdollisuus myös rauhallisiin leikkeihin ja yksinleikkiin • Keskitytään leikeissä • Kehitetään lasten kanssa leikkiä edistäviä toimintatapoja ja oppimisympäristöjä • Tuetaan lasten vuorovaikutustaitoja • Puututaan ristiriitoihin ja ratkotaan niitä rakentavasti

Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Inklusiivisessa toimintakulttuurissa edistetään osallisuutta, yhdenvertaisuutta⁸² ja tasa-arvoa kaikessa toiminnassa. Lasten, henkilöstön ja huoltajien aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä arvostetaan. Tämä edellyttää osallisuutta edistävien toimintatapojen sekä rakenteiden tietoista kehittämistä. Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta. Jokainen henkilöstön jäsen on tärkeä osa kasvatusyhteisöä.

Yhteisön jäsenet tulevat kohdatuiksi ja kohdelluiksi yhdenvertaisina riippumatta henkilöön liittyvistä tekijöistä⁸³. Yhdenvertaisuus ei merkitse samanlaisuutta. Toimintakulttuurin kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä. Lisäksi tulee pohtia, miten esimerkiksi kieleen, etnisyyteen, katsomukseen, vammaisuuteen, sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyvät asenteet näkyvät puheissa, eleissä, teoissa ja toimintatavoissa. Vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit sekä tavat toimia stereotyyppisten oletusten mukaisesti välittyvät lapsille. Varhaiskasvatus on sukupuolisensitiivistä. Henkilöstö rohkaisee lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen tai muihin henkilöön liittyviin seikkoihin sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Henkilöstö tunnistaa lasten keskinäisten kohtaamisten eriarvoistavia piirteitä sekä puuttuu niihin hienotunteisesti ja johdonmukaisesti. Myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella tuetaan lapsen oman identiteetin ja itsetunnon kehitystä.

⁸² Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 6 kohta

⁸³ Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 7 ja 8 §

Osallisuus yhdenvertaisuus ja tasa-arvo	
Kehittämisen tavoitteet: • Mahdollistetaan myönteinen kokemus kuuluksi ja nähdäksi tulemisesta • Syvennetään ymmärrystä oikeuksista, vastuusta ja valinnoista • Vahvistetaan sukupuolesta riippumatonta tasa-arvoista kohtelua	Kehittäminen: • Suhtaudutaan arvostavasti ja kunnioittavasti eri aloitteisiin, näkemyksiin ja mielipiteisiin • Tiedostetaan, että asenteet sekä vuorovaikutuksen ja kielenkäytön mallit välittyvät lapsille • Rohkaistaan lapsia tekemään omia valintoja • Tuetaan positiivisen pedagogiikan keinoin lasten identiteetin ja itsetunnon kehitystä

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus

Varhaiskasvatus on osa kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa. Kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana. Yhteisössä tunnustetaan, että oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on perusoikeus. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan ja hyödynnetään suomalaista kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä yhteisön ja ympäristön kulttuurista, kielellistä ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Tämä edellyttää henkilöstöltä tietoa toisista kulttuureista ja erilaisista katsomuksista sekä taitoa nähdä ja ymmärtää asioita monesta näkökulmasta ja asettua toisen asemaan. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävä kehitystä.

Kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa tiedostetaan, että kielet ovat läsnä jatkuvasti ja kaikkialla. Henkilöstö ymmärtää kielen keskeisen merkityksen lasten kehityksessä ja oppimisessa, vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä sekä identiteettien rakentumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Henkilöstön tulee tiedostaa, että he ovat lapsille kielellisiä malleja, ja kiinnittää huomiota omaan kielenkäyttöön. Henkilöstö rohkaisee lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Lasten kielelliset lähtökohdat huomioidaan, ja heille annetaan aikaa ja mahdollisuuksia vaihteleviin kielenkäytön tilanteisiin.

Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus	
Kehittämisen tavoitteet: • Toimia osana kulttuurisesti muuntuvaa ja monimuotoista yhteiskuntaa • Tukea ja vahvistaa oikeutta omaan kieleen uskontoon ja katsomukseen • Edistää kulttuurisesti kestävä kehitystä	Kehittäminen: • Vahvistetaan taitoa asettua toisen asemaan • Tiedostetaan, että eri kielet ovat läsnä ja sallitaan sekä mahdollistetaan eri kielten käyttö • Ymmärretään kielen keskeinen merkitys lasten kehityksessä ja oppimisessa • Rohkaistaan lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti • Kiinnitetään huomiota henkilöstön kielenkäyttöön • Mahdollistetaan erilaiset kielenkäytön tilanteet

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Varhaiskasvatuksessa arvostetaan terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia elämäntapoja. Varhaiskasvatuksen yhteisössä liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona sekä vältetään pitkäkestoista istumista. Lasten hyvinvointia edistetään antamalla mahdollisuus päivän aikana rauhoittumiseen ja lepoon sekä tarjoamalla moni-

puolista, terveellistä ja riittävää ravintoa. Toimintakulttuurin kehittämisessä huomioidaan yhteisön mahdollisuus toimia kiireettömässä ja keskittymistä edistävässä ympäristössä. Selkeä ja suunnitelmallinen, mutta joustava päivän rakenne edistää hyvinvointia.

Varhaiskasvatuksessa pidetään huolta koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta. Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä⁸⁴. Lapsella on oikeus saada lohdutusta sitä tarvitessaan. Varhaiskasvatuksessa ei sallita kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää. Kiusaaminen tunnistetaan, siihen puututaan ja sitä ehkäistään tietoisesti ja suunnitelmallisesti osana toimintakulttuurin kehittämistä. Olennaista kiusaamisen ennaltaehkäisyssä on tukea lasten vertaissuhteita ja yhteisön hyvinvointia. Henkilöstöllä on keskeinen rooli lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Lasten kanssa opetellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Häirintä-, kiusaamis- tai väkivaltatilanteista keskustellaan lasten huoltajien kanssa ja etsitään yhdessä ratkaisuja. Turvallisuuden edistämiseen kuuluu myös tapaturmien suunnitelmallinen ehkäisy ja seuranta, turvallisuuskasvatus sekä tiloista ja välineistä huolehtiminen. Varhaiskasvatus edellyttää toimivaa ja sitoutunutta turvallisuuden johtamista sekä turvallisuusasiat hallitsevaa henkilöstöä.

Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävä elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmennetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.

Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa	
Kehittämisen tavoitteet: • Tukea lapsia omaksumaan elämäntapoja, jotka ovat terveellisiä, turvallisia ja liikunnallisia • Tuetaan ja vahvistetaan kestävä elämäntavan periaatteita; yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta säästäväisyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä • Ennaltaehkäistä kiusaamista	Kehittäminen: • Liikutaan monipuolisesti sisällä ja ulkona • Edistetään lasten hyvinvointia esim. joustavalla päivän rakenteella • Toimitaan mahdollisimman kiireettömästi • Muokataan ympäristöjä keskittymistä edistäväksi • Tunnistetaan, puututaan ja ehkäistään kiusaamista ja tapaturmia • Huomioidaan ja perehdytään turvallisuussuunnitelmiin • Selvittää ja havainnoida ja ehkäistä tilanteita, joissa kiusaamista voi esiintyä

Joensuun seudun varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavat varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lisäksi seudun kasvatuksen ja koulutuksen toimintaohjelmassa määritetyt arvot oppiminen, hyvinvointi ja vastuullisuus. Seudullisesti toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteena ovat yhdenmukaiset toimintatavat sekä arvioinnin ja kehitystyön käytännöt (ks. luku 7), ts. yhteinen varhaiskasvatus.

Joensuun seudun varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämisessä painotetaan seuraavia kokonaisuuksia:

Positiivinen pedagogiikka:

⁸⁴ Varhaiskasvatuslaki 10 §

Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa käytetään positiivisen pedagogiikan keinoja. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin kehittämistavoitteena on positiivisen pedagogiikan mukaisen ajattelutavan syventäminen sekä toteuttaminen varhaiskasvatuksen arjessa.

Pedagoginen ja jaettu johtajuus:

Laadukas varhaiskasvatus perustuu pedagogiseen sekä jaettuun johtamiseen. Pedagogisen johtamisen pää-tavoite varhaiskasvatuksessa on lapsen hyvä kasvu, oppiminen ja hyvinvointi. Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa pedagogista ja jaettua johtamista kehitetään yhteisissä koulutuksissa ja vertaisverkostoissa pedagogiikkaa pohtien. Pedagogisen johtamisen käytännön työssä hyödynnetään EDIVA oy:n pedagogisen johtamisen lomakkeita.

Jaetulla johtamisella tarkoitetaan oman toiminnan johtamista sekä vastuunottoa omista tehtävistä. Jaetun johtamisen kehittämisen tavoitteena on yhteisen päämäärän eteen työskentely sekä henkilöstön erityis-osaamisen hyödyntäminen.

Leikkiä ymmärtävä toimintakulttuuri:

Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa korostetaan leikin merkitystä kaikessa toiminnassa. Leikki näkyy ja kuuluu iloisina lapsina ja myös lasten ja henkilöstön yhteisenä tekemisenä. Leikissä opitaan mm. vuorovai-kutustaitoja sekä luodaan vertaissuhteita. Leikki on myös keskeinen työtapana, joka motivoi oppimaan uutta.

Vertaisverkostot:

Varhaiskasvatusta kehitetään seudullisesti jakamalla asiantuntijuutta. Tavoitteena on luoda eri ammatti-ryhmille ja mm. vuorohoitoyksiköille seudulliset keskustelufoorumit, joissa syvennetään osaamista ja jae-taan asiantuntijuutta.

Kiusaamisen ehkäisy

Kiusaamisen ehkäisy on kasvatusta tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, jossa yksilöt kannattelevat ja kunnioitta-vat toinen toisiaan. Ennalta ehkäisyssä tärkeää on kasvattajan sensitiivisyys, oikeudenmukaisuus, sanat lap-sen identiteetin muodostumisessa, lasten tasa-arvoinen kohtaaminen, mutta ennen kaikkea se on osa ar-jen pedagogiikkaa ja laadukasta varhaiskasvatussuunnitelman mukaista toimintaa.

Kiusaamisen ehkäisy	
Tavoitteet: • nostaa tietoisuutta kiusaamisilmiöstä • vaikuttaa kiusaamiseen liittyviin asenteisiin • sitouttaa ja motivoida henkilökuntaa työhön pa-remmin • selkeyttää miten toimitaan ja perustellaan toimin-tansa • tehdä työstä johdonmukaista ja tuloksellisempaa • arvioida työtä • jäntevöittää huoltajien kanssa tehtävää yhteistyötä	Toiminta: • Luoda turvallinen ilmapiiri • Vahvistaa lasten sosiaalisia ja emotionaali-sia taitoja • Vahvistaa lasten itsetuntoa • Vahvistaa lasten osallisuuden tunnetta • Edistää tasa-arvoa

Lasten huoltajien rooli on tärkeä kiusaamisen ehkäisemisessä. Kiusaaminen ja kiusatuksi tuleminen on varhaiskasvatuksen ja huoltajien yhteinen asia. Henkilökunnan tehtävänä on lisätä vanhempien tietoisuutta kiusaamisesta ilmiönä. Kiusaamisen ehkäisyssä yhteistyö ja yhteiset arvot huoltajien ja varhaiskasvatuksen välillä ovat erityisen tärkeitä.⁸⁵

Kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa tarkennetaan tarvittaessa kunta- tai yksikkökohtaisesti.

Toimintakulttuurin arviointi varhaiskasvatuksessa:

Päiväkodeissa toimintakulttuuria arvioidaan yksikötasolla viikko- ja tiimipalaverien yhteydessä sekä ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa. Arvioinnissa hyödynnetään seudullisesti yhdessä sovittuja työkaluja sekä muuta varhaiskasvatuksen arviointimateriaalia.

Perhepäivähoidossa toimintakulttuuria arvioidaan ja kehitetään hoitajien tapaamisissa sekä työkokouksissa. Esimiehet tukevat pedagogista arviointityötä. Toiminnan arvioinnissa ja kehittämisessä tukena käytetään perhepäivähoidolle tarkoitettuja arviointi- ja kehittämismateriaaleja.

Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa toteutetaan kuntien kesken yhteisiä kehittämis- ja arviointihankkeita, joihin valitaan yhteisiä kehittämisen ja arvioinnin kohteita. Näin voidaan kehittää seudullista varhaiskasvatusta vielä yhtenäisemmäksi.

Huoltajat osallistuvat toiminnan kehittämiseen ja arviointiin vanhempaintilaisuuksissa, VASU-keskusteluissa sekä päivittäisissä keskusteluissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi teettää huoltajille ja myös lapsille erilaisia kyselyjä, joilla kehitetään varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ja varhaiskasvatuksen laatua.

J • ENSUU

Joensuun varhaiskasvatuksen visio

Visiomme on HYVÄ KASVAA YHDESSÄ. Visio kuvaa ensinnäkin yhdessä toimimisen ja yhdessä olemisen merkitystä; lasten on hyvä kasvaa toisten kanssa yhdessä turvallisten aikuisten kanssa. Visio kuvaa myös sitä, että hyvällä ja positiivisella kannustamisella on taipumus lisääntyä, kun sitä viljellään. Kolmanneksi visio kuvaa tavoitettamme lisätä nimenomaan hyvää varhaiskasvatuksessa.

Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen pedagoginen johtamisrakenne

Joensuussa varhaiskasvatuspalvelut ovat osa hyvinvointipalveluja, joihin sisältyvät lisäksi koulutus-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelut.

Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen pedagogisia painopistealueita ohjaa kaupungin strategia ja painopistealueet perustuvat aina varhaiskasvatuksen arviointi- ja kehittämistyöhön.

Pedagoginen johtamisrakenne muodostuu päiväkodin johtajista ja perhepäivähoidon esimiehistä, joilla on vastuu ja rooli omien yksiköidensä pedagogiikasta. Varhaiskasvatusyksiköissä pedatiimit vastaavat pedagogisen keskustelun toteutumisesta ja jalkautumisesta käytäntöön. Pedatiimit ovat ryhmien ryhmävarhaiskasvatussuunnitelman laadinnan tukena ja käsittelevät ajankohtaisia pedagogisia asioita, jotka usein nousevat toiminnasta. Pedatiimi muodostuu päiväkodin johtajasta, tiimivastaavista sekä mahdollisesti muista edustajista.

⁸⁵ Joensuun kaupunki: Kiusaamisen ja ennaltaehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma 2019 luonnos

3.3 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen sekä esteetön oppimisympäristö⁸⁶. Oppimisympäristöillä tarkoitetaan tiloja, paikkoja, yhteisöjä, käytäntöjä, välineitä ja tarvikkeita, jotka tukevat lasten kehitystä, oppimista ja vuorovaikutusta. Oppimisympäristön käsite sisältää varhaiskasvatuksessa muun muassa fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden. Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa ja että ne tukevat lasten terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Ergonomia, ekologisuus, viihtyisyys ja esteettömyys sekä tilojen valaistus ja akustiikka, sisäilman laatu ja siisteys otetaan huomioon oppimisympäristöjä rakennettaessa ja kehitettäessä.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. Niiden tulee tukea lasten luontaista uteliaisuutta ja oppimisen halua sekä ohjata leikkiin, fyysiseen aktiivisuuteen, tutkimiseen sekä taiteelliseen ilmaisuun ja kokemiseen. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan. Oppimisympäristöt tarjoavat lapsille vaihtoehtoja mieluisaan tekemiseen, monipuoliseen ja vauhdikkaaseen liikkumiseen, leikkeihin ja peleihin sekä rauhalliseen oleiluun ja lepoon. Lasten ideat, leikit ja heidän tekemänsä työt näkyvät oppimisympäristöissä.

Oppimisympäristöissä voidaan toteuttaa monenlaista pedagogista toimintaa ja ne muuntuvat tarpeen mukaan. Henkilöstön tulee ottaa huomioon lasten kiinnostuksen kohteet, yksilölliset taidot ja tarpeet sekä varhaiskasvatuksen toteuttamisen periaatteet (luku 4.). Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöissä toimintaan joustavasti erikokoisissa ryhmissä, joissa jokaisella yhteisön jäsenellä on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen. Toiminta pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä edistää lasten ja henkilöstön keskittymistä sekä lapsilähtöistä toimintaa.

Yhteisesti sovitut säännöt ja toimintatavat auttavat luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Turvallisessa ilmapiirissä erilaisten tunteiden näyttäminen on sallittua ja henkilöstö auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. Lapsia rohkaistaan kysymään, ja lasten kysymyksiin vastataan.

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja kehitetään siten, että ne vahvistavat yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Tämä mahdollistaa perinteisten sukupuolistereotyypioiden rikkomisen. Oppimisympäristöissä edistetään lasten kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta sekä tuodaan näkyväksi kulttuurista moninaisuutta.

Luonto sekä pihat, leikkipuistot ja muut rakennetut ympäristöt ovat myös varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjä. Ne tarjoavat kokemuksia, materiaaleja ja monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja tutkimiseen. Niitä hyödynnetään liikunta- ja luontoelämysten ja oppimisen paikkoina.

---

⁸⁶ Varhaiskasvatustalaki 10 §

Lasten käytössä tulee olla riittävästi monipuolisia ja turvallisia leikki- ja toimintavälineitä, ja niissä on tarvittaessa huomioitava lasten yksilölliset tuen tarpeet. Tieto- ja viestintäteknologia on osa monipuolista ja lasta osallistavaa oppimisympäristöä. Varhaiskasvatuksessa käytetään tieto- ja viestintäteknologiaa tarkoituksenmukaisella tavalla. Lasten omia tieto- ja viestintäteknologisia laitteita, leluja ja muita välineitä käytetään varhaiskasvatuksen järjestäjän määrittämällä tavalla, ja niiden käytöstä sovitaan huoltajien kanssa.

Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa ja vierailut esimerkiksi kirjastoon, museoon, kulttuuriperintökohteisiin, teatteriin ja huoltajien työpaikoille rikastavat lasten oppimisympäristöjä. Oppimisympäristöjen suunnittelu tarjoaa myös luontevan yhteistyömahdollisuuden henkilöstön ja huoltajien välille.

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt:

Oppimisympäristöissä tulee ottaa huomioon lapsiryhmän tarpeet, ikärakenne ja muunneltavuus, pienryhmätoiminta ja pedagogiset ratkaisut. Myös lasten mielenkiinnon kohteet sekä monipuoliset ja erilaiset leikkimahdollisuudet huomioidaan oppimisympäristöissä. Huomiota kiinnitetään erityisesti siihen, että tavarat, lelut sekä pelit ovat lasten ulottuvilla ja saatavilla. Lisäksi on tärkeää huomioida kuinka lasten ja henkilöstön sosiaaliset suhteet ja esim. turvallisuuden tunne näkyvät erilaisissa ympäristöissä ja kuinka niiden kehitystä voidaan tukea oppimisympäristöjä muokkaamalla.

Liikkumisen merkitystä korostetaan oppimisympäristöjen suunnittelussa.

Lapset osallistuvat oppimisympäristöjen muokkaamiseen ikä- ja taitotasonsa mukaisesti. Eri oppimisympäristöihin liittyvistä asioista, säännöistä ja ohjeista keskustellaan lasten kanssa.

Huoltajille tarjotaan mahdollisuus osallistua oppimisympäristöjen suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin esim. vanhempaintilaisuuksissa sekä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa. Elämyksiä erilaisissa oppimisympäristöissä voidaan lisätä mm. tutustumalla huoltajien ammatteihin, työpaikkoihin sekä huoltajien ja lasten harrastuksiin.

Oppimisympäristöt	
• Päiväkotiperhepäivähoito ○ sisä- ja ulkotilat • Lähiympäristö ○ Lähiluonto ja -metsä ○ leikki- ja liikuntapaikat ○ esiopetus-/perusopetus • Yhteistyötahot ○ Kirjasto ○ Seurakunnat ○ Kulttuuripalvelut ○ Paikalliset yritykset ja järjestöt • Tieto- ja viestintäteknologia ○ Pedagoginen laitteiden hyödyntäminen	
Fyysinen ulottuvuus	Sosiaalinen ulottuvuus

• Lapset osallisena toimintaympäristön muokkaamisessa • Terveelliset ja virikkeelliset tilat • Turvalliset leikki- ja toimintavälineet • Materiaalit lasten ulottuvilla	• Kaverit/ystävät • Myönteisyys • Avoimuus • Vuorovaikutus • Lasten/perheiden osallisuus
Psyykkinen ulottuvuus • Luottamuksellisuus • Turvallisuuden tunne • (Työ)yhteisön hyvinvointi	Pedagogiset ratkaisut • Tavoitteet henkilöstön toiminnalle • Lasten motivointi ja aktiivisuus • Leikin merkitys • Positiivinen pedagogiikka

Oppimisympäristöjen arviointi ja kehittäminen:

Oppimisympäristöjen turvallisuutta ja toiminnallisuutta tulee arvioida päivittäin toiminnan yhteydessä ja mahdollisiin epäkohtiin on puututtava välittömästi. Oppimisympäristöjen arvioinnissa kiinnitetään fyysisen ulottuvuuksien lisäksi sosiaalisiin sekä psyykkisiin ulottuvuuksiin ja siihen, kuinka ne tukevat lapsen toimintaa, kasvua ja kehitystä. Toiminnan fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen turvallisuus on kaikkien kasvatustajien vastuulla. Henkilöstön vastuulla on varmistaa, että jokaisella lapsella on kaikissa tilanteissa turvallinen olo. Oppimisympäristöjä arvioidaan yhdessä lasten kanssa kasvatustilanteissa, sekä työyhteisön henkilöstön kesken. Oppimisympäristöjen arvioinnissa ja kehittämisessä hyödynnetään kunnallisessa varhaiskasvatuksessa yhteisesti sovittuja arviointimenetelmiä.

3.4 Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Yhteistyöllä tuetaan lapsen varhaiskasvatuksen järjestämistä siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa. Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä. He vastaavat myös siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa⁸⁷. Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan sekä henkilöstön kesken että huoltajien kanssa. Yhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Tarvittaessa keskusteluissa käytetään tulkkia monikulttuurisen ymmärryksen varmistamiseksi⁸⁸.

⁸⁷ Varhaiskasvatuslaki 3 § 1 momentti 10 kohta

⁸⁸ Kielilaki (423/2003) 18 § ja ulkomaalaislaki (301/2014) 203 §

Yhteistyöllä voi olla erilaisia tehtäviä ja muotoja lapsen varhaiskasvatuksen aikana. Lasten päivittäiset tapahtumat ja kokemukset jaetaan huoltajien kanssa. Kannustavat ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat viestit ovat tärkeitä. Huoltajan ja henkilöstön havainnot ja keskustelut lapsen päivästä luovat pohjan lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiselle.

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa, kuten lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä, lapsen vaihtaessa päiväkotia tai aloittaessa esiopetuksen. Yhteisellä keskustelulla on erityinen tehtävä laadittaessa lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa (luku 1.3). Yhteistyön merkitys huoltajien kanssa korostuu lasten kehityksen ja oppimisen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa (luku 5). Luottamuksellinen ilmapiiri mahdollistaa huoltajien ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa, esimerkiksi huolen herätessä lapsen hyvinvoinnista.

Lasten huoltajilla tulee olla mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun ja kehittämiseen yhdessä henkilöstön ja lasten kanssa. Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä hyödynnetään tieto- ja viestintäteknologiaa. Yhteistyö voi tukea myös huoltajien keskinäistä vuorovaikutusta. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö:

Huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön perustana on molemminpuolinen luottamus, joustavuus sekä yhteinen näkemys lapsen parhaasta. Kasvatusvastuu on aina ensisijaisesti lapsen huoltajilla. Huoltajan näkemystä kuunnellaan ja sitä kunnioitetaan. Huoltajien sekä lapsen kanssa sovitaan yhdessä yhteistyön käytännöistä. On tärkeää, että sekä huoltajat että lapset kokevat, että varhaiskasvatuksessa joka päivä on hyvä päivä. Hyvä päivä pitää sisällään iloa ja onnistumisia, mutta joskus myös surua ja pettymyksiä. Tärkeää on, että surun ja pettymyksen tunteita aiheuttaneet asiat ratkaistaan ja niistä keskustellaan lasta vahvistavalla tavalla.

Huoltajia informoidaan säännöllisesti ryhmän toiminnan tavoitteista ja sisällöistä. Informoinnissa hyödynnetään huoltajien kanssa yhdessä sovittuja tapoja, joita voivat olla esim. viikko-ohjelma eteisessä tai sähköposti tulevasta toiminnasta. Päivittäisten kuulumisten vaihdon yhteydessä keskustellaan toiminnan tavoitteista ja siitä, kuinka ne ovat tukeneet lapsen varhaiskasvatusta. Yhteistyötä huoltajien kanssa tehdään positiivisen pedagogiikan mukaisesti. Lapsen onnistumiset sekä vahvuudet jaetaan huoltajien kanssa päivittäin.

Huoltajat voivat järjestää varhaiskasvatusta tukevaa toimintaa vanhempainyhdistyksissä. Vanhempainyhdistykset tukevat huoltajien verkostoitumista ja osallisuutta varhaiskasvatustoiminnassa ja myös muilla elämän osa-alueilla.

J • ENSUU

Huoltajien kanssa tehtävässä viestinnässä ja tiedottamisessa käytetään Joensuussa ensisijaisena kanavana DaisyNet –palvelua.

Monialainen yhteistyö

Monialaisen yhteistyön tavoitteena on varmistaa varhaiskasvatuksen toteuttaminen toimintayksiköissä lasten tarpeita vastaavasti. Varhaiskasvatuslain mukaan kunnan on varhaiskasvatusta järjestäessään toimitava monialaisessa yhteistyössä ja luotava tarvittavat yhteistyörakenteet⁸⁹.

Varhaiskasvatuksen yhteistyötahoilla tarkoitetaan kaikkia niitä alueellisia ja paikallisia toimijoita, joiden kanssa varhaiskasvatuksen on luontevaa tehdä yhteistyötä. Yhteistyö esimerkiksi opetuksesta, liikunnasta, kirjastosta ja kulttuurista vastaavien tahojen ja muiden lähiympäristön toimijoiden kanssa lisää oppimisympäristöjen monipuolisuutta ja tukee varhaiskasvatuksen tavoitteita. Kunnan varhaiskasvatuksen ja sen alueella toimivien yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen tuottajien yhteistyö on tärkeää. Muita varhaiskasvatuksen yhteistyötahoja ovat esimerkiksi järjestöt, seurakunnat, poliisi sekä ravitsemus- ja siivouspalvelut.

Varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä myös neuvolan ammattilaisten, lastensuojelun sekä muiden terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden toimijoiden kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. Laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan kirjallisella suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista monialaisessa yhteistyössä.⁹⁰

Monialainen yhteistyö:

Yhteistyön ensisijaisena tavoitteena on lisätä lapsen hyvinvointia.

Monialaista yhteistyötä toteutetaan lapsen kasvun ja kehityksen tukena mm. neuvolan ja muiden SIUN SOTE-palveluiden, kuten varhaisen tuen, perhetyön, lapsiperheiden kotipalvelun ja perheneuvoloiden kanssa. Päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki on saatavilla. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii varhaiskasvatuksessa mm. konsultoivana asiantuntijana, jonka puoleen voi kääntyä, kun monialaiselle yhteistyölle on tarvetta.

Varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteistyötä kehitetään ja arvioidaan yhteisissä tapaamisissa. Yhteistyötä tehdään neuvolatarkastusten, etenkin lapsen laajojen terveystarkastusten yhteydessä. Yhteistyön tavoitteena on laadukas huoltajien luvalla tapahtuva tiedonsiirto varhaiskasvatuksesta neuvolaan sekä neuvolasta varhaiskasvatukseen.

Varhaiskasvatuksessa tehdään tarvittaessa yhteistyötä erikoissairaanhoidon sekä lastensuojelun kanssa. Yhteistyötä kehitetään ja arvioidaan säännöllisesti alueellisesti yhteistyöpalaverissa.

---

⁸⁹ Varhaiskasvatuslaki 7 ja 22 §

⁹⁰ Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (338/2011) 7, 9 ja 13 § sekä varhaiskasvatuslaki 7 §

Monialaista yhteistyötä tehdään huoltajien suostumuksella ja heidän asiantuntemustaan lapsen asioissa hyödyntäen. Varhaiskasvatuksen henkilöstön ammattitaitoa hyödynnetään moniammatillisessa yhteistyössä.

Yhteistyö oppilaitosten kanssa:

Seudun varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä ammatillisten oppilaitosten, ammattikorkeakoulujen sekä yliopistojen kanssa. Pääyhteistyökumppanit ovat Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymä, Karelia-Ammattikorkeakoulu sekä Itä-Suomen yliopisto. Yhteistyön tavoitteena on sopia seudullisesti koulutusyhteistyöstä opiskelijoiden harjoitteluihin ja muihin opintoihin liittyen, joissa opiskelijat tekevät yhteistyötä varhaiskasvatuksen yksiköissä. Oppilaitosten kanssa tehtävää yhteistyötä kehitetään ja arvioidaan säännöllisissä yhteisissä tapaamisissa.

Muut varhaiskasvatusta tukevat yhteistyötahot:

Yhteistyö muiden palvelujen, kuten ravitsemus- ja siivouspalveluiden kanssa pyritään järjestämään joustavasti varhaiskasvatustoiminnan ehdoilla. Yhteistyö muiden varhaiskasvatusta tukevien palveluiden ja toimijoiden kanssa sekä sen arvioinnin ja kehittämisen periaatteet sovitaan kuntakohtaisesti.

Yhteistyö muiden paikallisten tahojen, kuten urheiluseurojen, seurakuntien ja eri järjestöjen kanssa määritellään kunta- ja/tai yksikkökohtaisesti.

J • ENSUU

Yhteistyötahot Joensuussa

Varhaiskasvatus tekee yhteistyötä hyvinvointipalveluiden toisten palvelualueiden sekä oppilaitosten, järjestöjen, seurojen ja yhdistysten kanssa.

Varhaiskasvatus tekee yhteistyötä myös lapsiryhmissä edustettuina olevien uskonnollisten yhteisöjen ja seurakuntien kanssa. Kasvatus- ja opetusjaosto on hyväksynyt katsomuskasvatuslinjaukset ja ne löytyvät pedanetistä.

Kulttuuritoimen kanssa tehdään yhteistyötä Kulttuurin puro -ohjelman mukaisesti sekä ravitsemus- ja siivouspalveluiden Polkka-yhtiön kanssa.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tarkennetaan seuraavia pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita huomioiden lasten ikä ja kehitys sekä eri toimintamuotojen ominaispiirteet. Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja sisältöjä eri toimintamuodoissa voidaan täsmentää paikallisissa suunnitelmissa.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan ja tarkennetaan

- pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen periaatteita sekä seurannan ja arvioinnin käytäntöjä
- varhaiskasvatuksen pedagogisen dokumentoinnin periaatteita ja käytäntöjä
- monipuolisten työtapojen valintaa ja käyttöä ohjaavia periaatteita
- käytäntöjä, jotka tukevat lasten leikkiä
- oppimisen alueiden tavoitteita ja sisältöjä
- lasten mielenkiinnon kohteiden ja osallisuuden huomioon ottamisen tapoja pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa
- eri kieli- ja kulttuuriryhmien varhaiskasvatuksen toteuttamista
- kaksikielisen varhaiskasvatuksen toteuttamista mikäli sitä järjestetään
- vieras- ja monikielisten lasten suomen/ruotsin kielen oppimisen tukemista
- perheen kielivalintoihin ja äidinkielen tukemiseen liittyvää yhteistyötä ja käytäntöjä.

4.2 Pedagogisen toiminnan viitekehys

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista (kuvio 1). Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön johdolla suunniteltu toiminta täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden.

Kuvio 1. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys

Tavoitteellisen toiminnan perustan luovat arvoperusta (luku 2.4), oppimiskäsitys (luku 2.5), niihin pohjautuva toimintakulttuuri (luku 3) sekä monipuoliset oppimisympäristöt (luku 3.2), yhteistyö (luku 3.3) ja työtavat (luku 4.3). Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvu ympäristöönsä liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lähtökohtana ovat myös luvussa 4.5 kuvatut oppimisen alueet. Laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytyksenä on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen (luvut 4.2 ja 7). Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ohjaavat osaltaan toiminnan suunnittelua (luku 2.7).

Pedagogisen toiminnan tavoitteita ja periaatteita tarkennetaan paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Tavoitteita tarkennettaessa otetaan huomioon varhaiskasvatuksen eri toimintamuodot, niiden henkilöstörakenne ja muut ominaispiirteet. Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä lasten varhaiskasvatussuunnitelmat (luku 1.3) ovat lapsiryhmän toiminnan suunnittelun lähtökohtia. Toimintaa toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on oikeus edetä oppimisessaan siten, että varhaiskasvatuksesta ja esiopetuksesta muodostuu lapselle mielekäs jatkumo.

Lapsen osallisuus toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa:

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa suunnitellaan ja toteutetaan lasta kuunnellen, lasten vahvuuksien, mielenkiinnon kohteiden ja tarpeiden kautta oppimisen alueet ja laaja-alainen osaaminen huomioiden.

Lasten mielipiteitä ja aloitteita huomioidaan ja niihin vastataan mahdollisuuksien mukaan⁹¹ pohtimalla ja muokkaamalla toiminnan sisältöjä yhdessä. Lasten ja henkilöstön yhteinen suunnittelu ja sen käytännöt sovitaan ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa. Henkilöstö vastaa siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus monipuoliseen toimintaan sekä toiminnan suunnitteluun kaikilla eri oppimisen alueilla.

Henkilöstön toiminnan suunnittelu:

Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen perustuvat laadukkaaseen pedagogiseen ja jaettuun johtamiseen. Varhaiskasvatuksen esimiehet järjestävät henkilöstölle mahdollisuuden suunnitteluun sekä yhdessä työyhteisössä että tarvittaessa yksilöllisesti. Päiväkodissa toimintaa suunnitellaan yhdessä koko henkilöstön kanssa, suunnittelun pedagoginen vastuu on varhaiskasvatuksen opettajilla ja päiväkodin esimiehillä.

Perhepäivähoidossa pedagogisen suunnittelun tukena toimivat perhepäivähoidon esimiehet. Toiminta ja sisällöt ovat erilaisia eri varhaiskasvatusmuodoissa johtuen henkilöstön koulutuksesta, ryhmien rakenteesta ja oppimisympäristöistä.

J • ENSUU

Joensuun kaupungissa pedagogista toimintaa suunnitellaan, toteutetaan sekä seurataan ja arvioidaan eri tasoilla (kuntataso, yksikötaso, tiimitaso ja yksilötaso) ja toimintamuodoittain. Lisäksi esimiehet suunnittelevat, seuraavat ja arvioivat pedagogiikkaa esimiesten palaverissa.

Varhaiskasvatuksen henkilöstö laatii yksikkökohtaisesti vuosittain toiminnalleen kehittämiskohteet ja keväällä arvioi niiden toteutumista vuosisuunnitelmassaan. Vuosittain laaditaan pedagogiset painopistealueet yhdessä päiväkodin johtajien, perhepäivähoidon esimiesten ja hallinnon kanssa. Painopistealueita arvioidaan sekä tarkastellaan vuosittain.

---

⁹¹, Sanna Parrila: Lasten osallisuuden arviointi, Ediva oy

4.3 Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja huoltajien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi tuottaa tietoa lasten elämästä, kehityksestä, kiinnostuksen kohteista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista sekä lapsiryhmän toiminnasta konkreettisella ja monipuolisella tavalla. Yksittäisten dokumenttien, esimerkiksi valokuvien, piirrosten tai henkilöstön havaintojen, avulla voidaan yhdessä lasten kanssa tarkastella heidän kehitystään ja oppimistaan. Lasten jo saavuttamat tiedot ja taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi pedagogisen dokumentoinnin kautta ja ovat toiminnan suunnittelun perusta.

Suunnitelmallisen dokumentoinnin tavoitteena on, että henkilöstö oppii tuntemaan yksittäistä lasta, ymmärtämään lasten välisiä suhteita sekä ryhmän henkilöstön ja lasten välisen vuorovaikutuksen luonnetta. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoitus on toteuttaa varhaiskasvatusta lapsilähtöisesti. Dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään esimerkiksi työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden, menetelmien ja sisältöjen jatkuvassa muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaavaksi. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma on osa pedagogisen dokumentoinnin prosessia (luku 1.3). Suunnitelmallista pedagogista dokumentointia tarvitaan myös lasten kehityksen ja oppimisen tuen tarpeiden arvioinnissa (luku 5).

Pidemmältä aikaväliltä kootut dokumentit ovat tärkeä osa pedagogisen toiminnan arviointia ja henkilöstön toiminnan itsearviointia (luku 7.1).

Pedagogisen dokumentoinnin tavoitteena on lapsen tuntemisen lisääminen sekä toimintatapojen ja oppimisympäristöjen kehittäminen. Dokumentoinnin avulla tuotettua tietoa hyödynnetään lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja arvioinnissa. Dokumenttien avulla voidaan tarkastella lapsen kasvua ja kehitystä sekä lapsen omaa historiaa varhaiskasvatuksessa.

Varhaiskasvatuksen dokumentointi perustuu siihen, että lapsen ja lapsiryhmän kannalta tärkeät havainnot kerätään talteen esim. kirjaamalla tai videoimalla ja valokuvaamalla ja niitä hyödynnetään toiminnan suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa. Toiminnan kannalta keskeisimmät havainnot kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan sekä kunnallisessa varhaiskasvatuksessa ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Lapset voivat osallistua dokumentointiin valokuvaamalla ja videoimalla toimintaa sekä vastaamalla erilaisiin kyselyihin henkilöstön tai huoltajien avustuksella. Lapsia kuunnellaan ja heitä askarruttavat asiat kirjataan tarvittaessa ylös osana dokumentointia.

Havainnoinnin ja dokumentoinnin tavoitteena on kiinnittää huomiota vuorovaikutustilanteisiin lapsiryhmässä ja kehittää niitä tarvittaessa, sekä lasten osallisuuteen ja kehittää lapsille luontaisia tapoja olla osallisena toiminnassa.

Pedagogisen dokumentoinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa noudatetaan seuraavan taulukon⁹² periaatteita:

Kysy	Koska pedagogisen dokumentoinnin tulee olla suunnitelmallista, täytyy dokumentointi kohdistaa tiettyihin, tarkoituksenmukaiselta tuntuviin kysymyksiin. Kaikkea ei voi, ehdi eikä kannata dokumentoida umpimähkään. Mikä on tärkeintä?
Kerää	Kun sillä hetkellä tärkeimmiltä vaikuttavat kysymykset on valittu, aletaan dokumentoimalla kerätä johtolankoja, joiden avulla kysymyksiin voidaan ehkä saada vastauksia. Kun dokumentteja kerätään, etsiydytään tilanteisiin tai valitaan dokumentointimenetelmiä, joiden avulla mahdollisia vastauksia voi löytyä.
Reflektoi	Dokumentit tallettavat ja heijastelevat joitakin osia tapahtumista, näkemyksistä, kokemuksista ja tunteista. Ne eivät kuitenkaan sellaisenaan ole totta, vaan avaavat väyliä omien ja yhteisten tulkin-tojen luomiseen ja kertomiseen. Mitä vastauksia kysymyksiin saatiin? Mitä näkökulmia löydettiin? Miten niihin suhtaudutaan?
Kehitä	Pedagogisen dokumentoinnin prosessi on hyödyllinen vain, jos sen tarjoamiin haasteisiin ja mahdollisuuksiin tartutaan. Miten toimintaa kehitetään? Mitä sisältöjä, menetelmiä tai tavoitteita seuraavaksi valitaan? Mitä tehdään?

Erilaisia havainnointi- ja dokumentointitapoja:

Lapsen kansio: Kaikille lapsille kerätään yhdessä lapsen kanssa lapsen tuottamaa materiaalia ja valokuvia, joita voidaan hyödyntää pedagogisen toiminnan suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa. Kansioon kerättyjä materiaaleja havainnoidaan säännöllisesti huoltajien ja lasten kanssa sekä käytetään VASU-keskustelujen tukena. Kansioon kerätään materiaalia, jonka avulla voidaan tarkastella laaja-alaisen osaamista sekä oppimisen alueita.
Havainnointi ja kirjaus: Havainnoidaan säännöllisesti lasten toimintaa yksilöllisesti ja ryhmässä.
Valokuvaus/videointi: Huoltajien luvalla dokumentoidaan vuorovaikutteista toimintaa.
Havainnointilomakkeet: Hyödynnetään erilaisia varhaiskasvatuksen lomakkeita sekä seudullisia neuvolalomakkeita. Lasten osallisuuden havainnoinnin tukena käytetään yhdessä sovittuja lapsen osallisuuden arviointilomakkeita.
Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma/ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma: toiminnan kannalta tärkeät asiat kirjataan varhaiskasvatussuunnitelmiin.

⁹² https://www.edu.fi/download/190256_Kokosetti_vika.pdf

Dokumentointitavat ja -tilanteet valitaan niin, että ne hyödyttävät parhaiten lasta/lapsiryhmää. Dokumentointiin liittyviä tarkennuksia voidaan tarvittaessa kirjata yksikkökohtaisesti vuosisuunnitelmaan/ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan.

4.4 Monipuoliset työtavat

Työtapojen valintaa ohjaavat varhaiskasvatukselle asetetut tehtävät ja tavoitteet sekä lasten ikä, tarpeet, edellytykset ja kiinnostuksen kohteet. Toiminnalliset sekä luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu. Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödynnetään toiminnassa. Monipuoliset työtavat ovat sekä oppimisen väline että opettelun kohde. Tämän vuoksi on tärkeää, että henkilöstö ohjaa lapsia kokeilemaan ja käyttämään erilaisia työtapoja erikokoisissa ryhmissä sekä itsenäisesti. Työskenneltäessä lapsia rohkaistaan kyselemään ja ihmettelemään sekä päättellemään ja ratkaisemaan ongelmia yhdessä.

Henkilöstöltä edellytetään ammattitaitoa ja herkkyyttä tunnistaa eri tilanteiden pedagogisia mahdollisuuksia. Tämä näkyy muun muassa taitona havaita lasten aloitteita ja tunnetiloja sekä muuttaa ja suunnata omaa toimintaansa niiden mukaisesti. Pienempien lasten aloitteet ovat usein kehollisia ja sanattomia, joten niiden ymmärtäminen ja niihin vastaaminen edellyttävät henkilöstöltä sensitiivistä läsnäoloa ja lapsen hyvää tuntemista.

Lapset ottavat osaa työtapojen suunnitteluun ja valintaan omien edellytystensä mukaisesti. Lapsilla tulee olla mahdollisuus tutkia maailmaa kaikilla aisteillaan ja koko kehollaan sekä kokeilla erilaisia työtapoja. Työtapojen vaihteleva käyttö tarjoaa eri-ikäisille ja eri tavoin oppiville lapsille onnistumisen kokemuksia. Monipuoliset työtavat edellyttävät monipuolisia oppimisympäristöjä. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia työtapoja.

Varhaiskasvatuksessa erilaiset työtavat vaihtelevat toiminnan sisältöjen ja lapsiryhmän koon, tarpeiden, iän, kehitystason, mielenkiinnon kohteiden ja toiveiden mukaan. Lapset ottavat osaa suunnitteluun iän ja kehitystason mukaisesti esim. esittelemällä kotona tai harrastuksessa opittuja taitoja, joita voi hyödyntää työtapana varhaiskasvatuksessa. Henkilöstö osaa joustaa omista suunnitelmistaan ja toimia lasta kuunnellen, siten että mielenkiinto ja motivoituminen säilyvät. Työtapojen toimivuutta ja mielekkyyttä arvioidaan jatkuvasti työn ohessa, myös lasten kanssa.

Varhaiskasvatuksen työtapoina voidaan käyttää esim. draamakasvatusta, tutkimista, havainnointia, kuuntelemista, keskustelua, lukemista, loruja, kertomista, laulamista, soittamista, käsillä tekemistä, liikunnan keinoja, pelaamista, luontoon tutustumista, vierailuja ja retkiä sekä hyödyntää mediakasvatuksen välineitä.

4.5 Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

Leikki on keskeinen toimintatapa varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksen tehtävä on tarjota lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. Leikki edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikissä lapsi oppii, mutta lapselle itselleen leikki ei ole tietoisesti oppimisen väline vaan tapa olla ja elää sekä hahmottaa maailmaa. Kokemukset, jotka herättävät lapsissa tunteita, uteliaisuutta ja kiinnostusta, virittävät leikkiin.

Lapselle leikin merkitys syntyy leikistä itsestään. Leikki tuottaa lapsille iloa ja mielihyvää. Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. Leikissä lapset rakentavat käsitystä itsestään ja muista ihmisistä. Leikkiessään lapset sekä jäljittelevät että luovat uutta ja muuntavat näkemäänsä. Samalla he mallintavat ja testaavat haaveitaan ja toiveitaan. Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa. Leikkiessään lapset voivat käsitellä itselleen vaikeita kokemuksia. Leikissä on turvallista kokeilla, yrittää ja erehtyä.

Leikissä yhdistyvät keskeiset oppimista edistävät elementit: innostus, yhdessä tekeminen ja omien taitojen haastaminen. Leikki kehittyy ja saa eri muotoja kokemusten karttuessa. Henkilöstön ja lasten sekä lasten keskinäinen vuorovaikutus luovat perustan ajattelun ja kielen kehitykselle sekä kehittyville leikkitaidoille. Lapset havainnoivat, kokeilevat ja oppivat yhteisön sääntöjä leikissä. Ryhmässä leikkiessään lapset oppivat säätelemään tunteitaan ja tahtomistaan sekä huomioimaan toisten ihmisten näkökulmia. Yhteisöllisyys kasvaa leikin kautta ja vahvistaa myönteistä tunneilmastoa.

Leikki on varhaiskasvatuksen keskeinen työtapana. Pedagogisessa toiminnassa voidaan leikin juonen kehittyessä ja leikkimaailmojen rakentamisessa yhdistää esimerkiksi draamaa, improvisaatiota tai satuja. Henkilöstön tulee tiedostaa keskittyneen tutkimisen, spontaanin luovan ilmaisun sekä vauhdikkaiden liikunta- ja peuhausleikkien merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimiselle. Eri tilanteita voi rikastaa leikinomaisuudella. Lurut, sanaleikit, laulut ja yhteinen hassuttelu vahvistavat myönteistä ilmapiiriä, mikä tukee oppimista ja hyvinvointia.

Henkilöstön tehtävä on turvata leikin edellytykset, ohjata leikkiä sopivalla tavalla ja huolehtia siitä, että jokaisella lapsella on mahdollisuus olla osallisena yhteisissä leikeissä omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstön tulee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti tukea lasten leikin kehittymistä sekä ohjata sitä joko leikin ulkopuolelta tai olemalla itse mukana leikissä. Henkilöstön fyysinen ja psyykkinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta ja ehkäisee ristiriitatilanteiden syntymistä.

Henkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnointi lisää henkilöstön ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Havaintoja käytetään leikin ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjaamisessa. Henkilöstöltä edellytetään herkkyyttä ja ammattitaitoa sekä sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja vastata niihin sopivalla tavalla.

Pitkäkestoiseen leikkiin tarvitaan aikaa, rauhaa ja tilaa sekä sopivia ja lasten saatavilla olevia leikkivälineitä ja materiaaleja. Oppimisympäristöjen tulee joustaa leikkien mukaan, sillä leikit eivät välttämättä pysy paikallaan niille nimetyissä tiloissa.

Lasten kulttuurin ja lapsille suunnatun median tunteminen auttaa henkilöstöä ymmärtämään lasten leikkejä. Myös erilaiset pelit ja digitaaliset välineet tarjoavat niihin monenlaisia mahdollisuuksia. Leikkiin kannustavassa oppimisympäristössä myös aikuinen on oppija. Henkilöstö keskustelee leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai varhaiskasvatuksessa.

Erilaiset leikit ovat tärkeä ja keskeinen työtapo varhaiskasvatuksessa.

Henkilöstöllä on aktiivinen ja vuorovaikutuksellinen rooli leikin rikastajana ja myös leikkijänä lasten rinnalla. Lasten leikkitaitoihin kiinnitetään huomiota ja niitä kehitetään tarvittaessa. Leikkien ohjauksessa huomioidaan sukupuolisensitiivisyys.

Lapsille tarjotaan leikkimahdollisuuksia erilaisissa oppimisympäristöissä: sisä- ja ulkotiloissa, lähiluonnossa toteutettavassa toiminnassa. Lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa oppimisympäristöjen sisältöihin ja muokkaamiseen, ks. 3.4 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt.

Leikin merkitys oppimisen perustana tiedostetaan ja erilaisia leikkejä käytetään menetelmänä tutustuttaessa ja käsiteltäessä oppimisen alueiden sisältöjä.

4.5 Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja eheytetyn pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa. Lapsilla on oikeus saada monipuolisia kokemuksia oppimisen eri alueista. Oppimisen alueet eivät ole erikseen toteutettavia, toisistaan irrallisia kokonaisuuksia, vaan niiden aihepiirejä yhdistetään ja sovelletaan lasten mielenkiinnon kohteiden ja osaamisen mukaisesti. Oppimisen alueet on ryhmitelty esiopetussuunnitelman perusteiden⁹³ mukaisesti viideksi kokonaisuudeksi:

- Kielten rikas maailma
- Ilmaisun monet muodot
- Minä ja meidän yhteisömme
- Tutkin ja toimin ympäristössäni
- Kasvan, liikun ja kehityn.

Eheytetty pedagoginen toiminta mahdollistaa asioiden ja ilmiöiden laaja-alaisen tarkastelun ja tutkimisen. Lasten mielenkiinnon kohteet ja kysymykset ovat toiminnan keskeinen lähtökohta. Aihepiirit voivat nousta esimerkiksi leikeistä, saduista, retkistä tai spontaaneista vuorovaikutustilanteista lasten ja henkilöstön kes-

---

⁹³ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

ken tai lasten keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Tapa, jolla oppimisen alueiden tavoitteita käsitellään, vaihtelee valittujen aihepiirien, tilanteiden ja lasten oppimisen mukaan. Henkilöstön tehtävänä on varmistaa, että pedagoginen toiminta edistää eri-ikäisten lasten kehitystä ja oppimista.

Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksen tehtävä on vahvistaa lasten **kielellisten taitojen** ja **valmiuksien** sekä **kielellisten identiteettien** kehittymistä. Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin. Kielen kehityksen tukeminen kytkeytyy lapsen monilukutaidon kehittymiseen (luku 2.7). Lisäksi se on yhteydessä muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvään laaja-alaiseen osaamiseen. Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen.

Kieli on lapsille sekä oppimisen kohde että väline. Sen avulla lapsi ottaa haltuun erilaisia tilanteita ja asioita sekä toimii vuorovaikutuksessa muiden kanssa, ilmaisee itseään ja hankkii tietoa. Lasten kielellistä kehitystä tukee monipuolinen varhaiskasvatuksen kieliympäristö sekä yhteistyö huoltajien kanssa. Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan kannustavaa ja johdonmukaista palautetta heidän kielenkäyttö- ja vuorovaikutustaidoistaan.

Lapset voivat samaan aikaan omaksua useita eri kieliä, joiden kehittyminen ja käyttäminen voi olla tilanteittain eriytynyttä. Varhaiskasvatuksessa otetaan huomioon, että lapset kasvavat erilaisissa kielellisissä ympäristöissä. Kotien tavat käyttää kieltä ja olla vuorovaikutuksessa vaihtelevat, ja kodeissa voidaan puhua useita kieliä. Kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta tehdään varhaiskasvatuksessa näkyväksi yhteistyössä huoltajien kanssa. Tämä osaltaan tukee lasten kielellisten identiteettien kehittymistä. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia varhaiskasvatuksessa käsitellään luvussa 4.6.

Kielen oppimisen kannalta on tärkeää tiedostaa, että saman ikäiset lapset voivat olla eri vaiheissa kielen kehityksen eri osa-alueilla. **Kielelliset identiteetit kehittyvät**, kun lapsia ohjataan ja tuetaan kielellisten taitojen ja valmiuksien keskeisillä osa-alueilla

Vuorovaikutustaidot	Kielen ymmärtämisen taidot	Puheen tuottamisen taidot	Kielen käyttötaidot	Kielellinen muisti ja sanavaranto	Kieli-tietoisuus
Kehittyvät kielelliset identiteetit					

Kuvio 2. Lasten kielen kehityksen keskeiset osa-alueet varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastataan, ovat tärkeitä. Henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin on keskeistä. Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lapsia kommunikoidaan toisten lasten ja henkilöstön kanssa.

Lasten **kielen ymmärtämisen taitoja** tuetaan runsaan kielellisen mallintamisen avulla. Johdonmukainen toiminnan sanallistaminen ja keskusteleminen tukevat lasten sanavarannon kehittymistä. Erilaisissa varhaiskasvatuksen tilanteissa käytetään kuvailevaa ja tarkkaa kieltä. Tarvittaessa käytetään kuvia, esineitä ja tukiviittomia.

Lasten **puheen tuottamisen taitojen** kehittymistä seurataan ja ohjataan. Lapsia rohkaistaan puhumaan eri tilanteissa sekä aikuisten että toisten lasten kanssa. Tämä auttaa lapsia käyttämään ja ymmärtämään puhuttua kieltä. Lasten kanssa kiinnitetään vähitellen huomiota myös äänensävyihin ja äänenpainoihin.

Lasten **kielen käyttötaitoja** ohjataan ja kielen käyttöä pohditaan yhdessä lasten kanssa eri tilanteissa. Tavoitteena on tilannetietoisien kielen käytön vahvistuminen. Lasten kanssa harjoitellaan kertomista, selittämistä ja puheen vuorottelua. Lisäksi eläytyminen, huumorin käyttö sekä hyvien tapojen opettelu vahvistavat lasten kielen käyttötaitoja. Tutustuminen erilaisiin teksteihin tukee kielen käyttötaitojen kehittymistä ja auttaa lapsia havaitsemaan puhutun ja kirjoitetun kielen eroja.

Lasten kielellinen ilmaisu monipuolistuu, kun heidän **kielellinen muistinsa** ja **sanavarantonsa** laajenee. Henkilöstön tehtävä on tukea tietoisesti tätä kehitystä. Kielellisen muistin kehittymistä tukevat esimerkiksi lorujen ja laululeikkien käyttö. Kielellä leikittely, nimeäminen sekä kuvaavien sanojen käyttäminen edistävät lasten kielellisen muistin ja sanavarannon kehittymistä. Kiireetön keskustelu ja lukeminen sekä tarinoiden kerronta tarjoavat mahdollisuuksia pohtia sanojen ja tekstien merkityksiä ja opetella uusia käsitteitä asiayhteyksissä.

Lähiympäristön eri kielten havainnointi tukee lasten **kielitietoisuuden kehittymistä**. Henkilöstön tehtävänä on herättää ja lisätä lasten kiinnostusta suullista ja kirjoitettua kieltä sekä vähitellen myös lukemista ja kirjoittamista kohtaan. Kielen havainnoinnin ja tutkimisen avulla suunnataan lasten huomiota sanojen merkityksistä kielen muotoihin ja rakenteisiin, kuten sanoihin, tavuihin ja äänteisiin. Lapsia rohkaistaan kirjoittamaan ja lukemaan leikkillisesti.

Varhaiskasvatuksessa käytetään rikkaita ja vaihtelevia tekstejä. Lasten kanssa tutustutaan monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsille kerrotaan tarinoita, ja heitä kannustetaan itse keksimään niitä. Lasten kertomuksia, loruja ja sanallisia viestejä dokumentoidaan. Monilukutaitoa tukevassa varhaiskasvatuksessa puheen rinnalla käytetään muun muassa visuaalisia, auditiivisia ja audiovisuaalisia viestejä sekä tekstejä.

Vuorovaikutustaidot	
Toiminnan tavoitteet: Vahvistetaan lasten vuorovaikutustaitoja: lapset tulevat kuulluksi ja heidän aloitteisiinsa vastataan	Toiminta: - Henkilöstö on sensitiivinen vuorovaikutustilanteissa - Vastataan lasten non-verbaaleihin viesteihin - Kannustetaan lapsia puhumaan ja kommunikoimaan - Kommunikoidaan ja keskustellaan aktiivisesti henkilöstön ja lasten kesken - Opetellaan kuuntelemisen taitoja
Kielen ymmärtämisen taidot	
Toiminnan tavoitteet:	Toiminta:

Vahvistetaan ja tuetaan lasten kielen ymmärtämisen taitoja	- Henkilöstön kielenkäyttö on kuvailevaa ja tarkkaa - Sanallistetaan toimintaa - Käytetään tarvittavia apuvälineitä: esim. kuvat ja viittomat - Kielellinen mallintaminen
Puheen tuottamisen taidot	
Toiminnan tavoitteet: Vahvistetaan ja tuetaan lasten puheen tuottamisen taitoja	Toiminta: - Rohkaistaan lapsia puhumaan ja keskustelemaan henkilöstön ja toisten lasten kanssa eri tilanteissa - Kiinnitetään huomiota äänensävyihin ja -painoihin - Sadutus - Luetaan ja kerrotaan monipuolisesti satuja - Tarinoidaan yhdessä lasten kanssa
Kielen käyttötaidot	
Toiminnan tavoitteet: Vahvistetaan lasten tilannetietoista kielen käyttöä	Toiminta: - Harjoitellaan kielen käyttöä eri tilanteissa: kerrontaa, puheen vuorottelua ja kuuntelua - Tutustutaan erilaisiin teksteihin ja lastenkirjallisuuteen - Harrastetaan yhdessä sanaleikkejä, riittelyä ja kielellä leikkelyä.
Kielellinen muisti ja sanavarasto	
Toiminnan tavoitteet: - Lisätään ja monipuolistetaan tietoisesti sanavarastoa - Vahvistetaan kielellistä ilmaisua	Toiminta: - Kiinnitetään huomiota keskustelutapaan; lapsi on tasa-arvoisessa asemassa keskusteluissa aikuisen kanssa - Loruillaan, käytetään laululeikkejä - Leikitään kielellä - Harjoitellaan nimeämistä ja kuvaavia sanoja. - Keskustellaan, luetaan ja kerrotaan tarinoita aktiivisesti
Kielitietoisuus	
Toiminnan tavoitteet: Vahvistetaan lasten tietoisuutta kielen rakenteesta ja kielen merkitykseen liittyvistä seikoista.	Toiminta: - Havainnoidaan ja tutkitaan suomen kieltä ja ryhmän muita äidinkieliä - Tutustutaan ja luetaan lastenkirjallisuutta - Tavutellaan, loruillaan - Luetaan ja kirjoitetaan leikillisesti

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tavoitteellisesti tukea lasten **musiikillisen, kuvallisen** sekä **sanallisen** ja **kehollisen ilmaisun** kehittymistä sekä tutustuttaa heitä eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Lasten ilmaisulle on luonteenomaista kokonaisvaltaisuus ja ilmaisun eri muotojen luova yhdisteleminen. Taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen edistävät lasten oppimisedellytyksiä, sosiaalisia taitoja ja myönteistä minäkuvaa sekä valmiuksia ymmärtää ja jäsentää ympäröivää maailmaa. Ajattelun ja oppimisen taidot kehitty-

vät, kun lapset tutkivat, tulkitsevat ja luovat merkityksiä erilaisia ilmaisun taitoja harjoittelemalla. Kyky kuvitella ja luoda mielikuvia on keskeistä myös lapsen eettisen ajattelun kehittymiselle. Kulttuuriperintöön, taiteeseen ja ilmaisun eri muotoihin tutustuminen vahvistaa lasten osaamista myös monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alueilla.

Kulttuuri on tärkeä osa lapsen identiteettiä. Varhaiskasvatuksessa lapsille tarjotaan mahdollisuuksia nähdä ja kokea monipuolisesti taidetta ja muuta kulttuuria. Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät kokemukset vahvistavat lasten kykyä omaksua, käyttää ja tuottaa kulttuuria. Samalla lapset oppivat ymmärtämään taiteen ja kulttuuriperinnön merkitystä ja arvoa.

Ilmaisun eri muodot tarjoavat lapsille keinoja kokea ja hahmottaa maailmaa heitä puhuttelevalla ja innostavalla tavalla. Taiteellinen ilmaisu tarjoaa lapsia motivoivia keinoja havaintojen, tunteiden ja luovan ajattelun näkyväksi tekemiseen. Ilmaisun eri muotoihin tutustutaan moniaistisesti, erilaisia työtapoja, oppimisympäristöjä sekä lähiympäristön kulttuuritarjontaa hyödyntäen. Oppimisympäristöjen esteettisyys, innostavuus, saatavilla olevat monipuoliset välineet ja materiaalit sekä riittävä ohjaus ovat merkityksellisiä ilmaisumuotoihin tutustuttaessa.

Taidekasvatus sisältää sekä spontaania että ennalta suunniteltua toimintaa. Ilmaisun ja oppimisen prosesseissa korostuu kokeilu, tutkiminen, tekemisen eri vaiheiden harjoittelu ja niiden dokumentointi. Jokaisen lapsen yksilöllistä ilmaisua tuetaan ja lasten yhteisille luoville prosesseille annetaan riittävästi aikaa ja tilaa. Henkilöstön, lasten ja yhteistyökumppaneiden erityisosaamisen hyödyntäminen rikastuttaa taidekasvatusta.

Varhaiskasvatuksen **musiikillisen ilmaisun** tavoitteena on tuottaa lapsille musiikillisia kokemuksia sekä vahvistaa lasten kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lapsia ohjataan elämykselliseen kuuntelemiseen ja äänympäristön havainnointiin. Lasten valmiudet hahmottaa musiikkia sekä äänen kestoa, tasoa, sointiväriä ja voimaa kehittyvät leikinomaisen musiikillisen toiminnan kautta. Heidän kanssaan lauletaan, loruillaan, kokeillaan erilaisia soittimia, kuunnellaan musiikkia ja liikutaan musiikin mukaan. Lapset saavat kokemuksia perussykkeestä, sanarytmeistä ja kehosoittamisesta. Lapsia rohkaistaan käyttämään mielikuvitustaan ja ilmaisemaan musiikin herättämiä ajatuksia ja tunteita esimerkiksi kertoen, kuvallisesti ilmaisten tai tanssien. Lapset saavat myös kokemuksia musiikin tekemisestä yhdessä sekä pienimuotoisten musiikkiesitysten harjoitteluprosesseista ja esiintymistilanteiden tuomasta onnistumisen ilosta.

Kuvallisen ilmaisun tavoitteena on kehittää lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön. Lapsilla on mahdollisuus nauttia kuvien tekemisestä sekä saada esteettisiä elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Lapset harjoittavat kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa monipuolisen kuvailmaisun avulla. Kuvan tekemisen taitoja kehitetään moniaistisesti sekä yhteyksiä muihin ilmaisun muotoihin rakentaen. Lapset kokeilevat erilaisia kuvan tekemisen tapoja, välineitä ja materiaaleja esimerkiksi maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla ja mediaesityksiä tekemällä. Lasten kanssa havainnoidaan heidän itse tekemiään kuvia, taideteoksia, mediasisältöjä, esineitä sekä rakennetun ja luonnon ympäristön kohteita. Lapsia ohjataan tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan kuvallisista viesteistä. Kuvia tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi väreihin, muotoihin, materiaaleihin, tekijään, esitysyhteyteen ja kuvien herättämiin tunteisiin.

Suunnittelutaitoja, luovaa ongelmaratkaisua, rakenteiden, materiaalien ja tekniikoiden tuntemusta harjoitellaan käsityöllisen toiminnan kuten muovailun, rakentelun, ompelun ja nikkaroinnin avulla. Käsityöllisen toiminnan ja ilmaisun tavoitteena on tarjota lapsille tekemisen, kokemisen ja oivaltamisen iloa sekä nautintoa työskentelystä, jossa oma luovuus ja kädenjälki näkyvät. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia itse kokeilla, tutkia ja yhdistellä erilaisia pehmeitä ja kovia materiaaleja sekä opetella työskentelyssä tarvittavia tekniikoita. Lapset saavat ideoida ja toteuttaa erilaisia teoksia ja esineitä. Lasten käsityöllisessä toiminnassa voidaan tarkastella ja hyödyntää sekä lasten taustoihin liittyviä että paikallisia käsityöperinteitä.

Lapsia rohkaistaan **sanalliseen** ja **keholliseen ilmaisuun** esimerkiksi draaman, tanssin ja leikin keinoin. Tavoitteena on, että harjoitukset ja leikit tarjoavat lapsille mahdollisuuden monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään. Lasten mielikuvituksesta nousevia tai heidän kokemiaan ja havaitsemiaan asioita työskentään yhdessä. Lapset saavat kokemuksia sekä spontaanista ilmaisusta että yhteisesti suunnitellusta, toteutetusta ja arvioidusta luovasta prosessista. Toiminnassa hyödynnetään monipuolisesti esimerkiksi lastenkirjallisuutta, sanataidetta, teatterin eri muotoja, tanssia ja sirkusta.

Musiikillinen ilmaisu	
Toiminnan tavoitteet: • Tarjotaan lapsille monipuolisia musiikillisia kokemuksia • Vahvistetaan kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin	Toiminta: • Lauletaan, loruillaan ja kuunnellaan musiikkia • Kokeillaan erilaisia soittimia • Käytetään omaa kehoa soittimena • Liikutaan musiikin tahdissa • Kannustetaan lapsia ilmaisemaan musiikin herättämiä tunteita (sanallisesti, piirtämällä) • Harjoitellaan ja järjestetään musiikkiesityksiä • Improvisoidaan musiikillisesti
Kuvallinen ilmaisu	
Toiminnan tavoitteet: • Kehitetään ja vahvistetaan lasten suhdetta kuvataiteeseen, muuhun visuaaliseen kulttuuriin sekä kulttuuriperintöön	Toiminta: • Tutustutaan erilaisiin materiaaleihin, menetelmiin ja välineisiin: maalaamalla, piirtämällä, rakentamalla • Tarkastellaan omia ja muiden tuotoksia ja taideteoksia • Tutustutaan erilaisiin viestintävälineisiin • Tutustutaan rakennettuun ja luonnontilaiseen lähiympäristöön • Tehdään erilaisia juhlavalmisteluja yhdessä.
Sanallinen ja kehollinen ilmaisu	
Toiminnan tavoitteet: • Tarjotaan mahdollisuus monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään	Toiminta: • Käytetään erilaisia ilmaisun muotoja: draama (pantomiimi, improvisointi, nukke- pöytä ja varjoteatteri), tanssi, rooli- mielikuvi- tus- ja teatterileikit • Tehdään esityksiä yhdessä lasten kanssa • Harjoitellaan esiintyjänä ja katsojana olemista
Ilmaisun monet muodot-sisältöjen suunnittelussa voidaan hyödyntää oman kunnan kulttuurikasvatusohjelmia.	

Minä ja meidän yhteisömme

Lasten elinpiiri laajenee heidän aloittaessaan varhaiskasvatuksen kodin ulkopuolella. Kodin perinteiden, toimintamallien, arvojen ja katsomusten lisäksi lapset kohtaavat toisenlaisia tapoja ajatella ja toimia. Varhaiskasvatuksen tehtävä on kehittää lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön monimuotoisuutta ja harjoitella siinä toimimista. Tehtävää lähestytään **eettisen ajattelun, katsomusten, lähiyhteisön menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden** sekä **median** näkökulmista. Toiminnassa voidaan käyttää monipuolisesti esimerkiksi satuja, musiikkia, kuvataidetta, leikkiä, draamaa, erilaisia mediasisältöjä sekä vierailijoita, vierailuja ja lähiympäristön tapahtumia. Minä ja meidän yhteisömme -oppimisen alue tukee erityisesti lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (luku 2.7).

Eettisen ajattelun taitojen kehittymistä tuetaan pohtimalla lasten kanssa eri tilanteissa esiintyviä tai lapsia askarruttavia eettisiä kysymyksiä. Teemat voivat liittyä esimerkiksi ystäväyyteen, oikean ja väärän erottamiseen, oikeudenmukaisuuteen tai pelon, surun ja ilon aiheisiin. Eettisiä kysymyksiä käsitellään lasten kanssa niin, että he voivat tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Lasten kanssa pohditaan myös ryhmän sääntöjä ja niiden perusteita.

Varhaiskasvatuksen **katsomuskasvatuksessa** yhteisen tutustumisen kohteena ovat ensisijaisesti lapsiryhmässä läsnä olevat uskonnot ja muut katsomukset. Uskonnottomuutta tarkastellaan katsomusten rinnalla. Tavoitteena on edistää keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan sekä tukea lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten kanssa tutustutaan erilaisiin katsomuksiin ja niihin liittyviin perinteisiin. Luontevia tapoja tarkastella katsomuksia ovat esimerkiksi vuodenvuorokierroon liittyvät juhlat ja tapahtumat sekä päivittäiset tilanteet, kuten pukeutuminen tai ruokailu. Lasten ihmettelylle annetaan tilaa, ja heidän kanssaan pohditaan heitä askarruttavia elämänkysymyksiä.

Katsomuskasvatuksessa tehdään yhteistyötä huoltajien kanssa kunkin perheen taustaa, katsomuksia ja arvoja kuullen ja kunnioittaen. Katsomuskasvatus tukee muun muassa lasten kulttuuriseen osaamiseen, vuorovaikutukseen ja ilmaisuun sekä ajatteluun ja oppimiseen liittyvää laaja-alaista osaamista (ks. luku 2.7).

Lähiyhteisön menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaisuutta pohtimalla suunnataan lasten mielenkiintoa historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lisäksi tarkastellaan lasten kasvuympäristöjen moninaisuutta.

Lapsille luodaan mahdollisuuksia eläytyä menneisyyden tapahtumiin ja tilanteisiin. Tärkeitä tiedon lähteitä ovat lapset ja heidän henkilöhistoriansa, lähiyhteisön jäsenet, esineistöt ja ympäristöt. Lisäksi voidaan hyödyntää lasten huoltajien asiantuntemusta heidän omasta kulttuuriperinnöstään. Menneeseen aikaan voidaan tutustua esimerkiksi lasten isovanhempien lapsuuden leikkien ja musiikin avulla.

Nykyhetkeä tarkastellaan käsittelemällä lasten kanssa heitä askarruttavia tai kiinnostavia ajankohtaisia asioita. Lasten kanssa tarkastellaan myös lähiyhteisön moninaisuutta sitä kunnioittaen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa ihmisten, sukupuolten ja perheiden moninaisuus. Tavoitteena on kasvattaa lapsia ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia mutta samanarvoisia.

Menneisyyden ja nykyisyyden lisäksi on tärkeää pohtia tulevaisuutta ja sitä, miten voimme vaikuttaa suotuisan tulevaisuuden toteutumiseen. Tulevaisuuden pohdinta voi liittyä esimerkiksi tulevan vuodenajan leikkien tai oman oppimisympäristön suunnitteluun. Lasten kanssa voidaan esimerkiksi rakentaa tulevaisuuden mielikuvitusmaailmoja tai pohtia tulevaa lapsia kiinnostavien ammattien kautta.

Varhaiskasvatuksessa **mediakasvatuksen** tehtävänä on tukea lasten mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ja ilmaista itseään yhteisössään. Lasten kanssa tutustutaan eri medioihin ja kokeillaan median tuottamista leikinomaisesti turvallisissa ympäristöissä. Lasten elämään liittyvää mediasisältöä ja sen todenmukaisuutta pohditaan yhdessä lasten kanssa. Samalla harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä. Lapsia ohjataan käyttämään mediaa vastuullisesti ottaen huomioon oma ja toisten hyvinvointi. Mediassa esiintyviä teemoja voidaan käsitellä lasten kanssa esimerkiksi liikunnallisissa leikeissä, piirtämällä tai draaman keinoin.

Eettinen ajattelu	
Toiminnan tavoitteet: - Tuetaan ja vahvistetaan eettisen ajattelun taitojen kehittymistä - Tuetaan ja vahvistetaan lasten käsitystä, että ihmiset ovat erilaisia, mutta samanarvoisia	Toiminta: - Tunnistetaan ja nimetään tunteita - Arvostetaan erilaisuutta - Tuetaan ystävyssuhteiden solmimista - Harjoitellaan ristiriitatilanteiden ratkaisemista rakentavasti - Pohditaan oikean ja väärän eroa - Pohditaan ilon ja surun aiheita
Katsomuskasvatus	
Toiminnan tavoitteet: - Tuetaan ja vahvistetaan keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä eri katsomuksia kohtaan - Tuetaan ja vahvistetaan lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehitystä	Toiminta: - Tutustutaan lapsiryhmässä edustettujen katsomusten ja uskontojen tapoihin ja juhliin - Pohditaan yhdessä lasten kokemuksista nousevia katsomuksellisia kysymyksiä - Hyödynnetään huoltajien asiantuntemusta kulttuuriperinnöstä - Hyödynnetään lähiympäristön vierailuja ja tapahtumia, esim. seurakuntien tilaisuudet ja työntekijät
Lähiyhteisö	
Toiminnan tavoitteet: Tuetaan ja vahvistetaan lasten mielenkiintoa menneisyyden asioihin, nykyhetkeen sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen	Toiminta: - Tutustutaan juhlaperinteisiin, -leikkeihin ja -lauluihin - Hyödynnetään eri sukupolvien välistä yhteistyötä, esim. isovanhempien vierailut - Pohditaan yhdessä lasta askarruttavia ajankohtaisia asioita - Pohditaan yhdessä tulevaisuutta
Mediakasvatus	
Toiminnan tavoitteet: Tuetaan ja vahvistetaan lapsen kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä	Toiminta: - Tutustutaan erilaisiin medioihin - Käsitellään medioissa esillä olevia teemoja lasten ikä- ja kehitystaso huomioiden

	• Kokeillaan mediantuottamista leikinomaisesti turvallisessa ympäristössä • Hyödynnetään lasten mediaa toiminnan inspiraationa: esim. lastenohjelmat ja -pelit • Pohditaan faktan ja fiktion eroa

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksen tehtävä on antaa lapsille valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään. Lapsia ohjataan tutkimaan ja toimimaan luonnossa ja rakennetussa ympäristössä. Varhaiskasvatus tukee lasten **matemaattisen ajattelun** kehittymistä sekä vahvistaa myönteistä suhtautumista matematiikkaan. Varhaiskasvatukseen sisältyy myös **ympäristökasvatusta** ja **teknologiakasvatusta**. Oppimisympäristöihin liittyvät omakohtaiset havainnot, kokemukset ja elämykset auttavat lapsia ymmärtämään syy- ja seuraussuhteita sekä kehittymään ajattelijoina ja oppijoina. Lasten kehittyvä taito nimetä asioita sekä käyttää erilaisia käsitteitä edistää monilukutaitoa.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tarjota oivaltamisen ja oppimisen iloa **matemaattisen ajattelunsa** eri vaiheissa oleville lapsille. Lapset tutustuvat matematiikkaan ja sen osa-alueisiin havainnollisen ja leikinomaisen toiminnan myötä. Lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota päivittäisissä tilanteissa ja lähiympäristössä ilmeneviin muotoihin, määriin ja muutoksiin. Lapsia innostetaan pohtimaan ja kuvailemaan matemaattisia havaintojaan ilmaisemalla ja tarkastelemalla niitä esimerkiksi kehollisesti tai eri välineiden ja kuvien avulla. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia luokitella, vertailla ja asettaa järjestykseen asioita ja esineitä sekä löytää ja tuottaa säännönmukaisuuksia ja muutoksia. Lapsia kannustetaan myös oppimisympäristöön liittyvien ongelmien löytämisessä, pohtimisessa ja päättelyssä sekä ratkaisujen etsimisessä.

Lukukäsitteen kehittymistä tuetaan monipuolisesti vuorovaikutteisissa tilanteissa, esimerkiksi leikkiä ja lapsia houkuttelevia materiaaleja hyödyntäen. Lapsia innostetaan havainnoimaan lukumääriä ympäristöstä ja taitojen karttuessa liittämään ne lukusanaan ja numeromerkkeihin taitojensa mukaan. Lukujonotaitoja ja nimeämistä voidaan kehittää esimerkiksi lorujen ja riimien avulla. Lasten kanssa kokeillaan mittaamista ja harjoitellaan sijainti- ja suhdekäsitteitä esimerkiksi liikuntaleikeissä, piirtäen tai eri välineiden avulla.

Erilaisilla harjoituksilla tuetaan lasten tilan ja tason hahmottamista. Lapsia kannustetaan tutkimaan kappaleita ja muotoja sekä leikkimään niillä. Lasten geometrisen ajattelun vahvistamiseksi heille järjestetään mahdollisuuksia rakenteluun, askarteluun ja muovailuun. Aikakäsitettä avataan esimerkiksi vuorokauden- ja vuodenaikoja havainnoimalla.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa. Ympäristökasvatus sisältää kolme ulottuvuutta: oppiminen ympäristössä, oppiminen ympäristöstä sekä toimiminen ympäristön puolesta. Lähiluonto sekä rakennettu ympäristö ovat sekä oppimisen kohteita että oppimisympäristöjä.

Luonnossa ja rakennetussa ympäristössä retkeily sekä ympäristön tutkiminen ovat tärkeä osa varhaiskasvatusta. Myönteisten kokemusten kautta lapsi oppii nauttimaan luonnosta ja lähiympäristöstä ja hänen ympäristösuhteensa vahvistuu. Luonnon ilmiöitä havainnoidaan eri aistein ja eri vuodenaikoina. Niistä keskus-

tellaan ja niitä tutkitaan. Samalla opetellaan ympäristöön liittyvien käsitteiden käyttöä. Eri kasvi- ja eläinlajien tunnistamisen harjoittelu vahvistaa luonnon tuntemusta. Lasten kanssa opetellaan etsimään tietoa heitä kiinnostavista asioista. Luonto voi olla myös esteettisen kokemisen ja rauhoittumisen paikka.

Lapsia ohjataan kunnioittamaan luontoa, sen kasveja ja eläimiä. Ympäristökasvatuksella edistetään kestävään elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoitteluun. Näitä käytännön taitoja ovat esimerkiksi roskaamaton retkeily, kohtuullisuuden ja säästäväisyyden opettelu, ruokailuun liittyvä vastuullisuus, energian säästäminen sekä jätteiden vähentäminen esimerkiksi kierrätyksen, tavaroiden korjaamisen ja uudelleenkäytön avulla. Samalla lapsia ohjataan kiinnittämään huomiota tekojen vaikutuksiin.

Teknologiakasvatuksen tavoitteena on kannustaa lapsia tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan. Lapsia ohjataan myös havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja. Lapsia rohkaistaan tekemään kysymyksiä, etsimään niihin yhdessä vastauksia ja tekemään päätelmiä.

Lasten kanssa havainnoidaan arjessa esiintyviä teknisiä ratkaisuja ja tutustutaan tietoteknologiaan laitteisiin sekä niiden toimintaan. Erityistä huomiota kiinnitetään koneiden ja laitteiden turvalliseen käyttöön. Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia toteuttaa omia ideoitaan esimerkiksi rakennellen eri materiaaleista sekä kokeilla eri laitteiden toimintaa. Lapsia kannustetaan kuvailemaan tekemiään ratkaisuja. Pulmia ratkotaan ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Tavoite on, että lasten omakohtaisten kokemusten myötä herää ymmärrys siitä, että teknologia on ihmisen toiminnan aikaansaamaa. Toiminnassa voidaan hyödyntää lähiympäristön teknologisia ratkaisuja, esimerkiksi leluja, ja tutkia niiden toimintaperiaatteita.

Matemaattisen ajattelun taidot	
Tavoitteet toiminnalle: - Tuetaan ja vahvistetaan matemaattisen ajattelun kehittymistä - Tarjotaan matemaattisen ajattelun haasteita lapsille	Toiminta: - Matemaattisten käsitteiden harjoittelua peleissä, leikeissä sekä arjen tilanteissa eri aisteja käyttäen esim. mittaaminen, lukumäärä, lukusana-numeromerkitys, sijainti- ja suhdekäsitteet - Mittaamisen harjoittelua omalla keholla ja eri välineillä - Tutkitaan eri muotoja esim. lego-leikeissä, askarteluissa - Luokitellaan ja vertaillaan erilaisia asioita arjen tilanteissa: pitkä-lyhyt, painava-kevyt
Ympäristökasvatus	
Tavoitteet toiminnalle: Tuetaan ja vahvistetaan lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjataan kohti kestäväää elämäntapaa	Toiminta: - Retkeillään luonnossa ja lähiympäristössä - Havainnoidaan luonnon ilmiöitä eri aistein, eri vuodenaikoina - Harjoitellaan kunnioittamaan luontoa, kasveja ja eläimiä - Harjoitellaan kierrättämistä - Hyödynnetään luonnon- ja kierrätysmateriaaleja toiminnassa
Teknologiakasvatus	

Tavoitteet toiminnalle Tuetaan ja kannustetaan lapsia tutustumaan tutkiviin ja kokeileviin työtapoihin	Toiminta: - Ohjataan lapsia havainnoimaan ympäristön teknologiaa ja keksimään omia luovia ratkaisuja - Harjoitellaan tutkimista ja tarkastelua - Tutustutaan teknologiaan esim. rakenteluleikkien avulla, pohditaan ja etsitään vastauksia yhdessä
Ympäristökasvatuksessa voidaan hyödyntää Joensuun seudun Kohti kestävää elämäntapaa-toimintaohjelmaa.	

Kasvan, liikun ja kehityn

Kasvan, liikun ja kehityn -oppimisen alueeseen sisältyy **liikkumiseen, ruokakasvatukseen, terveyteen ja turvallisuuteen** liittyviä tavoitteita. Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda pohja lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä oppimisen alue tukee erityisesti itsestä huolehtimiseen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on innostaa lapsia **liikkumaan** monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lapsia kannustetaan ulkoiluun ja liikkunnallisiin leikkeihin kaikkina vuodenaikoina. Ohjatun liikkumisen lisäksi huolehditaan siitä, että lapsilla on riittävästi mahdollisuuksia päivittäiseen omaehtoiseen liikuntaan sekä sisällä että ulkona. Liikuntakasvatuksen tulee olla säännöllistä, ja lapsilähtöistä, monipuolista ja tavoitteellista. Riittävä fyysinen aktiivisuus on tärkeää lapsen terveelle kasvuille, kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Fyysisellä aktiivisuudella tarkoitetaan erilaisia ja kuormittavuudeltaan eritasoisia liikunnan tapoja, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, retkeilyä sekä ohjattuja liikuntatuokioita. Ryhmässä liikkuminen kehittää lasten sosiaalisia taitoja, kuten vuorovaikutus- ja itsesäätelytaitoja. Fyysisen aktiivisuuden tulee olla luonteva osa lapsen päivää. Yhteistyössä huoltajien kanssa lapsia innostetaan liikkumaan myös vapaa-ajalla erilaisissa tiloissa ja ulkona erilaisissa olosuhteissa.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittää lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja, kuten tasapaino-, liikkumis- ja välineenkäsittelytaitoja. Liikkumisessa hyödynnetään eri aisteja sekä erilaisista materiaaleista valmistettuja, liikkumaan innostavia välineitä. Lasten liikkumisen tulee vaihdella luontevasti kestoaltaan, intensiteetiltään ja nopeudeltaan. Lasten tulee saada kokemuksia yksin, parin ja ryhmän kanssa liikkumisesta. Varhaiskasvatuksessa lapset saavat kokemuksia erilaisista liikuntaleikeistä, kuten perinteisistä pihaleikeistä sekä satu- tai musiikkiliikunnasta. Eri vuodenaikoja tulee hyödyntää siten, että lapset saavat mahdollisuuksia opetella kullekin vuodenaikalle tyypillisiä tapoja ulkoilla.

Säännöllisellä ja ohjatulla liikunnalla on tärkeä merkitys lasten kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja motoriselle oppimiselle. Tämän vuoksi lasten motoristen taitojen suunnitelmallinen havainnointi on tärkeää. Henkilöstön tulee suunnitella päivän rakenne, sisä- ja ulkoympäristö sekä toiminnan sisällöt niin, että lapset voivat monipuolisesti nauttia liikkumisesta eri tilanteissa. Liikuntavälineiden tulee olla lasten käytettävissä myös omaehtoisen liikunnan ja leikin aikana. Varhaiskasvatuksessa huomioidaan liikuntavälineiden turvallisuus.

Ruokakasvatuksen tavoitteena on edistää myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen sekä tukea monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lapsia ohjataan omatoimiseen ruokailuun ja monipuoliseen, riittävään syömiseen. Päivittäiset ateriahetket järjestetään kiireettömässä ilmapiirissä opetellen ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syöminen kulttuuria. Eri aistien avulla ja tutkimalla tutustutaan ruokiin,

niiden alkuperään, ulkonäköön, koostumukseen ja makuominaisuuksiin. Ruoasta keskusteleminen, tarinat ja laulut edistävät lasten ruokasanaston kehittymistä.

Varhaiskasvatuksessa pohditaan yhdessä lasten kanssa **terveyteen** ja **turvallisuuteen** liittyviä asioita. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa keskustellaan liikkumisen, levon ja hyvien ihmissuhteiden merkityksestä hyvinvoinnille ja terveydelle. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa. Näitä voivat olla muun muassa pukeutumis-, ruokailu-, leikki- sekä ulkoilutilanteet. Varhaiskasvatuksessa harjoitellaan lähiliikenteessä liikkumista ja turvalliseen liikkumiseen liittyviä sääntöjä ja tapoja. Tavoitteena on tukea lasten turvallisuuden tunnetta, antaa heille valmiuksia pyytää ja hakea apua sekä toimia turvallisesti erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä.

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda yhdessä huoltajien kanssa pohja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle.

Liikkumisen taidot	
Tavoitteet toiminnalle: - Tukea ja vahvistaa lasten monipuolista liikkumista ja tarjota liikkumisen iloa - Tukea ja vahvistaa lasten kehontuntemusta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja	Toiminta: - Monipuolinen ja riittävä liikunta päivittäin, sisällä ja ulkona - Erilaiset liikunta- ja pihaleikit - Satu- ja musiikkiliikunta - Liikkumista omaehtoisesti ja ohjatusti - Painotetaan liikkumisen iloa
Ruokakasvatus	
Tavoitteet toiminnalle: - Tuetaan ja vahvistetaan myönteistä suhtautumista ruokaan sekä syömiseen - Tuetaan ja vahvistetaan monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia	Toiminta: - Tutustutaan erilaisiin ruokiin eri aistien avulla - Opetellaan ruokarauhaa ja hyviä pöytätapoja sekä yhdessä syömiseen kulttuuria - Huomioidaan eri kulttuurien ruokailuun liittyvät tavat ja tottumukset
Terveys ja turvallisuus	
Tavoitteet toiminnalle: - Tuetaan ja vahvistetaan lasten valmiuksia huolehtia terveydestä ja henkilökohtaisesta hygieniasta - Vahvistetaan ja tuetaan lasten turvallisuuteen liittyvää oppimista varhaiskasvatuksen arjen tilanteissa	Toiminta: - Pohditaan yhdessä liikkumisen, levon ja ihmissuhteiden merkitystä hyvinvointiin ja terveyteen - Harjoitellaan liikkumista eri oppimisympäristöissä ja myös lähiliikenteessä - Harjoitellaan ristiriitatilanteiden ratkomista, tunne- ja vuorovaikutustaitoja
Varhaiskasvatuksessa huomioidaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen ravintosuositukset sekä Opetus- ja kulttuuriministeriön Varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suositukset.	

4.6 Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kieleen ja kulttuuriin liittyvien näkökohtien katsotaan koskevan jokaista varhaiskasvatukseen osallistuvaa lasta. Lasten vaihtelevat kielelliset ja kulttuuriset taustat ja valmiudet nähdään yhteisöä myönteisellä tavalla rikastuttavana. Kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa kielet, kulttuurit ja katsomukset nivoutuvat osaksi varhaiskasvatuksen kokonaisuutta.

Varhaiskasvatustilain mukaan kunnan on huolehdittava siitä, että lapsi voi saada varhaiskasvatusta lapsen äidinkielenä olevalla suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Viittomakieltä käyttävälle lapselle voidaan antaa varhaiskasvatusta viittomakielellä. Varhaiskasvatusta voidaan antaa myös romanikielellä.⁹⁴ Varhaiskasvatuksessa voidaan käyttää myös muita kieliä, kun se ei vaaranna varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen tavoitteiden saavuttamista. Tällöin tulee huolehtia myös lasten äidinkielenä olevan suomen/ruotsin kielen taidon kehittymisen tukemisesta. Henkilöstön, huoltajien ja eri kulttuuriyhteisöjen keskinäisellä yhteistyöllä edistetään lasten ja perheiden kulttuuriperinteen jatkumista ja tuetaan lasten mahdollisuutta ilmentää omia kulttuuritaustojaan. Kaksi- ja monikielisissä ympäristöissä lapsia rohkaistaan vuorovaikutukseen.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lapsia, jotka puhuvat äidinkielenään sekä **ruotsia** että **suomea**. Näiden kaksikielisten lasten kielellisen kehityksen sekä identiteettien kehityksen kannalta on tärkeää, että molempia kieliä tuetaan ja lapsia kannustetaan niiden käyttöön.

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa⁹⁵. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Romanilasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten myönteistä identiteettikehitystä ja tietoisuutta omasta historiastaan ja kulttuuristaan sekä lisätä lasten osallisuutta yhteiskunnassa. Lisäksi tuetaan lasten kielellistä kehitystä yhteistyössä lasten huoltajien ja romaniyhteisön kanssa. Mahdollisuuksien mukaan lapsille järjestetään tilaisuuksia käyttää ja omaksua romanikieltä. Henkilöstö vahvistaa romanien kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Viittomakieltä käyttävien lasten varhaiskasvatus voidaan toteuttaa joko viittomakielisessä ryhmässä tai ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakieli voi olla lapsen äidinkieli, ensikieli tai toinen kieli. Viittomakieltä käyttävät lapset voivat olla kuuroja, huonokuuloisia tai kuulevia. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa lasten kieli- ja kulttuuri-identiteettiä antamalla heille mahdollisuus käyttää ja omaksua suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakieltä yhteistyössä huoltajien kanssa. Tavoitteena on myös lisätä lasten valmiuksia toimia erilaisissa kieliympäristöissä sekä vahvistaa lasten suomalaista tai suomenruotsalaista viittomakielistä ilmaisua ja viittomavarantoa.

⁹⁴ Varhaiskasvatustilain 8 § ja HE 40/2018 vp, s. 88-89 sekä viittomakielilaki (359/2015)

⁹⁵ Suomen perustuslaki (731/1999) 17 § 3 momentti

Varhaiskasvatuksessa tuetaan monipuolisesti **vieraskielisten** ja **monikielisten** lasten kielitaidon sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä. Suomen/ruotsin kielen taidon kehittymistä edistään tavoitteellisesti kielellisten taitojen ja valmiuksien osa-alueilla lasten tarpeista ja edellytyksistä lähtien. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuuksia käyttää ja omaksua suomea/ruotsia toisena kielenä. Suomen/ruotsin kielen omaksumisen lähtökohtana on arkielämän konkreettinen kieli ja sen ilmaisuvaranto. Kielen ymmärtämis- ja tuottamistaitojen kehittymisen nivoutuvat toisiinsa. Lapsi saa valmiuksia havaintojen tekemiseen sekä oman ajattelunsa, tunteidensa ja mielipiteidensä ilmaisemiseen tilanteeseen ja itselleen sopivalla tavalla. Osa lapsista tutustuu suomalaiseen kulttuuriin ja suomen/ruotsin kieleen vasta tullessaan varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus tukee lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Huoltajille kerrotaan suomalaisen varhaiskasvatustoiminnan tavoitteista, sisällöistä ja menetelmistä. Huoltajien kanssa keskustellaan perheen kielellisestä ympäristöstä, kielivalinnoista, monikielisten ja -kulttuuristen identiteettien muodostumisesta sekä äidinkielen tai -kielten kehityksen vaiheista ja merkityksestä.

Lapsille järjestetään mahdollisuuksien mukaan tilaisuuksia käyttää ja omaksua myös omaa äidinkieltään tai omia äidinkieliään. Oma äidinkieli sekä suomen/ruotsin oppiminen toisena kielenä rakentavat pohjaa lasten toiminnalliselle kaksikieliseen ja monikielisyyskäsitykselle. Vastuu lasten oman äidinkielen tai omien äidinkielen ja kulttuurin säilyttämisestä ja kehittämisestä on ensisijaisesti perheellä. Tarvittaessa huoltajien kanssa käytävissä keskusteluissa käytetään tulkia, jolla varmistetaan molemminpuolinen ymmärrys.

Kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielisen varhaiskasvatuksen järjestäminen perustuu kunnan tai yksityisen toimijan päätökseen. Kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyödyntää lasten varhaisen kielenoppimisen herkkyyksikautta tarjoamalla lapsille tavanomaista monipuolisempaa kielikasvatusta. Lapsille tarjotaan tilaisuuksia omaksua kieliä ja käyttää niitä toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Samalla luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Tavoitteena on, että toiminta monikielisessä ympäristössä herättää lasten kielellisen uteliaisuuden ja kokeilunhalun. Myös monenlaiset kulttuurit kohtaavat luontevasti tällä tavoin järjestetyssä varhaiskasvatuksessa.

Kaksikielinen varhaiskasvatus jaetaan laajamittaiseen ja suppeampaan. Suppeamman kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on herättää lasten mielenkiinto ja myönteinen asenne kieliä kohtaan. Laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa pyritään luomaan lapsille valmiuksia toimia kaksikielisessä ympäristössä.

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy varhaiskasvatuksessa

Ruotsinkielistä kielikylpyä voidaan järjestää suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa ja suomenkielistä kielikylpyä ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa. Lisäksi sekä suomen- että ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa voidaan järjestää saamenkielistä kielikylpyä. Kotimaisten kielten varhainen täydellinen kielikylpy on ohjelma, joka alkaa varhaiskasvatuksessa ja jatkuu perusopetuksen loppuun. Varhaiskasvatuksen kieli, esiopetuksen ja koulun opetuskieli sekä toinen kotimainen tai saamen kieli muodostavat kokonaisuuden. Varhaiskasvatus toteutetaan pääosin kielikylpykielellä. Lasten äidinkielen tai äidinkielten taitojen kehittymistä tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa. Toiminnassa pyritään siihen, että kukin henkilöstöön kuu-

luva käyttää johdonmukaisesti vain yhtä kieltä: joko kielikylpykieltä tai kieltä, jolla varhaiskasvatus on järjestetty. Lapsia kannustetaan kielikylpykielen käyttöön, mutta heillä tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään. Tavoitteena on valmius siirtyä kielikylpynä toteutettuun esiopetukseen ja edelleen perusopetukseen.

Muu laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Muussa laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa osa toiminnasta (vähintään 25 %) toteutetaan jollakin muulla kielellä kuin varhaiskasvatuslaissa säädetyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Jotkut lapsista voivat puhua kyseistä kieltä äidinkielenään. Toiminta suunnitellaan siten, että eri kieliryhmät saavat kielen kehitykselleen tarvittavaa tukea. Ryhmissä voi olla myös lapsia, joille kumpikaan varhaiskasvatuksessa käytetty kieli ei ole äidinkieli. Varhaiskasvatuksen järjestäjä harkitsee tapauskohtaisesti huoltajan kanssa keskustellen, milloin tällainen järjestely tukee lapsen kehitystä.

Kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa toiminta suunnitellaan niin, että kahdella kielellä toteutetusta varhaiskasvatuksesta muodostuu kokonaisuus, jossa molemmat kielet ovat läsnä ja kehittyvät vähitellen henkilöstön mallintamisen ja lasten aktiivisen toiminnan kautta. Mikäli mahdollista, kukin henkilöstöön kuuluva jäsen käyttää vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Lapsella tulee olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi myös äidinkielellään, suomeksi tai ruotsiksi. Lapsia kannustetaan molempien kielten käyttöön. Tavoitteena on valmius siirtyä joko kaksikieliseen tai suomen-/ruotsinkieliseen esiopetukseen ja perusopetukseen.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kielirikasteinen varhaiskasvatus

Kielirikasteisella varhaiskasvatuksella tarkoitetaan varhaiskasvatusta, jossa alle 25 prosenttia toiminnasta järjestetään säännöllisesti ja suunnitellusti jollakin muulla kuin varhaiskasvatuslaissa määritellyllä varhaiskasvatuksen kielellä. Tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen. Lisäksi tavoitteena voi olla siirtyminen kielirikasteiseen tai muuhun kaksikieliseen esi- ja perusopetukseen tai muulla tavalla varhennettuun kieltenopetukseen.

Kielipesä

Kielipesätoiminnalla tarkoitetaan varhaiskasvatuksessa toimintaa, jossa vahvistetaan lasten tietämystä omasta kulttuuristaan ja tarjotaan mahdollisuus oppia perheessä tai suvussa puhuttua uhanalaista vähemmistökieltä tai alkuperäiskansan kieltä. Kielipesätoiminnan periaatteet voivat olla kielikylvyn kaltaisia.

Viittomakielistä varhaiskasvatusta toteutetaan tarvittaessa ryhmässä, joka koostuu viittomakielisistä ja puhuttua kieltä käyttävistä lapsista. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen kielelliset tavoitteet ovat samat kuin muussakin varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on vahvistaa ja rohkaista lasta käyttämään viittomakieltä ja näin lisätä lapsen valmiuksia toimia viittomakielisessä ympäristössä. Viittomakielisen varhaiskasvatuksen toimintaa tarkennetaan tarvittaessa yksikkökohtaisesti ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmassa.

Vieraskielisten lasten suomen kielen oppimista tuetaan aktiivisesti. Kielen oppimisessa ja kommunikoinnissa käytetään erilaisia apuvälineitä, kuten kuvakortteja ja monikanavaista viestintää. Vieraskielisten lasten vuorovaikutustilanteisiin kiinnitetään huomiota. Henkilöstö sanoittaa omaa ja lasten toimintaa rikastuen lasten arjessa tarvittavaa sanavarastoa. Oman äidinkielen/äidinkielten käyttöä tuetaan mahdollisuuksien mukaan.

Henkilöstö toimii sensitiivisesti ja näyttää, että lapsi huomioidaan ja häntä kuunnellaan, vaikka yhteinen kieli puuttuisikin. Lapsi oppii suomen kieltä ja kulttuuria kokonaisvaltaisesti varhaiskasvatustoiminnassa. Lisäksi suomen kieltä ja kulttuuria opetellaan ohjatuissa leikki- ja pienryhmätilanteissa, joissa kasvattaja on aktiivisessa roolissa.

Perheiden kanssa tehtävässä yhteistyössä huomioidaan erilaiset kielelliset ja kulttuuriset taustat ja niitä kunnioitetaan suomalaisen yhteiskunnan arvojen puitteissa. Huoltajia informoidaan tarvittaessa suomalaisesta kulttuurista, suomalaisen yhteiskunnan jäsenyydestä sekä kotoutumista edistävistä tukipalveluista. Tulkkauspalveluihin on oikeus ja niitä käytetään tarvittaessa. Kaikessa toiminnassa huomioidaan kulttuuri-sensitiivisyys.

Perheitä kannustetaan oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen. Eri kulttuuritaustaisille perheille tarjotaan mahdollisuus esitellä omia kulttuuri- ja kieliperinteitä varhaiskasvatusyhteisölle. Eri kulttuuritaustaisten perheiden kanssa toimittaessa huomioidaan tarvittaessa oman kunnan kotouttamissuunnitelma.

J • ENSUU

Eri kulttuuritaustoista tulevien perheiden kanssa toimiessa huomioidaan Joensuun kaupungin kotouttamissuunnitelma.

Suomi toisena kielenä (S2)-opetus Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksessa

Joensuussa toteutetaan suomi toisena kielenä opetusta varhaiskasvatuksessa. S2-opetus on maahanmuuttajataustaiselle lapselle annettavaa suomen kielen tavoitteellista, jatkuvaa ja säännöllistä opetusta. Tavoitteena on toiminnallinen kaksikielisyys. Lapsi pystyy aktiivisesti puhumaan, ymmärtämään ja ajattelemaan kahdella kielellä. Kielen kehityksen arvioinnissa käytetään soveltuvia menetelmiä. Suomen kielen oppiminen on prosessi, joka tapahtuu jatkuvassa vuorovaikutuksessa ja suunnitelmallisessa toiminnassa. Tarvittaessa lapselle järjestetään suunnitelmallisia ja säännöllisiä S2-opetustuokiota (esim. 1 krt/vko, 30 min, yksilö/pienryhmä).

Lisätietoa suomi toisena kielenä opetuksesta Joensuussa löytyy sivulta <https://peda.net/joensuu/esiopetus/sv>

5. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki

Varhaiskasvatuksessa lapsen kehitystä ja oppimista tuetaan lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Lapsen kannalta on tärkeää, että tuki muodostaa johdonmukaisen jatkumon varhaiskasvatuksen aikana sekä lapsen aloittaessa esiopetuksen.

5.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa päätetään ja kuvataan kehityksen ja oppimisen tuen järjestämisen käytännöt eri toimintamuodoissa.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kuvataan

- kehityksen ja oppimisen tuen järjestämistä ohjaavat paikalliset periaatteet ja käytännöt
- lapsen tuen tarpeen arviointiin liittyvät käytännöt ja vastuut
- tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa: pedagogiset, rakenteelliset ja hyvinvointia tukevat järjestelyt
- lapsen varhaiskasvatussuunnitelman täydentäminen tuen näkökulmasta luvun 5.4 mukaisesti. Suunnitelman laatimiseen ja arviointiin liittyvät paikalliset vastuut ja käytännöt
- lasten ja huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön käytännöt tuen aikana
- monialainen yhteistyö, vastuut ja työnjako eri toimijoiden kesken tuen järjestämisessä sekä tuen vaikutusten seurannassa ja arvioinnissa
- toiminta siirtymävaiheissa ja tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen.

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään tulkitsemis- ja avustamispalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla.

5.2 Tuen järjestämistä ohjaavat periaatteet

Kehityksen ja oppimisen tuki on osa laadukasta varhaiskasvatuksen toimintaa ja kuuluu kaikille sitä tarvitseville lapsille. Varhaiskasvatuksessa tunnustetaan lapsen tuen tarve ja järjestetään tarkoituksenmukaista tukea tarpeen ilmettyä, tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä⁹⁶. Riittävän aikaisella ja oikein kohdenne-tulla tuella voidaan edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Samalla voidaan ehkäistä lapsen ongelmien syntymistä, kasvamista ja monimuotoistumista. Varhaiskasvatusta toteutetaan inklusion periaatteiden mukaisesti.

Tuen järjestämisen lähtökohtana ovat lapsen vahvuudet sekä oppimiseen ja kehitykseen liittyvät tarpeet. Kehityksen ja oppimisen tuki rakentuu lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisesta sekä yhteisöllisistä ja oppimisympäristöihin liittyvistä ratkaisuista. Varhaiskasvatuksessa huolehditaan siitä, että jokainen lapsi kokee itsensä hyväksytyksi omana itsenään sekä ryhmän jäsenenä. Kannustamalla lasta ja antamalla hänelle mahdollisuuksia onnistumisen kokemuksiin tuetaan lapsen myönteisen minäkuvan kehittymistä.

Lapsen tuen tarpeen havaitsemisessa sekä tuen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa yhteistyö lapsen, huoltajan, varhaiskasvatuksen opettajan, varhaiskasvatuksen erityisopettajan sekä varhaiskasvatuksen muun henkilöstön kanssa on tärkeää. Tuen tarpeen havainnointi ja tuen antaminen kuuluvat koko henkilöstölle heidän koulutuksensa, työnsä ja vastuidensa mukaan. Varhaiskasvatuksen erityisopettajien osaamista hyödynnetään tuen tarpeessa olevien lasten erityisopetus- ja kasvatustehtävissä sekä muun henkilöstön konsultoinnissa ja ohjauksessa⁹⁷. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijat osallistuvat tarpeen mukaan lapsen tuen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin⁹⁸. Varhaiskasvatuksen järjestäjän pyynnöstä heidän tulee osallistua arvioinnin tekemiseen, jos tuen tarpeen arviointi edellyttää sitä⁹⁹.

⁹⁶ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁹⁷ Varhaiskasvatuslaki 30 § ja HE 40/2018 vp, s.103

⁹⁸ Varhaiskasvatuslaki 7 §

⁹⁹ Varhaiskasvatuslaki 23 §

Lapsen tarvitsema tuki kirjataan päiväkodissa tai perhepäivähoidossa olevan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Siihen kirjataan lapsen kehityksen ja oppimisen tukeen liittyvät vastuut ja työnjako, tukitoimenpiteet sekä niiden toteuttamistapa ja arviointi¹⁰⁰.

Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa. Tuki annetaan ensisijaisesti erilaisin joustavin järjestelyin lapsen omassa päiväkotitai perhepäivähoitoryhmässä. Lapsiryhmän kokoa arvioitaessa huomioidaan tukea tarvitsevien lasten etu ja tuen tarve ja se, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan ryhmässä saavuttaa¹⁰¹.

Varhaiskasvatuksessa voi olla lapsi- tai ryhmäkohtaisia avustajia, joiden tehtävänä on tukea lasta tai lapsia ryhmässä sekä mahdollistaa heidän osallistumisensa toimintaan. Lapsen edun vaatiessa tukea voidaan järjestää myös osittain tai kokonaan erityisryhmässä.¹⁰²

Tukea voidaan antaa myös avoimessa varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuksen järjestäjän päättämällä tavalla. Yhteistyössä huoltajien kanssa voidaan myös sopia, että lapsi siirtyy päiväkotiin säännölliseen varhaiskasvatukseen saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Tuen järjestäminen ja lapsen tuen tarpeen arviointi Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa:

Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa lapsen oppimisen ja kehityksen tukea toteutetaan ja järjestetään päiväkodeissa sekä perhepäivähoidossa. Tukea annetaan kolmiportaisuuden periaatteiden mukaisesti. Tuki suunnitellaan aina yksilöllisesti lapsen tarpeiden mukaan yhteistyössä huoltajien ja muiden tuen järjestämisen kannalta tärkeiden tahojen kanssa.

Kun arvioidaan lapsen tuen tarvetta (ks. kuvio s. 70), apuna voidaan käyttää erilaisia varhaiskasvatukseen tarkoitettuja havainnointi- ja arviointimateriaaleja. Tärkeintä on kuitenkin henkilöstön ammattitaito havaita lapsen oppimisessa ja kehityksessä ne seikat, joihin lapsi mahdollisesti tukea tarvitsee.

Varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki ja konsultaatio on käytettävissä lapsen tuen suunnittelun apuna kaikissa kunnallisissa varhaiskasvatusmuodoissa. Yksityisten palveluntuottajien kanssa varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki- ja konsultaatioyhteistyöstä sovitaan kuntakohtaisesti.

Tuen tarpeen ilmetessä toiminnan suunnittelussa ja järjestämisessä huomioidaan lapsen luontainen tapo olla osallisena, osallistua sekä lapsen vahvuudet ja mielenkiinnon kohteet. Tukea tarvitseva lapsi ja hänen huoltajansa tarvitsevat positiivista palautetta lapsen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen liittyvissä asioissa. Jos lapsi viettää pidempiä aikoja sairaalassa, sovitaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisesta yhteistyössä osaston henkilökunnan, perheen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa.

5.3 Tuen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa

---

¹⁰⁰ Varhaiskasvatuslaki 23 §

¹⁰¹ Varhaiskasvatuslaki 34 ja 35 § sekä HE 40/2018 vp, s.105-106

¹⁰² Varhaiskasvatuslaki 34 ja 35 §

Varhaiskasvatukseen osallistuminen on hyvä perusta lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Vaikeuksia ehkäistään ennalta pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla työtapoilla. Näihin kuuluvat muun muassa suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, ryhmien joustava muuntelu ja oppimisympäristöjen muokkaaminen. Selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat kaikkia lapsia.

Lapsen tuen tarve voi olla lyhytaikaista ja vähäistä. Silloin voi riittää yksittäinen tuen muoto tai järjestelyt, joilla tilanteeseen vaikutetaan mahdollisimman nopeasti ja varhaisessa vaiheessa. Osa lapsista tarvitsee enemmän ja säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useita tuen muotoja toisiaan täydentävinä.

Varhaiskasvatuksessa lapselle voidaan antaa tukea monin tavoin. Varhaiskasvatuksen työtapoja ja oppimisympäristöjä muunnellaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tuki voi sisältää **pedagogisia, rakenteellisia ja hyvinvointia tukevia muita järjestelyjä**. **Pedagogisia järjestelyjä** ovat esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan¹⁰³ konsultoiva tai jaksottainen tuki, lapsikohtainen ohjaaminen, tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä erityisten apuvälineiden sekä tieto- ja viestintäteknologian käyttö. Lapsen tukeen voi myös kuulua viittomien ja kuvien käyttö tai muu kielen ja kommunikoinnin tukeminen. **Rakenteellisia järjestelyjä** ovat muun muassa ryhmän lapsimäärän pienentäminen sekä henkilöstön mitoitukseen tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut. **Hyvinvointia tukevia muita järjestelyjä** ovat esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio.

Kun tuen tarve johtuu lapsen vaikeasta vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästymästä tai sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyvästä tuen tarpeesta, tarvitsee lapsi yleensä kokoaikaista, jatkuvaa ja yksilöllistä tukea. Tällöin lapsella on usealla kehityksen osa-alueella haasteita tai jollakin alueella erittäin suuri tuen tarve. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki vertaisryhmässä edellyttää suunnitelmallisuutta, erityisosaimista sekä mahdollisesti erilaisia järjestelyjä tai apuvälineitä. Lapsi tarvitsee apua ryhmässä toimimiseen, toiminnallista eriyttämistä sekä aikaa perustaitojen harjoitteluun. Tällöin tuki voi edellyttää henkilöstön erityispedagogisen tai sairaanhoidollisen osaamisen vahvistamista tai monialaista yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa.

Kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen edellyttää jatkuvaa havainnointia, dokumentointia ja arviointia lapsen tuen tarpeista ja toimenpiteiden vaikutuksista ja riittävydestä. Ensimmäiseksi tarkastellaan käytössä olevia toimintatapoja ja oppimisympäristöjä sekä niiden soveltuvuutta lapselle. Tarkastelun pohjalta arvioidaan, voidaanko näitä muuttamalla toteuttaa lapselle paremmin sopivia pedagogisia ratkaisuja. Arvioinnin ja sen pohjalta tapahtuvan tuen suunnittelun on hyvä perustua riittävän monialaiseen asiantuntemukseen.

Tuen toteuttaminen, sekä siihen liittyvät pedagogiset, rakenteelliset ja hyvinvointia tukevat järjestelyt:

Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa tuki järjestetään kolmiportaisuuden periaattein kuten esi- ja perusopetuksessa. Kaikki lapset saavat yleistä tukea. Tarvittaessa lapselle annetaan tehostettua tai erityistä tukea.

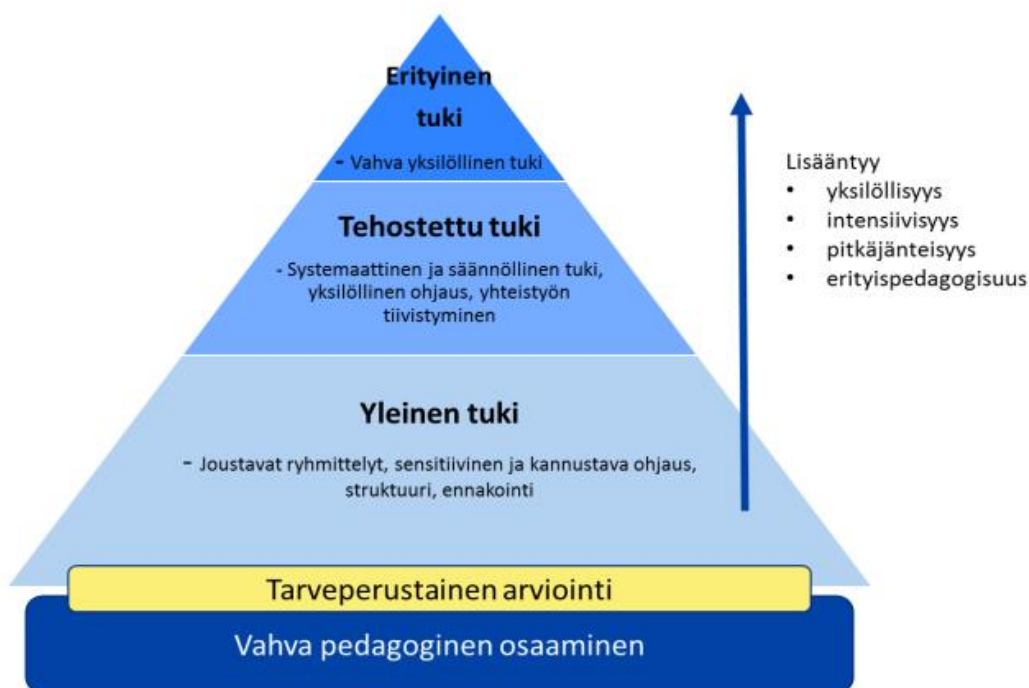
---

¹⁰³ Varhaiskasvatuslaki 30 §

Kasvun ja kehityksen tukea suunniteltaessa tarkastellaan ja arvioidaan aina aluksi henkilöstön ja lapsiryhmän toimintatapoja (pedagogiset ratkaisut) sekä oppimisympäristöjä (rakenteelliset ratkaisut) ja pohditaan niiden soveltuvuutta lapselle. Kunnallisessa varhaiskasvatuksessa käytetään tarvittaessa varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultaatiota, kun arvioidaan tuen tarvetta ja suunnitellaan lapsen tukea ja erilaisia menetelmiä tuen järjestämiseen. Tuen vaikuttavuutta seurataan ja arvioidaan säännöllisesti.

Varhaiskasvatuksen tuki on käytännössä konkreettisia henkilöstön toimintatapoja, joilla tuetaan lapsen toimintaa arjen eri tilanteissa.

Kolmiportainen tuki varhaiskasvatuksessa

104

Yleinen ja tehostettu tuki

Kaikki lapset tarvitsevat joskus yksilöllistä kasvun ja kehityksen tukea. Yleisen tuen tukitoimet ja -järjestelyt ovat osa varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ja niillä vastataan nopeasti tuen tarpeeseen. Yleisen tuen antaminen lapselle ei edellytä erityisiä tutkimuksia tai monialaista asiantuntijayhteistyötä ja se perustuu henkilöstön osaamiseen, tuen tarpeen tunnistamiseen ja tarpeeseen vastaamiseen. Yleisen tuen tukitoimet helpottavat usein koko lapsiryhmän toimintaa.

Jos arvioidaan, että yleisen tuen tukitoimet eivät ole lapselle riittäviä ja lapsi tarvitsee säännöllistä tukea tai samanaikaisesti useampia tukimuotoja, ryhdytään lapselle antamaan tehostettua tukea niillä kasvun ja kehityksen alueilla, joilla hän tukea tarvitsee. Tehostettuun tukeen sisältyy usein erityispedagogista osaamista, jonka suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa varhaiskasvatuksen erityisopettaja on mukana.

Tehostettu tuki on suunnitellumpaa ja yksittäiset tukitoimet ovat vahvempia kuin yleisessä tuessa. Tehostetun tuen tukitoimien vaikuttavuutta arvioidaan ja niitä kehitetään säännöllisesti yhteistyössä niin, että ne vastaavat lapsen tuen tarpeeseen.

Ratkaisun tehostetun tuen aloittamisesta tekee varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Tuen antamisen käytännön ratkaisut tehdään yhteistyössä perheen ja henkilöstön kanssa, niin, että kaikkien asiantuntijuutta lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa hyödynnetään. Tarvittaessa tuen antamisessa voidaan hyödyntää myös monialaista yhteistyöverkostoa.

Yleisen ja tehostetun tuen tukitoimet ovat keskenään samankaltaisia. Tehostetussa tuessa on usein käytössä useampia tukitoimia ja ne jatkuvat pidempään ja vahvempana kuin yleisessä tuessa.

Yleisen ja tehostetun tuen tukitoimia: Pedagogisia ratkaisuja: • Vuorovaikutussuhde lapseen   ○ Lapsi kokee olevansa tärkeä ja pidetty   ○ Hyödynnetään toiminnassa lapsen vahvuuksia   • Havainnointi ja dokumentointi (ks. luku 4.2)   ○ seurataan aktiivisesti lapsen toimintaa erilaisin tavoin ja kiinnitetään huomiota tilanteisiin, joissa haasteita esiintyy.   • Vaihtoehtoiset kommunikaatiomenetelmät   ○ Käytetään toiminnan tukena esim. pcs- ja papunetin työkaluilla valmistettuja kuvakortteja   ○ Tukiviittomien käyttö   • Selkeä päiväjärjestys   ○ Kuvitetaan päivän struktuuri lasten kanssa   • Toiminnan rytmittäminen ja jaksottaminen   ○ Kiinnitetään huomiota lapsen vireystilaan ja toiminnan ohjauksella, tarvittaessa vireystilaa nostetaan tai lasketaan   ○ tauotetaan työskentelyä   • Toiminnan porrastaminen siirtymätilanteissa   • Pienryhmätoiminta/yksilötoiminta   ○ Toimitaan pienemmissä ryhmissä, joissa henkilöstön havainnointi ja toiminnan ohjaaminen on helpompaa   • Positiivinen pedagogiikka   ○ lapsen vahvuuksien kautta toimiminen (ks. luku 2.6)   • Palkkiojärjestelmät   ○ motivoidaan lasta/ryhmää erilaisin kehuin sekä palkkioin.   ○ välitön positiivinen palaute onnistumisista   • Erilaiset työtavat   ○ Suunnitellaan työtapoja yhdessä lapsen kanssa ikä- ja kehitystaso huomioiden.   • Varhaiskasvatuksen erityisopettajan konsultoiva/jaksottainen tuki   ○ Hyödynnetään tarvittaessa varhaiskasvatuksen erityisopettajan asiantuntijuutta toiminnan suunnittelussa, toteuttamisessa sekä arvioinnissa.   • Oppimisympäristöjen muokkaus ja kehittäminen   ○ Pedagogisten ratkaisut oppimisympäristöissä   • Mahdolliset tulkitsemis- ja avustamispalvelut   ○ suunnitellaan aina ryhmä- tai lapsikohtaisesti   Rakenteellisia ratkaisuja: • Oppimisympäristöjen muokkaus   ○ Suunnitellaan lapsen sijoittuminen toiminnassa   ○ Poistetaan mahdollisia häiriötekijöitä lapsen lähettäviltä   • Ryhmäkoon tarkastelu   ○ henkilöstön mitoitus ja rakenne lapsiryhmässä   ○ lapsimäärä ryhmässä   • Lasta tukevien apuvälineiden käyttö

○ Lapsen toimintaa helpottavat apuvälineet, esim. kynätuki ja -paino
Hyvinvointia tukevia ratkaisuja: • Yhteistyö huoltajien kanssa   ○ saatavilla olevista tukipalveluista tiedottaminen   ○ havainnoista ja lapsen onnistumisista keskusteleminen   • Monialainen yhteistyö   ○ Neuvolan kanssa, tarvittaessa konsultointi   ○ Erikoissairaanhoidon kanssa   ○ Lastensuojelun kanssa   ○ Erilaiset perhepalvelut, esim. perheohjaus

Erityinen tuki

Erityinen tuki on kokonaisvaltaista ja suunnitelmallista tukea, jossa tehdään aktiivista yhteistyötä monialaisesti mm. sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa. Erityistä tukea annetaan pääasiassa silloin, kun tuen tarve on suuri ja se johtuu lapsen vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyästä tai tunne-elämän vakavista haasteista. Erityinen tuki edellyttää henkilöstön erityispedagogisen osaamisen vahvistamista ja usein vahvoja pedagogisia ja rakenteellisia ratkaisuja ryhmän toiminnassa. Erityisen tuen vaikuttavuutta arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti ja johdonmukaisesti monialaisessa yhteistyössä.

Erityisen tuen ratkaisu tehdään perustuen monialaiseen asiantuntija-arvioon lapsen kehityksen ja oppimisen tilanteesta. Erityisen tuen ratkaisun tekijä sekä erityiseen tukeen liittyvät tarkennukset määritetään kuntakohtaisesti.

Erityisen tuen tukitoimia yleisen ja tehostetun tuen tukitoimien lisäksi:
Pedagogisia ratkaisuja: • Varhaiskasvatuksen erityisopettajan vahva tuki   ○ Yksilöity toiminta   ○ Ryhmän toiminnan seuranta ja tukeminen   • Tulkitsemis- ja avustamispalvelut   ○ Suunnittelu yhdessä asiantuntijoiden kanssa
Rakenteellisia ratkaisuja: • Oppimisympäristöjen rakenteellinen muokkaus   • Lasta tukevien apuvälineiden käyttö   • Ryhmäkoon pienentäminen   • Henkilöstön mitoitus/rakenne
Hyvinvointia tukevia ratkaisuja   • Tiivis yhteistyö huoltajien kanssa   • Tiivis yhteistyö sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa

Pidennetyn oppivelvollisuuden seudulliset käytännöt ovat luettavissa Joensuun seudun esiopetussuunnitelmassa¹⁰⁵. Lapsen tuen järjestämiseen liittyvät tulkitsemis- ja avustamispalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytänteet määritellään kuntakohtaisesti.

Tukitoimien järjestämistä ja vaikuttavuuden arvioinnissa voi hyödyntää seuraavaa mallia:

Missä olemme nyt?

- Mitä on tehty tähän mennessä?
- Missä tilanteissa lapsi/ryhmä tarvitsee tukea?
- Kuinka hyödyntää lapsen/ryhmän mielenkiinnon kohteita?
- Kuinka tukea lapsen vahvuuksia?

Minne haluamme päästä?

- Konkreettinen suunnitelma tukitoimista, mitä tehdään ja kuka tekee

Miten pääsemme perille?

- Sovitaan tietty aika, jolloin suunniteltuja tukitoimia toteutetaan aktiivisesti (esim. 4-6 viikkoa).
- Havainnoidaan ja dokumentoidaan toimintaa

Mihin päädyimme?

- Tukitoimien arviointi havaintojen ja dokumentoinnin perusteella:
  - Ovatko tukitoimet olleet riittävät?
  - Mitä pitäisi muuttaa?
  - *Vahvista sitä, mikä toimii, muokkaa sitä, joka ei toimi*

Tukitoimia tulee arvioida, havainnoida ja kehittää kaikilla tuen portailla. Ennen kuin voidaan ryhtyä suunnittelemaan siirtymistä tuen portaalta toiselle (ylös- tai alaspäin), tulee arvioida annetun tuen menetelmiä ja vaikuttavuutta.

Joensuun varhaiskasvatuksessa tuen toteuttaminen tapahtuu lapsen omassa ryhmässä, jossa lapsen tarvitsema tuki suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan kolmiportaisuuden periaatteiden mukaan. Varhaiskasvatuksessa oman ryhmän henkilöstön lisäksi lapsen tukena on varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Varhaiskasvatuksen erityisopettajan tuki on käytössä myös perhepäivähoidossa.

Joensuussa toimii varhaiskasvatuksen erityisopettajia erilaisissa työtehtävissä. Kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja käy eri varhaiskasvatussyksiköissä havainnoimassa ja tukemassa yksittäisiä lapsia ja/tai pientä lapsiryhmää. Kiertävä varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii myös oman alueensa yhdyshenkilönä niihin taloihin, joissa työskentelee resurssi varhaiskasvatuksen erityisopettaja tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja. Resurssi varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii päiväkodissa siellä missä tuen tarvetta lapsilla ilmenee. Varhaiskasvatuksen erityisopettaja toimii omassa päiväkotiryhmässään sekä vastaa yksikönsä/yksiköidensä muistakin ryhmistä.

Yleinen ja tehostettu tuki Joensuun varhaiskasvatuksessa

Kun lapsella havaitaan tuen tarvetta, kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tuen osaan tukitoimet. Tuen kirjaamisessa noudatetaan valtakunnallisia ja seudullisia linjauksia. Tuen suunnittelussa ja toteuttamisessa voivat olla mukana varhaiskasvatuksen erityisopettaja tai varhaiskasvatuksen perheohjaus. Myös avustajan hakeminen on mahdollista. Päiväkodit tekevät tarvittaessa avustajahakemuksen. Hakemus lähetetään varhaiskasvatusalueen kiertävälle varhaiskasvatuksen erityisopettajalle. Päätökset avustajavalinnoista tekee palvelupäällikkö. Hakemuksia käsitellään pitkin toimintavuotta. Avustamistoiminnalle ja muille tukitoimille asetetaan lapsikohtaiset tavoitteet ja niiden toteutumista arvioidaan säännöllisesti.

Erityinen tuki Joensuun varhaiskasvatuksessa

Erityistä tukea tarvitsevat lapset saavat varhaiskasvatusta tuen tarpeen mukaisten tukipalveluiden varmistamiseksi. Kun lapselle tehdään erityisen tuen ratkaisua, asia käsitellään varhaiskasvatuksen erityisopettajien tiimissä.

Lapsen tuen järjestämiseen liittyvät tulkitsemis- ja avustajapalveluihin sekä apuvälineisiin liittyvät hallinnolliset käytännöt Joensuun varhaiskasvatuksessa

Yhteistyö ulottuu seudullisten linjausten lisäksi apuvälineyksikköön ja tulkkipalveluihin. Apuvälineyksikön kanssa tehtävän yhteistyön avulla lapselle voidaan saada apuvälineellistä tukea mm. liikkumiseen ja päivittäisiin toimintoihin. Tulkkipalveluja voidaan käyttää varhaiskasvatuksessa tarvittaessa huoltajien kanssa toteutettavan yhteistyön apuna.

5.4 Yhteistyö lapsen, huoltajan ja muiden asiantuntijoiden kanssa tuen aikana

Varhaiskasvatus järjestetään yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa siten, että jokainen lapsi saa oman kehityksensä ja tarpeidensa mukaista kasvatusta, opetusta ja hoitoa¹⁰⁶. Huoltajan kanssa tehtävän yhteistyön merkitys korostuu erityisesti, kun lapsella on tuen tarvetta. Lapsi voi saada tukea myös muiden lapsia ja perheitä koskevien palvelujen kautta, kuten lastenneuvolasta, kasvatusta- ja perheneuvolasta tai vammaispalveluista. On tärkeää, että paikalliset lasten ja perheiden palvelut muodostavat tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden lapsen tuen järjestämisessä.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Varhaiskasvatustilaki 3 § 1 momentti kohdat 1 ja 10

¹⁰⁷ Varhaiskasvatustilaki 7 § ja HE 40/2018 vp, s. 87-88

Huoltajan kanssa keskustellaan tuen saamisen mahdollisuudesta ja tuen keskeisistä periaatteista. Hänen kanssaan sovitaan lapselle annettavasta tuesta ja tuen toteuttamisen muodoista. Lapsi osallistuu yhteistyöhön tarkoituksenmukaisella, ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa sopivalla tavalla.

Huoltajaan ollaan yhteydessä heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai henkilöstöllä herää huoli lapsen hyvinvoinnista. Huoltajalle annetaan tietoa lasta koskevien asioiden käsittelystä, tietojen saannista ja niiden luovuttamisesta sekä salassapidosta. Lapsen tuen tavoitteet voidaan saavuttaa parhaiten silloin, kun kaikki osapuolet osallistuvat yhteistyöhön. Varhaiskasvatuksessa lapsi saa tarvitsemaansa kehityksen ja oppimisen tukea etunsa mukaisesti, vaikka huoltajat eivät sitoutuisikaan yhteistyöhön.¹⁰⁸

Monialaista yhteistyötä ohjaa lapsen edun ensisijaisuus. Yhteistyökäytännöt ja periaatteet tulee sopia lastenneuvolan, lastensuojelun, kasvatus- ja perheneuvolan ja muiden sosiaalitoimen palvelujen kanssa niitä tilanteita varten, joissa neuvotellaan lapsen asioista tai edellytetään viranomaisten puuttumista. Monialainen yhteistyö toteutetaan ensisijaisesti huoltajan suostumuksella. Yhteistyötä tehtäessä tulee noudattaa salassapitoa ja tietojen vaihtoa koskevia säännöksiä¹⁰⁹.

Varhaiskasvatusta järjestetään myös erikoissairaanhoidon piirissä. Varhaiskasvatuspalvelujen ja sairaalan tai muun laitoksen keskinäisellä yhteistyöllä varmistetaan varhaiskasvatuksen jatkuvuus lapsen kunnon ja jaksamisen mukaisesti. Erityistä huomiota kiinnitetään lapsen turvallisten ihmissuhteiden säilymiseen.

Vaikeasti vammaiset ja sairaat lapset voivat tarvita pidennettyä oppivelvollisuutta¹¹⁰. Päätös pidennetyn oppivelvollisuuden aloittamisesta tehdään pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkamista. Lapsen huoltajalle tulee antaa ajoissa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden toteuttamiseen liittyvistä seikoista. Pidennettyyn oppivelvollisuuteen liittyvistä päätöksistä ja toteuttamisen vaihtoehtoista määrätään Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa¹¹¹.

Lapsen ja huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö

Huoltajien kanssa keskustellaan varhaiskasvatuksessa käytettävistä tuen eri muodoista. Huoltajia kannustetaan ottamaan huolet puheeksi, jos he havaitsevat lapsella tarvetta tuen järjestämiseen. On tärkeää, että huoltajat ovat tietoisia varhaiskasvatuksen erityisopettajan tarjoamasta tuesta ja toiminnasta sekä muista tarjolla olevista tukipalveluista.

Kun varhaiskasvatuksessa todetaan lapsella olevan tuen tarvetta, asiasta keskustellaan heti huoltajien ja lapsen kanssa. Lapset ja huoltajat kohdataan sensitiivisesti tukeen liittyvissä asioissa. Tukeen liittyviin keskusteluihin tulee varata riittävästi aikaa. Huoltajien ja lapsen kanssa keskustellaan erilaisista tuen muo-

¹⁰⁸ Varhaiskasvatuslaki 3, 4, 40 ja 41 §

¹⁰⁹ Varhaiskasvatuslaki 40–42 §

¹¹⁰ Perusopetuslaki (628/1998) 25 § 2 momentti

¹¹¹ Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 5.5 Erityinen tuki

doista ja siitä mitä ne tarkoittavat käytännössä lapsen varhaiskasvatuksessa. Tuesta keskustellessa korostetaan lapsen vahvuuksia ja sitä, kuinka vahvuudet voidaan huomioida tukea järjestettäessä. Yhteistyö on luottamuksellista ja lasta sekä huoltajaa kunnioittavaa.

Monialainen yhteistyö

Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa tehdään lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvää yhteistyötä SIUN-SOTE- sosiaali- ja terveystalveluiden kanssa Tärkeimmät yhteistyötahot ovat lastenneuvola, sosiaalityön varhaisen tuen palvelut perhetyö, perheneuvola, lastensuojelu, erikoissairaanhoido sekä erilaiset terapia- palvelut. Siun Sote:n palveluiden kanssa tehtävää monialaista yhteistyötä arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti alueellisissa tapaamisissa, joissa myös sovitaan käytännön järjestelyt liittyen yhteydenpitoon ja konsultointiin eri toimijoiden välillä.

Yhteistyöpalaverihein, joissa käsitellään lasten asioita, osallistuu lapsen tuen järjestämisen kannalta tarpeelliset yhteistyötahot. Ketkä tahansa, huoltajat, varhaiskasvatuksen tai sosiaali- ja terveysalan asiantuntijat, jotka havaitsevat lapsen tarvitsevan tukea, voivat kutsua verkostopalaverin koolle. Verkostopalaverissa sovitaan, kuinka lapsen tuki käytännössä järjestetään, kunkin toimijan vastuualueet sekä tuen toteutumisen seurannan ja arvioinnin käytännöt. Lasten asioita käsitellään verkostoyhteistyössä aina ainoastaan huoltajien luvalla.

Muita yhteistyötahoja ovat mm. lapselle Siun sote:n tai perheiden ostopalveluina hankkimat fysio-, musiikki, puhe- ja toimintaterapiaa tarjoavat tahot. Yhteistyötä suunnitellaan, arvioidaan ja kehitetään yksilöllisesti lapsen tuen tarpeen ja tukipalveluiden tarpeita palvelevalla tavalla

J • ENSUU

Monialainen yhteistyö Joensuun varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen perheohjaus

Joensuun kaupungissa varhaiskasvatuksessa tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuksen perheohjauksen kanssa. Toiminta on luottamuksellista ja se on tarkoitettu kaikille varhaiskasvatuksen asiakasperheille. Varhaiskasvatuksen perheohjaus tulee avuksi vanhemmille mm. lasten kasvatukseen, vanhemmuuteen, perhe-elämään ja parisuhteisiin liittyvissä huolissa. Toiminnalla tähdätään vanhemmuuden vahvistamiseen ja perheen voimavarojen lisäämiseen.

Huoltajat voivat varata keskusteluajan itse tai pyytää lapsen kanssa työskentelevää henkilökuntaa varamaan sopivan ajan. Keskustelu tapahtuu joko lähipäiväkodissa rauhallisessa tilassa tai perheohjauksen toimistolla. Keskustelujen lisäksi toimintaan kuuluvat myös erilaiset vanhempainryhmät.

5.5 Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma tuen aikana

Lapsen tarvitsema tuki, tukitoimenpiteet ja niiden toteuttaminen sekä niihin liittyvät vastuut ja työnjako kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Sen laadinnasta ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatuksen opettaja ja/tai varhaiskasvatuksen erityisopettaja yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajan kanssa. Huoltajan ja lapsen osallisuutta suunnitelman laatimisessa ja arvioinnissa tuetaan. Lapsen mielipide selvitetään ja huomioidaan suunnitelmaa laadittaessa ja sitä arvioitaessa (luku 1.3).

Tuen toteutumista arvioidaan ja suunnitelma tarkistetaan vähintään kerran vuodessa. Annetun tuen vaikuttavuutta tulee arvioida säännöllisesti, ja suunnitelmaa tulee muuttaa tarpeen mukaan. Toiminnan tavoitteiden saavuttaminen tulee kirjata ja tavoitteita muuttaa uutta tarvetta vastaavaksi. Suunnitelmasta tulee ilmetä, jos tuen tarve ja toimenpiteet ovat päättyneet. Tuen tarve arvioidaan aina lapsen aloittaessa esiopetuksen. Esiopetukseen osallistuvan lapsen kasvun ja oppimisen tuesta määrätään esiopetuksen opetussuunnitelman perusteissa.

Kun lapsi saa kehitykseensä ja oppimiseensa tukea, hänen varhaiskasvatussuunnitelmaansa tulee kirjata luvussa 1.3 kuvatun lisäksi seuraavat asiat:

Pedagogiset ja rakenteelliset ratkaisut

- oppimisympäristöihin liittyvät ratkaisut
- henkilöstön mitoittamiseen ja ryhmärakenteeseen liittyvät ratkaisut
- lapsen tukeen liittyvät ratkaisut esimerkiksi, toiminnan eriyttäminen, lapsikohtainen ohjaaminen, pienryhmätoiminta tai viittomien ja kuvien käyttö
- tulkitsemis- ja avustamispalvelut sekä apuvälineiden käyttö

Tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut

- yhteistyö lapsen ja huoltajan kanssa
- lapsen tuen toteuttamisen vastuut
- erityisasiantuntijoiden, kuten varhaiskasvatuksen erityisopettajan palvelujen käyttö
- sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden antama ohjaus ja konsultaatio
- mahdollisten kuljetusten järjestelyt ja vastuut

Tuen seuranta ja arviointi

- tavoitteiden toteutumisen seuranta
- tukitoimien vaikutusten arviointi sekä arviointiajankohdat.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman rakenne ja sen laatimiseen ja arviointiin liittyvät käytännöt tuen aikana:

Seudun varhaiskasvatuksessa on linjattu, että lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan ensimmäisen kerran viimeistään kaksi kuukautta päiväkodissa/ perhepäivähoidossa aloittamisen jälkeen.

Lapsen tarvitsemat yleisen tuen tukitoimet kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Tehostetun ja erityisen tuen tarve kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan tai sen liitteenä olevaan tukiosaan. Kirjaamiskäytännöt valitaan niin, että ne palvelevat mahdollisimman hyvin lasta, perhettä ja lapsen kanssa työskentelevää henkilöstöä. Tuen kirjaamisessa noudatetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, sekä hyödynnetään tarvittavia tukeen liittyviä asiakirjoja. Tuen järjestäminen kirjataan konkreettisina henkilöstön toimintaa ohjaavina toimenpiteinä.

Lapsen siirtyessä toiseen yksikköön tai esiopetukseen, varhaiskasvatusyksikkö huolehtii huoltajan luvalla tukiasioihin liittyvästä tiedonsiirrosta. Tarvittava tieto siirtyy lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa ja sitä tukevissa asiakirjoissa. Tarvittaessa järjestetään tiedonsiirtopalaveri, jossa edellisen ja tulevan yksikön henkilöstö keskustelee huoltajien kanssa, sopien lapsen siirtymiseen liittyvistä käytännön asioista. Lapsi voi osallistua keskusteluihin ikä- ja kehitystasonsa mukaisella tavalla.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva varhaiskasvatus

Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä voi tarjota varhaiskasvatuspalvelua, joka perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Steiner-, Montessori-, Freinet- ja Reggio Emilia -pedagogiikat tai tiettyyn katsomukseen perustuva varhaiskasvatuspalvelu.

Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että huoltaja saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

6.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuva paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voi olla omaleimainen, mutta se ei voi olla ristiriidassa varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön tai varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kanssa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää ja kuvaa suunnitelmassa sen lisäksi, mitä perusteasiakirjassa aiemmin määrätään,

- mitkä ovat vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen liittyvät varhaiskasvatuksen arvoperustaa, pedagogisia periaatteita ja ratkaisuja täydentävät näkökulmat
- miten nämä näkökulmat tulevat esille varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, työtavoissa ja pedagogisessa toiminnassa.

Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta ei toteuteta Joensuun seudun kuntien järjestämänä.

Yksityisten palveluntarjoajien, joiden toiminta perustuu vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen, valvotaan kuntakohtaisten suunnitelmien mukaisesti.

J • ENSUU

Joensuussa vaihtoehtoista pedagogiikka tarjoaa yksityinen Steiner päiväkot, joka noudattaa Joensuun seutuasua ja Joensuun linjauksia.

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Toiminnan arvioinnin tarkoituksena on tukea varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä varhaiskasvatuksen kehittämistä. Varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatuksen järjestäjän tulee arvioida antamaansa varhaiskasvatusta sekä osallistua ulkopuoliseen toimintansa arviointiin.¹¹² Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla suunnitelmallista ja säännöllistä. Systemaattinen arviointi edellyttää järjestäjältä toimivaa arviointijärjestelmää. Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laadun, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa.

7.1 Paikallisesti päätettävät asiat

Paikallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa tarkennetaan perusteissa kuvattuja varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin periaatteita ja käytäntöjä. Lisäksi paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa päätetään ja kuvataan, miten

- varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista seurataan, arvioidaan ja kehitetään systemaattisesti varhaiskasvatuksen eri toimintamuodoissa
- lapsilta, huoltajilta ja muilta yhteistyötahoilta saatua palautetta kerätään ja hyödynnetään laadun ylläpitämisessä ja parantamisessa
- arvioinnissa saatuja tietoja hyödynnetään varhaiskasvatuspalvelujen johtamisessa ja kehittämisessä
- arvioinnin keskeiset tulokset julkistetaan.

7.2 Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Pedagogisen toiminnan arvioinnin tarkoitus on varhaiskasvatuksen kehittäminen sekä lasten kehityksen ja oppimisen edellytysten parantaminen¹¹³. Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman ja lasten varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, säännöllinen arviointi ja kehittäminen ovat osa tätä tehtävää. Varhaiskasvatuksen toimintaa arvioidaan ja kehitetään kansallisen tason sekä järjestäjä-, yksikkö- ja yksilötason näkökulmista.

Kansallisen tason arvioinnin tehtävänä on tukea varhaiskasvatuksen järjestäjiä arviointia ja laadunhallintaa koskevista asioista. Kansallisen tason arvioinnit palvelevat varhaiskasvatuksen kehittämistä paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti¹¹⁴. Arviointitietoja voidaan hyödyntää myös kansainvälisissä vertailuissa.

Varhaiskasvatuksen järjestäjä seuraa ja arvioi säännöllisesti varhaiskasvatussuunnitelmia ja niiden toteutumista eri toimintamuodoissa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä päättää järjestäjä- ja yksikötason arvioinnissa käytettävistä menettelytavoista. On tärkeää, että paikallisilla päättäjillä, huoltajilla sekä varhaiskasvatuksen

---

¹¹² Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹¹³ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹¹⁴ Laki kansallisesta koulutuksen arviointikeskuksesta (1295/2013) 1 § ja Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisu 24:2018

henkilöstöllä on ajantasaista tietoa varhaiskasvatuksen toteutumisesta ja sen laadusta. Keskeiset arviointitulokset tulee julkistaa¹¹⁵. Järjestäjä- ja yksikötason arviointi on keskeinen osa varhaiskasvatuksen johtamista ja kehittämistä paikallisesti. Lapsille ja heidän huoltajilleen on järjestettävä mahdollisuus säännöllisesti osallistua varhaiskasvatuksen arviointiin¹¹⁶.

Henkilöstön tavoitteellinen ja suunnitelmallinen itsearviointi on keskeisessä asemassa varhaiskasvatuksen laadun ylläpitämisessä ja kehittämisessä. Arvioinnin kohteena voi olla muun muassa henkilöstön vuorovaikutus lasten kanssa, ryhmässä vallitseva ilmapiiri, pedagogiset työtavat, toiminnan sisältö tai oppimisympäristöt.

Yksilötason arviointi tarkoittaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmien toteutumisen arviointia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista on tärkeää arvioida aina ennen sen päivittämistä tai uuden laatimista. Arvioinnin yhteydessä lapsi, huoltaja ja henkilöstö pohtivat omalta osaltaan, miten yhdessä kirjatut toiminnan tavoitteet ja sopimukset on huomioitu ja miten ne ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman arviointi on myös osa lapsen oppimisen ja hyvinvoinnin tukea. Tätä arviointitehtävää kuvataan tarkemmin luvuissa 1 ja 5.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, kunkin luvun lopussa, olevat paikallisesti päätettävät asiat ohjaavat paikallisen suunnitelman laatimisessa sekä sen arvioinnin suunnittelussa ja toteuttamisessa. Varhaiskasvatuksen järjestäjä tarkistaa varhaiskasvatussuunnitelmaansa ja parantaa sen laatua ja toimivuutta. Lisäksi paikalliset tarpeet ja kehittämistyön tulokset ohjaavat arviointia.

Joensuun seudun varhaiskasvatussuunnitelman arviointiosan päivitykseen ja arviointimallin laatimiseen (2019) osallistui 7 kuntaa; Heinävesi, Ilomantsi, Joensuu, Juuka, Kontiolahti, Outokumpu ja Polvijärvi.

Joensuun seudun varhaiskasvatuksessa toiminnan arviointi ja kehittäminen perustuu varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin¹¹⁷, seudulliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan¹¹⁸, varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteisiin ja suosituksiin¹¹⁹ sekä Joensuun seudun kasvatuksen ja koulutuksen toimintaohjelmaan¹²⁰.

Varhaiskasvatuksen järjestämisen kokonaisuutta, toteutumista ja laatua **arvioidaan ja kehitetään Joensuun seudun laadun arviointimallin** (Kuvio 1) mukaisesti. Mallissa Karvin laatimat varhaiskasvatuksen laatuindikaattorit on jaoteltu organisaation sille tasolle, jossa toimintaa voidaan arvioida ja jossa siihen voidaan vaikuttaa. Arviointia toteutetaan kaikilla tasoilla ja kaikissa varhaiskasvatuksen toimintamuodoissa kehittävän arvioinnin periaatteiden mukaisesti. Arvioinnin tarkoituksena on olla jokaisen varhaiskasvatuksen työntekijän oman työn kehittämisen väline, ja kehittämiskohteet pohjautuvat aina arvioinnin tuloksiin.

---

¹¹⁵ Varhaiskasvatuslaki 24 §

¹¹⁶ Varhaiskasvatuslaki 20 §

¹¹⁷ Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018

¹¹⁸ Joensuun seudun varhaiskasvatussuunnitelma 2019

¹¹⁹ Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen julkaisu 24:2018

¹²⁰ Joensuun seudun kasvatuksen ja koulutuksen toimintaohjelma 2016-2020

Varhaiskasvatuksen laadun arviointitieto **kootaan** toimintavuosittain *arviointiraporttiin*. Arvioinnin pohjalta **valitaan** seudulliset ja kuntakohtaiset kehittämiskohteet. Arviointimallia **tarkennetaan toimijoiden työkaluksi laadittavalla laaturungolla tai sitä vastaavalla järjestelmällä**, jossa arviointikriteerit määritellään. Arviointi ja laaturunko päivittyvät ajassa tapahtuvien erilaisten ilmiöiden, arviointitarpeiden sekä valtakunnallisen ohjauksen vaikutuksesta. Seudun varhaiskasvatus osallistuu myös mm. Karvin toteuttamiin ulkoisiin arviointeihin ja kehittää paikallista varhaiskasvatuksen arviointia yhteistyön pohjalta. Kuntakohtaisissa arviointisuunnitelmissa tarkennetaan millä perusteella kehittämiskohde valitaan, arviointimenetelmä (kuinka arviointi toteutetaan), aikataulu ja mitkä tulokset kerätään arviointiraporttiin.

Arviointiin osallistuvat varhaiskasvatuksen esimiesten ja työntekijöiden lisäksi lapset, huoltajat ja yhteistyötahot. Joensuun seudun varhaiskasvatuksen kuntakohtaiset arviointiraportit sekä arvioinnin ja kehittämistyön keskeiset tulokset **julkaistaan** kuntien mm. talousarvioiden ja lautakuntatyöskentelyn yhteydessä ja tarvittaessa eri medioissa.

Toiminnan arviointi ja kehittäminen paikallisella tasolla

Seututaso

Seututason arvioinnissa kiinnitetään huomiota:

- seudullisesti valittuun kehittämiskohteeseen
- seudullisen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumiseen

Seudullisen varhaiskasvatuksen kehittämisestä ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatusjohtajien ja -päälliköiden muodostama ohjausryhmä, joka kokoontuu säännöllisesti. Seudullisen arvioinnin tulosten perusteella suunnitellaan keväisin seuraavan toimintavuoden kehittämiskohde ja kehittämistoimet sekä laaditaan/päivitetään tarvittaessa laaturungon seudullisesti yhteiset arviointikriteerit.

Kuntataso

Kuntatason arvioinnissa kiinnitetään huomiota

- kuntastrategian tavoitteiden toteutumiseen ja kuntakohtaisiin kehittämiskohteisiin
- talousarvion ja sen tavoitteiden toteutumiseen
- arviointimallin kuntatasolle sijoittuviin indikaattoreihin

Kunnan varhaiskasvatuksen kehittämisestä ja arvioinnista vastaa varhaiskasvatusjohtaja/-päällikkö, joka yhdessä arviointiryhmän kanssa suunnittelee toimintavuosittain itsearviointeihin, ulkoisiin arviointeihin ja tutkimustietoon pohjautuen, kuntastrategiaa tukevat kehittämiskohteet sekä toimenpiteet, vuosisuunnitelman kehittämiskohteet. Arviointiryhmä nimetään kuntakohtaisesti.

Toiminnan arviointi ja kehittäminen pedagogisen toiminnan tasolla

Yksikkötaso

Yksikkötason arvioinnissa kiinnitetään huomiota

- kunta- ja seutukohtaisesti sovittuihin pedagogisiin kehittämiskohteisiin
- yksikkökohtaisiin painotuksiin
- arviointimallin yksikkötasolle sijoittuviin indikaattoreihin

Esimies tukee yksikkönsä ryhmävasujen laatimista, toteuttamista ja arviointia. Esimiehet ovat vastuussa vuosisuunnitelman ja muun yksikkökohtaisen arvioinnin suorittamisesta. Toimintaa kehitetään arvioinnin perusteella kuntakohtaisten ja yksikkökohtaisten suunnitelmien mukaisesti.

Ryhmätaso

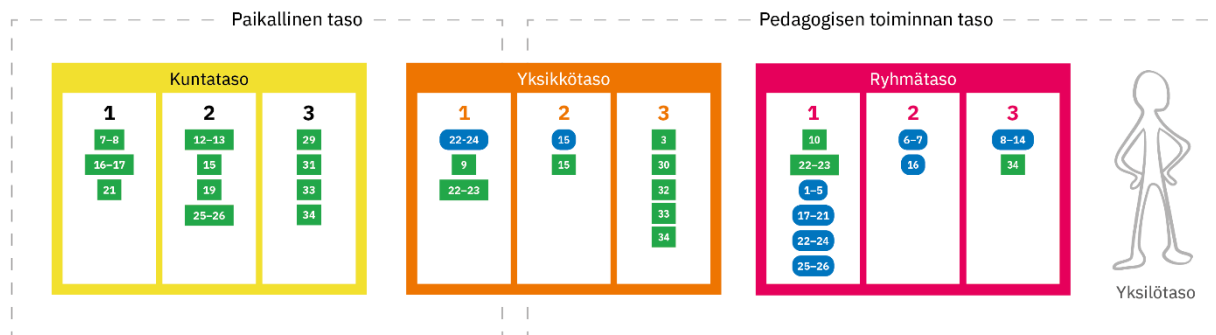
Ryhmätasolla toimintaa arvioidaan suhteessa ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteisiin, siihen kirjattuihin toimenpiteisiin ja niiden toteutumiseen. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteet muodostuvat lasten yksilöllisistä varhaiskasvatussuunnitelmista, huomioiden vuosisuunnitelman ja yksikön kehittämiskohteet. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen tukena käytetään laaturunkoa tai sitä vastaavaa työkalua esim. kehittävän palautteen oppimisympäristölomaketta. Alkuarvioinnin ja keskustelun pohjalta nostetaan esiin ryhmän omat vahvuudet ja kehittämiskohteet, jotka huomioidaan suunnitelmassa. Alkuarviointi ohjaa myös tiimiä pedagogiseen keskusteluun varhaiskasvatuksen laadun ja valtakunnallisen vastuksen näkökulmasta. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelma on toimintavuoden aikana kehittyvä asiakirja. Ryhmän toimintaa arvioidaan jatkuvana itsearviointina monipuolisia arviointimenetelmiä käyttäen sekä lasten ja huoltajien osallisuus huomioiden. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaa arvioidaan ja kehitetään säännöllisesti tiimipalaverissa sekä yksiköiden pedagogisissa tiimeissä/opettajapalaverissa. Ryhmän varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteiden toteutumista arvioidaan myös ryhmän henkilöstön ja esimiehen kesken. Vastuu arvioinnista ryhmätasolla on lastentarhanopettajalla/varhaiskasvatuksen opettajalla tai perhepäivähoitajalla oman ryhmänsä osalta.

Henkilöstön toiminnan arviointi perustuu itsearviointiin, ryhmän varhaiskasvatussuunnitelmaan, ryhmässä tehtyihin observointeihin sekä kehityskeskusteluihin esimiehen kanssa.

Yksilötaso

Arviointi perustuu lapsen varhaiskasvatussuunnitelman toteutumiseen. Yksilötason arvioinnista vastaa ryhmän lastentarhanopettaja / varhaiskasvatuksen opettaja /perhepäivähoidon esimies. Arviointiin osallistuu koko tiimi, sekä lapsi ja huoltajat.

Kuvio 1. Joensuun seudun laadun arviointimalli 2019 (Karvin varhaiskasvatuksen laadun indikaattoreihin pohjautuva)

Rakennetekijät

1. Saatavuus ja inklusiivisuus

Varhaiskasvatuksen riittävyys, saatavuus, saavutettavuus ja inklusiivisuus **7, 8, 9, 10**
 Huoltajille suunnattu varhaiskasvatusta koskeva ohjaus ja neuvonta **16, 17**
 Yhtenäinen koulutus- ja kasvatustarjontajärjestelmä ja siirtymät **21, 22, 23**

2. Laadunhallinta ja johtaminen

Varhaiskasvatusta ohjaava opetussuunnitelma **12, 13**
 Varhaiskasvatuspalvelujen ohjaus, neuvonta ja valvonta **19**
 Varhaiskasvatuksen arvioinnin ja kehittämisen rakenteet **25, 26**
 Henkilöstön perus- ja täydennyskoulutus sekä osaamisen kehittäminen **15**
 Varhaiskasvatuksen johtamisjärjestelmä **27, 28**

3. Palveluresurssit

Henkilöstörakenne ja varhaiskasvatukselle varatut resurssit **29, 30**
 Varhaiskasvatuksen työaikarakenteet ja -suunnittelu **31, 32**
 Lapsiryhmän rakenne ja koko **33**
 Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt **34**

Prosessitekijät

1. Vuorovaikutus

Henkilöstön ja lapsen välinen vuorovaikutus **1, 2, 3, 4, 5**
 Vertaisvuorovaikutus ja ryhmän ilmapiiri **17, 18, 19, 20, 21**
 Henkilöstön keskinäinen vuorovaikutus ja monialainen yhteistyö **22, 23, 24**
 Henkilöstön ja huoltajien välinen vuorovaikutus **25, 26**

2. Johtaminen ja pedagoginen suunnittelu

Pedagoginen suunnittelu, dokumentointi, arviointi ja kehittäminen **6, 7**
 Johtaminen pedagogisen toiminnan tasolla **15, 16**

3. Pedagoginen toiminta ja oppimisympäristöt

Pedagoginen toiminta ja oppimisympäristöt **8, 9, 10, 11, 12, 13, 14**